

Péče o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci

Bc. Petra Šperlingová

Diplomová práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Petra Šperlingová**
Osobní číslo: **H140360**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Péče o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociální pedagogiky, sociální práce a sanace rodiny.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaných rozhovorů.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAKOŠOVÁ, Zlatica. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. Univerzita Komenského Bratislava: public promotion, 2008. ISBN 978-80-969944-03.

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

GIDDENS, Anthony. Sociologie. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-124-4.

MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8.

SINGLY, Francois de. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.

SMUTKOVÁ, Lucie. Sociální práce s rodinou. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-069-1.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

1. prosince 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

15. dubna 2016

Ve Zlíně dne 1. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

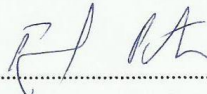
Beru na vědomí, že

- o odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- o beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- o na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- o podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- o podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- o pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- o elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- o na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 8.4.2016

.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

⁽¹⁾ Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpovídá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Předkládaná diplomová práce s názvem „Péče o rodiny v nepříznivé sociální situaci“ se zabývá využitím teoretických i praktických dovedností sociálního pedagoga v oblasti sanace rodiny. V úvodu vymezuje sociální pedagogiku a její provázanost se sociální prací s rodinou. Objasňuje její vztah k formě sociální pomoci – péči o rodiny s dětmi, které se nachází v nepříznivé sociální situaci. Definuje Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi v systému státních a nestátních organizací zajišťujících pomoc potřebným rodinám. Popisuje faktory, které negativně ovlivňují rodiny, a jejich důsledky. Výsledkem práce je zjištění specifík vztahu rodičů a dětí ohrožených sociálním vyloučením, protože kvalita rodinných vztahů je úzce spjatá se zdravým vývojem dětí.

Klíčová slova:

Dysfunkční rodina, nepříznivá sociální situace, sanace rodiny - sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, sociální vyloučení, syndrom CAN.

ABSTRACT

This diploma thesis titled "The Care for Families with Children in Difficult Social Situations" deals with using theoretical and practical skills of social educator in dealing with family remediation. The introduction defines social pedagogy linked with social work with family. It clarifies its relationship to the form of social assistance - a care for families with children in difficult social situations. Defines Social activation services for families with children in the system of government and non-governmental organizations providing assistance to needy families. It describes the factors that negatively affect families, and their consequences. The conclusion of the thesis is finding the specifics of the relationship between parents and children at risk of social exclusion, because the quality of family relationships is closely related to the healthy development of children.

Keywords:

Dysfunctional family, unfavorable social situation, family remediation- social activation services for families with children, social exclusion, Child Abuse and Neglectsyndrome.

Na tomto místě chci poděkovat doc. PhDr. Mgr. Jaroslavu Balvínovi, CSc. za odborné vedení, ochotu, cenné rady a otevřený přístup při vzniku této práce. Dále děkuji svým dětem, svým blízkým a také kolegům ze zaměstnání i studií za podporu i trpělivost.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Rodiče vyučují v nejtěžší škole světa: škola na utváření lidí.

Virginia Satirová (1994)

OBSAH

OBSAH	8
ÚVOD.....	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A ZÁKLADNÍM POJMŮM	11
1.1 PŘEHLED ODBORNÝCH LITERÁRNÍCH ZDROJŮ	11
1.2 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A PÉČE O RODINU	14
1.2 CHARAKTERISTIKA POUŽITÝCH POJMŮ	19
2 RODINA A NEPŘÍZNIVÁ SOCIÁLNÍ SITUACE	23
2.1 EKONOMICKÉ HLEDISKO	23
2.2 DISFUNKČNOST RODINY	25
2.3 DĚTI V OHROŽENÉ RODINĚ	29
3 SYSTÉM PÉČE O RODINU V KONKRÉTNÍM REGIONU	33
3.1 SYSTÉM PÉČE NA UHERSKOHRADIŠŤSKU.....	33
3.2 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ.....	36
3.3 SOCIÁLNĚ AKTIVIZAČNÍ SLUŽBY PRO RODINY S DĚTMI.....	39
II. EMPIRICKÁ ČÁST.....	46
4 METODOLOGICKÁ ČÁST.....	47
4.1 VYMEZENÍ PROBLÉMU, CÍL VÝZKUMU, VÝZKUMNÉ OTÁZKY	47
4.2 VOLBA VÝZKUMNÉ METODY, VÝBĚR SOUBORU, ETIKA VÝZKUMU, LIMITY.....	49
4.3 REALIZACE VÝZKUMU	52
5 ANALYTICKÁ ČÁST	59
5.1 ANALÝZA VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	59
5.2 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	79
5.3 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	81
DISKUSE.....	83
ZÁVĚR	85
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	86
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	91
SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ.....	93
SEZNAM PŘÍLOH.....	94

ÚVOD

Rodina je nejdůležitější společenskou skupinou a institucí, základním socializačním činitelem, který jedinci poskytuje vzorce morálních norem, chování a postojů a také praktických dovedností. Tedy soubor osobnostních kompetencí a dovedností potřebných k soužití v dané společnosti. Předkládaná práce nabízí čtenáři pohled na rodinu v nepříznivé sociální situaci a právě nepříznivá sociální situace a její dopad na jednotlivé členy rodiny významně ovlivňují její základní funkce. K výběru tématu nás motivuje skutečnost, že v dnešní době je mnoho rodin, které si neumí poradit se současnými problémy a ocitají se v krizi. Výchova a vývoj dětí jsou ohroženy a rodinu je nutné sanovat, zajistit tak její plnohodnotnou funkci a předejít odebrání dětí do ústavní výchovy. Péče o rodiny v nepříznivé sociální situaci se stává nezbytnou a velmi důležitou náplní činnosti sociálních služeb a sociální pedagogiky.

První část práce prezentuje teoretická východiska, opíráme se o odbornou literaturu autorů v domácí, zahraniční i cizojazyčné literatuře, kteří se rodině a její sanaci věnují. Popisuje příčiny nepříznivé sociální situace a její dopad na funkčnost rodiny a vývoj dětí, nejzranitelnějších osob v rodině. Seznamuje čtenáře s komplexním systémem státních i nestátních organizací zajišťujících péči o rodinu na Uherskohradištsku a významná pozornost je zde věnována orgánu sociálně – právní ochrany dětí jako primární pomoci ze strany státu a sociálně aktivizační službě pro rodiny s dětmi z neziskové organizace, která funkci státní pomoci významně doplňuje. Právě multidisciplinární spolupráce odborníků je pro úspěšnou sanaci rodiny klíčová.

Ve druhé části zjišťujeme specifika vztahu rodičů a dětí v rodinách v nepříznivé sociální situaci. Právě tato specifika v oblasti praktických a sociálních dovedností, emoční oblasti a materiální a ekonomické oblasti, nám pomohou odhalit dopad krizové situace v konkrétních rodinách, kde realizujeme výzkum. Prostřednictvím rozhovorů s dětmi, rodiči a jejich klíčovými pracovníky z orgánu sociálně – právní ochrany dětí hledáme příčinu a následek nedostatečné socializace. V průběhu výzkumu se kromě známých skutečností objevila fakta, která jsou v literatuře dosud nezdůrazněná. Týkají se volného času a zájmů a jejich významu pro sanaci rodiny. Výsledky kvalitativního šetření by mohly být do budoucna zdrojem informací a inspirací pracovníkům ve všech oborech věnujícím se sanaci rodiny, aby mohli své poslání vykonávat co nejefektivněji.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A ZÁKLADNÍM POJMŮM

„Prax bez teórie je slepá a teória bez praxe je iba intelektuálna hra.“

Michal Oláh

První kapitola naší práce představí čtenáři teoretická východiska z oblasti sociální pedagogiky a sanace rodiny. Nejprve představíme hlavní použité literární zdroje a jejich autory, kteří jsou předními odborníky v oboru sociální pedagogika, sociální práce a dalších příbuzných vědních oborech jak u nás, tak i v zahraničí. Poté vymezíme vztah sociální pedagogiky a sociální práce z hlediska sanace rodiny. V závěru této kapitoly jsou definovány pojmy použité v práci.

1.1 Přehled odborných literárních zdrojů

V práci používáme literaturu z oblasti pedagogiky, sociologie, psychologie a dalších oborů, která se k tématu naší diplomové práce vztahuje. V této podkapitole budeme stručně představovat publikace, které napsali významní sociální pedagogové a další odborníci v příbuzných vědeckých oborech.

Zlatica Bakošová stála u zrodu sociální pedagogiky jako učebního předmětu a studijní specializace na Slovensku. Je autorkou mnoha vědeckých studií, vysokoškolských skript a knih. „Sociálna pedagogika ako životná pomoc“ (Bakošová, 2008) je publikace koncipovaná jako učební text. Autorka uvádí, že cílem této publikace je poukázat na pomáhající charakter a komplexnost sociální pedagogiky jako celoživotní pomoci všem lidem.

Jiří Dunovský se zabýval syndromem CAN v českém prostředí, je autorem mnoha výzkumných studií, stál u zrodu mnoha zařízení a institucí na pomoc ohroženým dětem, kterým intenzivně pomáhal. V roce 1992 založil Dětské krizové centrum, první zařízení

v naší zemi orientované na problematiku dětí se syndromem CAN. Zdeněk Dytrych byl předním vědeckým pracovníkem a psychiatrem, který se zabýval výchovou a rodičovstvím. Zdeněk Matějček byl světově uznávaným dětským psychologem, svoji kariéru zasvětil studiu podmínek psychicky strádajících dětí vyrůstajících v ústavech. Publikace „Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě“ (Dunovský, Dytrych a Matějček a kol., 1995) řeší problematiku syndromu CAN z pohledu sociálně orientované pediatrie, klinické psychologie a sociální psychiatrie.

Věra Bechyňová je zakladatelkou a ředitelkou občanského sdružení STŘEP – Českého centra pro sanaci rodiny a Marta Konvičková je sociální pedagožka, pracuje v občanském sdružení STŘEP jako vedoucí metodik raně intervenčního programu. „Sanace rodiny“ (Bechyňová a Konvičková, 2008) seznamuje čtenáře s teoretickými východisky sociální práce s dysfunkčními rodinami, popisuje proces sanace i různé specifické situace, v nichž se může rodina ocitnout. Publikace je doplněna o praktické případy klientských rodin, kde jsou konkrétně popsány různé metody práce s ohroženými rodinami.

Oldřich Matoušek je spoluzakladatelem katedry sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a nyní je vedoucím této katedry. Jeho odborným zájmem je problematika z oblasti rodiny, rizikové mládeže, pedagogiky mládeže a dospělých a sociální práce. Kniha „Rodina jako instituce a vztahová síť“ (Matoušek, 1993) popisuje společenské, biologické a historické aspekty rodiny a poznatky vyplývající z analýzy těchto poznatků o rodině mají připravit vysokoškolské studenty na praktickou práci s rodinami. „Slovník sociální práce“ (Matoušek, 2003) čtenáři vysvětluje základní termíny sociální práce, v tomto slovníku autor uvádí i hesla z vědních oborů, které se sociální práci úzce souvisí. „Základy sociální práce“ (Matoušek a kol., 2001) je první učebnicí u nás, která je věnována sociální práci a popisuje její principy a metody.

Priscilla Martens je výkonná ředitelka National Family Preservation Network, společnosti, jejímž posláním je zachování rodin a ochrana dětí. Hlavní sídlo společnosti je ve státě Idaho a program této společnosti se postupně rozšířil do dalších 35 amerických států. Svou odbornou praxí Martensová věnuje službám v oblasti péče o děti a zachování biologické rodiny. Publikace „IFPS ToolKit A comprehensive guide for

establishing & strengthening Intensive Family Preservation Services“ (Martens, 2009) popisuje program „homebuilders“, jeho historii, financování a vyhodnocení.

Ivo Možný je profesorem sociologie a sociální filosofie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Věnuje se především sociologii rodiny jak ve vědeckovýzkumné činnosti, tak i v publikační činnosti. Je autorem mnoha odborných publikací. „Rodina a společnost“ (Možný, 2006) rozšiřuje a aktualizuje autorovu monografii „Sociologie rodiny“ (Možný, 1999) a je úvodem do sociologie rodiny, poskytuje přehled teoretických úvah o rodině od jeho počátků až po současnost a systematicky popisuje jevy, které s rodinou souvisí, např. fungování rodiny z ekonomického a sociálního hlediska, nerovnosti rodin v této oblasti a další.

Virginia Satirová byla významnou americkou představitelkou humanistické psychologie a rodinné terapie. Vytvořila nové modely mezilidských, systémů, jejichž klíčovými koncepty jsou sebehodnocení a komunikace. Je autorkou mnoha publikací na toto téma. „Kniha o rodině“ (Satirová, 1994) se zabývá systémy komunikace v rodině, vlivu sebehodnocení, podrobně vysvětluje rodinné mapy, jejichž tvorba je základem úspěšné rodinné terapie. Sama autorka říká, že tato kniha klade důraz na pozitivní význam výchovy kongruentních lidí.

François de Singly je jedním z nejvýznamnějších francouzských sociologů, který se zabývá rodinou. Je autorem mnoha odborných studií, v nichž vychází především z francouzských sociologů, především Durkheima a Kaufmanna. Dílo „Sociologie současné rodiny“ (Singly, 1999) popisuje principy, na kterých se zrodila současná moderní rodina v kontextu s historickými poznatky. Velký důraz je přitom kladen na vztahy mezi členy rodiny a také na osobní autonomii každého člena rodiny.

Kurt Ludewig je německo - chilský psycholog a zakladatel systémové terapie, která se zabývá rodinou a vztahy mezi jejími členy. Je spoluzakladatelem Ústavu pro studium systémové terapie v Hamburgu. Publikuje odborné učebnice na toto téma. „Systemic Therapy A Particular Drift between Systems Theory and Psychotherapy“ (Ludewig, 1999) popisuje historický vývoj paradigmat v rodinné psychoterapii, představuje systémové

myšlení v této oblasti a v závěru prezentuje výsledky studií provedených v rámci tohoto koncepčního hlediska, které naznačují jeho účinnost.

Anthony Giddens je přední britský sociolog, autor víc jak třiceti odborných publikací. V jeho odborném zájmu jsou otázky procesu globalizace a jeho důsledky. V knize „Sociologie“ (Giddens 2013) autor srozumitelnou a čtivou formou definuje základní pojmy z oblasti sociologie a důraz klade především na sociální nerovnosti jak v rámci jednotlivých států, tak celé planety.

1.2 Sociální pedagogika a péče o rodinu

Zásadním a především společným úkolem rodiny, celé naší společnosti a státních i nestátních institucí, je věnovat pozornost rozvoji nové generace, zajistit péči a ochranu práv dětí. Cílem této péče a ochrany je co nejlépe uplatňovat práva každého dítěte ve společnosti, proto je velice důležitou a nedílnou součástí mnoha společenských věd a především sociální pedagogiky a sociální práce. Ze strany sociálního pedagoga či sociálního pracovníka je to umění jednat s lidmi a vést je na základě jak odborných znalostí, tak praktických zkušeností, které jsou aplikovány při sociálně – výchovné interakci a které ulehčují a urychlují orientaci v různých problémech a nepříznivých sociálních situacích, ve kterých se rodina ocitá.

Sociální pedagogika vedle sociálně patologických jevů, vztahu prostředí a výchovy, etických principů a hodnotové orientace rodin, zkoumá aspekty výchovy dětí v rodinách. (Bakošová, 2008, s. 87). Výchova je záměrné působení na procesy učení a socializace s cílem přetvářet člověka, v širším smyslu je totožná se socializací. V užším smyslu ji chápeme jako plánované, cílevědomé působení zaměřené na mravní jednání a vytváření hodnotových postojů. Cílem je, aby se jedinec stal kultivovanou bytostí, která je otevřená současným civilizačním problémům. Dle sociální pedagogiky má výchova doprovázet dítě tak, aby umělo plnohodnotně prožít život. (Bakošová, 2008, s. 51). Sociální pedagogiku chápeme jako životní pomoc, s cílem v systému komplexní péče poskytnout pomoc dětem, mládeži a dospělým v různých typech prostředí optimálními formami pomoci

a kompenzací nedostatků. Tato pomoc má směřovat k integraci a stabilizaci osobnosti ve společnosti. Prostřednictvím sociální pedagogiky tuto pomoc poskytujeme poznáváním osobnosti, její výchovy a vztahů, analýzou problému z hlediska příslušnosti k systému, vlastnostem a vztahům a nabídkou jiných vztahů. Velmi důležité je při poskytování pomoci přesvědčit člověka, že zodpovědnost za svůj život si nese sám. (Bakošová, 2008, s. 58). Cílem pomoci může být i rozšíření možností rozhodování za účelem lepšího řešení problémů, anebo zúžení možností zaměřené na zmírnění či odstranění problémů. Německý psycholog Kurt Ludewig definuje na základě tohoto modelu čtyři typy pomoci – pomoc rozšířit nám naše možnosti, využít naše možnosti, snášet naši situaci a odstranit naši situaci. Zde může pomoci zkušený vychovatel, jedná se o situace, kdy chybí zručnosti, pokud je nějaká oblast zablokovaná, nebo jsou problémy neodstranitelné, ale dají se řešit. (Bakošová, 2008, s. 95).

Z vědecké disciplíny sociální pedagogika vychází kompetence sociálního pedagoga. Ty jsou spjaty s rezortem školství, zdravotnictví, vnitra, spravedlnosti, kultury, práce, sociálních věcí a rodiny a také s nestátními neziskovými organizacemi. Jsou to výchovně - vzdělávací kompetence, kompetence převýchovy, poradenství, prevence a managementu. Sociální pedagog je odborník na sociálně - výchovné činnosti, jeho všeobecné kompetence spočívají v pomoci a podpoře dětem, mládeži, dospělým a rodičům. Tato pomoc a podpora spočívá ve vyrovnávání deficitu socializace a hledání možnosti jak zlepšit kvalitu svého života. Prostředkem sociálního pedagoga je výchova, poradenství, vzdělávání a prevence. (Bakošová, 2008, s. 192-201). Jak pro státní tak i pro nestátní organizace by měla být práce s biologickou rodinou na prvním místě. Protože pokud rodina selže, právě dítě je nejvíc postižené. Důsledky takového selhání se mohou projevit ve vývoji dítěte jako negativní jev, který ovlivňuje celý jeho budoucí život. Aby tyto děti byly plnohodnotnými členy společnosti, uměly se v životě uplatnit, postarat se o sebe a zapojit se do chodu naší společnosti, musí mít vytvořené takové podmínky, aby mohli vyrůstat jako rovnocenní s druhými lidmi. Protože právě rodina je pro dítě nejpřirozenějším prostorem pro tělesný, osobnostní a psychický vývoj dítěte, je podpora rodiny, její celistvosti a zdraví velice důležitá pro vytvoření pevného rodinného zázemí. (Kasanová, 2008, s. 264).

V oblasti komplexní péče a pomoci rodinám s dětmi, kde je nutné rodinu sanovat a zároveň řešit nepříznivou sociální situaci, je zřejmá provázanost sociální pedagogiky a sociální práce. Tuto provázanost definuje Ondrejkoovič třemi přístupy. Diferenční přístup

sociální pedagogiku a sociální práci rozděluje, konvergentní přístup směřuje k postupnému sblížení obou oborů a identifikační přístup je ztotožňuje. Dle Strieženca vztah sociální pedagogiky a sociální práce vychází z jejich vzájemného doplňování, Bakošová vymezuje tento vztah společnými aspekty, kterými jsou společné globální cíle, odběratelé pomoci, obsah sociálních problémů, metody sociální pedagogiky a sociální práce, společné pojmy, spoluúčast odborníků ve vzdělávání i praktické činnosti. (Bakošová, 2008, s. 81-82).

Sociální práce jako samostatný obor vychází z potřeby zkoumání a řešení sociálních problémů. Pozornost zaměřuje na konkrétní život lidí a jeho sociální rozměr. Ten je vnímán z pozice relativně uceleného přístupu. „Formování sociální práce jako samostatného oboru vychází z potřeby zkoumání a řešení sociálních problémů jako komplexních situací zaměřených na reálný život. Pozornost je zaměřená na konkrétní život lidí, jeho sociální rozměr, který sociální práce vnímá z pozice relativně uceleného přístupu.“ (Strieženec, 2006, s. 71)¹. Východiska sociální práce tvoří teoretické poznatky mnoha společenských věd – ekonomických, právních a především z psychologie, sociologie, pedagogiky a filosofie. Sociální práce je ovlivněna také kulturním systémem, morálkou, hodnotami společnosti, kulturou a společenskými zvyky. Proto se v jednotlivých zemích vyvíjí podle jejich specifických potřeb. (Oláh a Schavel, 2006, s. 43). Sociální práce je profesionální aktivita umožňující jednotlivcům, skupinám a komunitám identifikovat, řešit nebo alespoň zmírňovat negativní vlivy prostředí či negativní problémy. Je to specifická činnost směřující k zlepšování vzájemného přizpůsobování se jednotlivce, skupin a komunit sociálnímu prostředí, kde žijí, a také k rozvoji vlastní zodpovědnosti. K tomuto přizpůsobování se využívají vlastní schopnosti i zdroje poskytované společností. Služby sociální práce jsou poskytovány bez ohledu na zdraví, pohlaví, věk, vyznání, kulturu a sexuální orientaci. (Žilová, 2005, s. 76). Sociální práce je společenskovední disciplína a zároveň praktická činnost, která odhaluje, vysvětluje, zmírňuje a řeší sociální problémy. (Matoušek, 2003, s. 213). Sociální práce jako praktická aktivita je profesionální činnost umožňující jednotlivci, skupinám a komunitám identifikovat a řešit nebo alespoň zmírnit osobní, skupinové, sociální problémy nebo vlivy prostředí, které na ně negativně působí a ovlivňují je. (Strieženec, 2001, s. 88). „Předmětem sociální práce jsou problémy,

---

¹ V originále: Formovanie sociálnej práce ako samostatného odboru vychádza z potreby skúmania a riešenia sociálnych problémov ako komplexných situácií zameraných na reálny život. Pozornosť je zameraná na konkrétny život ľudí, jeho sociálny rozmer, ktorý sociálna práca vníma z pozície relatívne uceleného prístupu. (Strieženec, 2006, s. 71).

kterými se sociální práce zabývá, teoreticky je objasňuje a prakticky řeší nebo zmírňuje. Specifické je zejména to, že respektuje komplexní stránky i prostředí člověka jako jedince, skupiny či celé komunity.“ (Oláh a Schavel, 2006, s. 45)². Všechny uvedené definice poukazují na to, že sociální práce znamená v pomoc směřující ke zkvalitnění života jednotlivců, skupin a komunit uvnitř společnosti. Sociální práce tedy nevstupuje jen do kontaktu se svými klienty, ale jejich prostřednictvím vstupuje do kontaktu i s celým jejich prostředím. (Levická a kol., 2004, s. 43). Podle charakteru činnosti členíme sociální práci na preventivní, terapeutickou, rehabilitační a poradenskou, kde informace jsou poskytovány individuální, skupinovou nebo masovou formou. Podle charakteru problémů klientů rozlišujeme klienty, kteří jsou v hmotné nouzi, jsou nezaměstnaní, jsou osobami sociálně nepřizpůsobivými, jsou osobami závislými na návykových látkách, hazardních hrách, nebo žijí v takovém rodinném prostředí, kde se vyskytuje zanedbávání, týrání, zneužívání atd. Podle cíle, kterého má být sociální práci dosaženo, členíme sociální práci na preventivní - předcházení poruchám, konfliktům, tedy sociálně negativním situacím, které by mohly negativně ovlivnit zdravý fyzický, psychický a sociální vývoj jednotlivce. Dále na pomoc při rozvoji osobního a sociálního potenciálu potřebného na překonání sociálně negativní situace a aktivizaci klienta při řešení vlastní sociálně negativní situace. (Žilová, 2005, s. 68). Pomocí metod sociální práce se pracovník zaměřuje na poznávání osobnosti dítěte, rodinného prostředí, ze kterého dítě pochází a jeho sociálních vztahů. Zjišťuje, jak prožívá své krizové situace a jak se je snaží řešit. Motivací je tedy samotné dítě, které touží žít ve své biologické rodině, porozumět svým rodičům a najít si místo v této společnosti. Pod pojmem metody sociální práce s rodinou rozumíme takový postup sociálního pracovníka, který začíná prvním setkáním s klientem a trvá až do ukončení práce s rodinou, respektive i po ukončení práce s rodinou - **katamnézou**. (Kasanová, 2008, s. 267).

Metody sociální práce, které se při sanaci rodiny využívají, jsou především sociální šetření, pozorování v přirozeném prostředí, nácvik rodičovských a sociálních dovedností, řízené a motivační rozhovory. Dále jsou to psychoterapeutické služby, pokud je rodina přijme a také přechodný pobyt dítěte mimo domov, nejlépe z dobrovolného rozhodnutí a spolupráce rodičů. (Bechyňová a Konvičková, 2007, s. 173-174).

---

² V originále: Predmetom sociálnej práce sú problémy, ktorými sa sociálna práca zaoberá, teoreticky objasňuje a prakticky rieši, či zmierňuje a špecifické je najmä to, že rešpektuje kompletné stránky i prostredie človeka ako jedinca, skupiny či celej komunity. (Oláh a Schavel, 2006, s. 45).

Sociální pedagog poskytuje rodině sociálně pedagogickou pomoc, která může být uskutečňována několika způsoby:

- Rozvíjení sociálně pedagogické teorie rodinného prostředí a rodinné výchovy.
- Vzděláváním odborníků – sociálních pedagogů pro poradenskou práci s funkční a dysfunkční rodinou.
- Osvětou v masově komunikačních prostředcích a organizováním vzdělávacích kurzů o rodičovské výchově.
- Terénní prací s rodinou zaměřenou na výchovu dětí v rodině, řešení výchovných situací rodičů a dětí a na participaci otců ve výchově. (Bakošová, 2008, s. 110-111).

Přímou činnost v rodině nazýváme sociálně pedagogickou prací. Rodinu v domácím prostředí navštíví odborník, a řeší různé problémy týkající se výchovy dětí a důsledky nevhodné výchovy a výchovných situací, které v interakci rodič – dítě, vznikají. Rodiny, které potřebují pomoc v oblasti péče o dítě, sociálně právní ochranu dítěte, ochranu zdraví, rodiny, kde jsou děti zaostalé ve svém vývoji, kde se vyskytuje násilí, záškoláctví, je určený program **Homebuilders**. Je to intenzivní program, který radí rodinám v krizi a pomáhá získávat životní zkušenosti. Hlavní funkcí tohoto programu je zamezit rozpadu rodiny a snížit počet dětí umístěných do státní péče. (Bakošová, 2008, s. 121-122)³. V roce 1974 byl přes homebuilders® program ve státě Washington založen model Intensive Family Preservation Services (IFPS). Jeho cílem je posilovat rodiny a zabránit zbytečnému umístění dětí mimo domov. Federální vláda poskytla impuls pro celostátní replikaci IFPS prostřednictvím přijetí zákona o pomoci a péči o dítě z roku 1980. Tento zákon požaduje po státech, aby poskytly přiměřené úsilí jako prevenci nebo vyloučení odebrání dětí ze svých domovů nebo jim umožnit návrat domů. Služby zachovávající rodiny byly uvedeny jako nezbytná součást splňujících požadavků zajišťující přiměřené řešení. (Martens, 2009, s. 2)⁴.

---

³ Program Homebuilders by mohl být inspirující pro práci s rodinou i u nás.

⁴ V originále: In 1974 a model of Intensive Family Preservation Services (IFPS) was established through the homebuilders® program in Washington State. Its goal was to strengthen families and prevent unnecessary out-of-home placement. The federal government provided impetus for nationwide replication of IFPS through the Adoption Assistance and Child Welfare Act of 1980. This act required states to provide reasonable efforts to prevent or eliminate the removal of children from their homes or make it possible for them to return home. Family preservation services were listed as an essential component of satisfying the reasonable efforts requirement. (Martens, 2009, s. 2).

Etika pracovníka v sociální oblasti

Sociální pedagog či pracovník musí respektovat tyto základní etické principy: princip úcty k životu jako takovému, princip důstojnosti a jedinečnosti každé lidské bytosti, princip odpovědnosti, princip solidarity, princip společného dobra a princip subsidiarity. Nesmíme zapomínat také na humanistické přístupy vycházející z různých demokratických a náboženských ideálů a filozofií. Každý pracovník v sociální oblasti musí respektovat určité morální principy, které lze ztotožnit s etickým kodexem, jehož hlavními zásadami jsou:

- Akceptovat a respektovat každého člověka jako jedinečnou hodnotu.
- Umožnit členům společnosti jejich společenské uplatnění a osobnostní rozvoj.
- Respektovat základní lidská práva.
- Zajistit ochranu informací a respektování soukromí.
- Poskytnout pomoc každému, kdo ji hledá a nedopouštět se přitom žádné diskriminace. (Oláh a Schavel, 2006, s. 125).

Pracovník v sociální oblasti se stává kvalitním pracovníkem a profesionálem, pokud sám respektuje normy a zásady, které mu etický kodex nabízí. Snaží se je pochopit, pracuje s nimi a jejich prostřednictvím vykonává svou profesi.

1.2 Charakteristika použitých pojmů

V následující podkapitole definujeme pojmy, které jsou v naší práci zabývající se péčí o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci, zásadní. Protože zvolené téma úzce souvisí s více vědními obory, stává se, že definice pojetí bývá nejednotná. Všechny pojmy použité v této práci jsou uvedeny v příloze P2 Slovníček pojmů.

Dysfunkční rodina

Za dysfunkční rodinu považujeme rodinu, kde se vyskytují vážnější poruchy některých nebo všech funkcí. Rodinná stabilita je narušená a vývoj dítěte je ohrožen. Dysfunkce rodiny se různou měrou dotýká především dětí a ve výchově, jejich fyzickém a duševním vývoji vyvolává značné komplikace. (Hudecová, Brozmanová - Gregorová a kol., 2008,

s. 154). Každý člen rodiny v ní zastává určitou roli. Mezi jednotlivými členy se vytvářejí vztahy, které jsou charakteristické chováním a stylem komunikace. Pokud rodina neplní své funkce, můžeme ji považovat za dysfunkční rodinu. V takové rodině dochází k nedostatečnému naplňování potřeb rodiny a především potřeb nezletilých dětí. (Vágnerová, 2008, s. 589).

Multidisciplinární spolupráce

„Multidisciplinární spolupráce“ je pro úspěšnou sanaci rodiny nezbytná. Rodiny s dětmi, kterým hrozí, že budou odebrány do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo které v takovém zařízení jsou, mají mnoho problémů z různých oblastí. Proto efektivní náprava rodiny není možná pouze v rámci jedné instituce, ale je důležitá jejich týmová spolupráce a koordinace. (Bechyňová a Konvičková, 2007, s. 171).

Rodina je obvykle značně diferencovaná, má různé problémy, což znamená, že potřebuje různé formy pomoci, např. lékařskou, výchovnou, psychologickou, právní, speciálně pedagogickou, ekonomickou, sociální. Tuto formu pomoci nazýváme interdisciplinární. (Bakošová, 2008, s. 110)⁵.

Nepříznivá sociální situace

„Nepříznivou sociální situací se rozumí oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením.“ (Zákon o sociálních službách, ©2006).

Rodina

Zásadní funkcí rodiny je funkce reprodukční. Rodina usnadňuje lidem výchovu dětí a péči o ně. Rodina je biologicky důležitá pro udržení lidstva a je také jednotkou společnosti. Člověka reprodukuje nejen jako organismus, ale také jako kulturní bytost, protože zprostředkovává tradici i pro další generace. První a závazný model společnosti, se kterým se setkává dítě, je právě rodina, která formuje jeho postoj k ostatním skupinám

---

⁵ Používání pojmů není jednotné, výrazy multidisciplinární a interdisciplinární mají stejný význam. Bechyňová a Konvičková používají „multidisciplinární spolupráce“, Bakošová používá „interdisciplinární pomoc“.

a jeho osobní vývoj. Tyto postoje rodina utváří podle svých tradic, vlastního hodnotového schématu. Rodinné normy se od norem ve společnosti průměrných vždy nějak odchyľují. A rodina má v úmyslu to, aby dítě do společnosti vstoupilo s určitým programem a určitým druhem orientace. (Matoušek, 1993, str. 10). „Rodina“ je nejdůležitější sociální skupina, je to ekonomická a sociální buňka společnosti, která má více úloh. Její hlavní funkcí je reprodukce a socializace potomstva. Je základním článkem sociální struktury společnosti. (Strieženec, 1996, s. 186).

Sanace rodiny, Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

„Sanace rodiny“ je pod názvem Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi obsažena v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Patří mezi služby sociální prevence a má pomáhat osobám, u kterých je vysoké riziko sociálního vyloučení. Jedná se o soubor programů a služeb poskytovaných především biologické rodině s dítětem, u kterého je ohrožen sociální, biologický a psychologický vývoj. Cílem „sanace rodiny“ je předcházení, zmírňování či eliminace příčin ohrožení dítěte, poskytovat rodičům i dětem podporu a pomoc, aby byla odvrácena hrozba odebrání dítěte do péče státu, případně bylo dítě navraceno a byla zachována biologická rodina. (Bechyňová a Konvičková, 2008, s. 170).

Sociální politika

„Sociální politika“ je souhrn státních opatření, jejichž účelem je zlepšit životní podmínky obyvatel v rámci hospodářských a politických možností dané země. V konkrétní společnosti ji ovlivňují kulturní a společenské podmínky a tradice v sociální regulaci, vývojová etapa společnosti a existující politický systém. „Je to rozdílné chápání rovnosti a sociální spravedlnosti, rozdílné názory na míru zodpovědnosti jednotlivce, postavení a funkce rodiny, místa a funkce nestátních subjektů, třetího sektoru, postavení a možnost působení obcí v sociální oblasti a přirozeně funkce státu jako subjektu sociální politiky a jejího garanta.“ (Strieženec, 1996, s. 153)⁶. „Od sociální politiky v moderní společnosti se právem očekává, že poskytne předpoklady, podmínky, impulsy a motivace pro rozvoj každého jedince a tím i prosperitu celé společnosti.“ (Krebs a kol., 2007, s. 11). Cílem sociální politiky je zdokonalovat životní podmínky lidí a jejich podporovat rozvoj osobnosti. (Krebs a kol., 2007, s. 37).

---

⁶ V originále: Je to rozdielne chápanie rovnosti a sociálnej spravodlivosti, rozdielne názory na mieru zodpovednosti jednotlivca, postavenia a funkcie rodiny, miesta a funkcie neštátnych subjektov, tretieho sektoru, postavenia a možnosť pôsobenia obci v sociálnej oblasti a prirodzene funkcie štátu ako subjektu sociálnej politiky a jej garanta. (Strieženec, 1996, s. 153).

Sociální pomoc

„Sociální pomoc“ je soubor činností, které pomáhají lidem zabezpečit základní životní podmínky, obnovit sociální stabilitu a suverenitu. Je poskytována formou peněžitých dávek, poradenstvím, azyly, službami. Nástroji sociální pomoci jsou sociální práce, sociální rehabilitace, poradenství, věcná a peněžitá pomoc, sociálně – právní ochrana a služby sociální pomoci. (Strieženec, 1996, s. 155). „Sociální pomoc“ je péče o členy společnosti, kteří nejsou v určitých situacích či některých fázích života samostatně nebo s podporou svého blízkého okolí řešit své problémy. Rozlišujeme tři typy „sociální pomoci“, primární pomoc, která slouží osobnosti a celkovému rozvoji lidí, sekundární neboli preventivní pomoc, která je uskutečňována formou poradenství a podpory a terciální pomoc uplatňovaná v okamžiku, kdy problémy eskalují a člověk není schopný je zvládnout sám. (Schilling, 1999, s. 42).

Syndrom CAN

Pojem „Syndrom CAN“ je zkratkou z původně anglického termínu Child Abuse and Neglect. Toto pojmenování zahrnuje týrané, zneužívané a zanedbávané dítě – v české terminologii je pojem překládán jako syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte. Tento syndrom můžeme definovat jako jakékoliv nenáhodné, vědomé i nevědomé konání rodičů, vychovatelů nebo jiné osoby vůči dítěti, které je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a které poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, v krajním případě způsobuje dokonce jeho smrt. (Dunovský, Dytrich a Matějček, 1995, s. 24). „Syndrom CAN“ souvisí s mírou stresu, kterou rodiny prochází. Ty, které jsou sociálně slabé, kulturně a etnicky se odlišují a jsou nepřijímané majoritní společností, rodiny, ve kterých jsou výchovně nezkušení nebo zdravotně odlišní rodiče, je riziko CAN mnohem vyšší. (Gjuričová, 2007, s. 141).

V této podkapitole jsme představili pojmy, které jsou v naší práci nejvíce používané a také nejdůležitější. Týkají se jak sociální pedagogiky, tak i ostatních příbuzných oborů, jejichž předmětem je sanace rodiny. Tímto přehledem uzavíráme první kapitolu, ve které jsme výše čtenáři poskytli přehled odborných literárních zdrojů a specifikovali jsme vztah sociální pedagogiky k sociální práci s rodinou. V následující kapitole se zaměříme na selhávání funkcí v rodině, jeho dopad na děti a také na nepříznivou sociální situaci rodiny z ekonomického hlediska.

2 RODINA A NEPŘÍZNIVÁ SOCIÁLNÍ SITUACE

„Rodiče jsou nejvýznamnější pramen lidské bídy anebo štěstí.“

Eva Rheinwaldová

V dnešní době je výchova jedním z nejnáročnějších úkolů. Výchova dětí by měla probíhat především v rodině, protože pouze přirozené rodinné prostředí, které je založeno na harmonickém, pevném a trvalém společenství muže a ženy, je nejlepší zárukou řádné výchovy. Rodiče jsou zodpovědní za řádnou výchovu svých dětí v duchu platných morálních a právních zásad společnosti, která o výchovu dětí dbá. Existují však rodiny, které zanedbávají tuto výchovu, rodina se neumí nebo nedokáže o děti postarat, a proto jsou děti v takové rodině ohroženy. Tyto rodiny se ocitají v nepříznivé sociální situaci, což znamená stav oslabení či ztráty schopnosti zajistit kvalitní a plnohodnotný život. Mezi nejčastější příčiny patří neschopnost ekonomicky zabezpečit rodinu, zanedbávání výchovy, ale i zdravé vztahy v rodině.

2.1 Ekonomické hledisko

Rodina, která se nachází ekonomicky na velmi nízké úrovni, je vysoce ohrožená, protože její členové nemají uspokojené základní životní potřeby. Hmotné zajištění rodiny ovlivňuje přímou úměrou všechny její ostatní funkce. Důsledky ekonomické transformace naší společnosti se projevují v české rodině dost negativně. Mnoho rodin se ocitá v důsledku nárůstu nezaměstnanosti, zvyšování životních nákladů a také zadlužení na hranici chudoby, kterou nejsou schopni řešit ani s pomocí dávek státní sociální podpory a hmotné nouze.

Ve vyspělých zemích, kde je kladen důraz na kultivaci jedince a jeho kvalit jako předpokladu prosperity a naplňování cílů moderní společnosti, hraje velmi významnou roli sociální politika. (Krebs a kol., 2007, s. 11). Je to systém nejen s mnoha vnitřními vazbami, ale je vázán také na okolní společnost. Vždy je specifická v každé době a zemi, ale i přesto

má některé znaky společné. (Krebs a kol., 2007, s. 20). V širším pojetí je sociální politika konkrétní jednání státu a ostatních subjektů ovlivňující sociální oblast společnosti. V užším pojetí reaguje na sociální rizika a jejich možné negativní důsledky, například nemoc, invalidita, stáří, chudoba, nezaměstnanost. V tomto pojetí je sociální politika systémem opatření v oblasti zaměstnanosti a sociálního zabezpečení. (Krebs a kol., 2007, s. 25). Jevem, který naši civilizaci od počátku provázel a provázet bude neustále je chudoba, která je přítomná i v současnosti v nejvyspělejších státech světa. Chudoba je spojována s hmotnou nouzí, člověka omezuje v jeho sociálních vztazích a staví ho do sociální izolace. Významně se podílí i na formování postojů jedince a jeho hodnotových orientací. (Krebs a kol., 2007, s. 104, 110). Řešení chudoby je v České republice ošetřeno zákonem č 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi a zákonem č. 110/2006 Sb., který stanovuje a upravuje životní a existenční minimum. Kromě opatření státu řeší chudobu také nestátní sektor. (Krebs a kol., 2007, s. 118-119).

Nedostatečné finanční zabezpečení má nepříznivý vliv na chod domácnosti i na uspokojování potřeb všech členů rodiny. Taková situace se nepříznivě odráží v kvalitě rodinných vztahů, v rodinné atmosféře, v tom, co pro děti znamená záruku jejich zdravého vývoje, aby se uměly začlenit do společnosti a správně se v ní orientovat. Charakteristické rysy rodiny, která je v nepříznivé sociálně ekonomické situaci jsou nezaměstnanost, především dlouhodobá, práce za minimální mzdu, neúplnost rodin, tedy pokud v rodině žije pouze jeden rodič a také zadluženost rodin, kdy se hromadí nedoplatky za energie, neuhrazené splátky půjček apod. Problémy s nedostatečným příjmem jsou často spojeny s dalšími problémy, například nevyhovujícím bydlením, omezeném přístupu ke vzdělání, kultuře i s nedostatečnou zdravotní péčí. (Drexlerová, 2011, s. 74-75). V České republice jsou děti nedostatečně chráněny před rizikem chudoby a sociálním vyloučením. Ve srovnání se zeměmi Evropské unie je toto riziko 1,5 – krát vyšší a stále se zvyšuje. Příčinou této situace je okolnost, že životní minimum u nás zaručuje nižší příjem, než je hranice chudoby používaná Eurostatem, statistickým úřadem Evropské unie. Nejvíce se to projevuje v domácnostech s nezaměstnanými, kde nejsou jiné příjmy než sociální dávky a s větším počtem dětí, které příjem nemají. Řešení těchto případů vyžaduje individuální přístup v sociální práci. (Mareš, 2006, s. 32). Největším rizikem chudoby a sociálního vyloučení jsou ohroženy domácnosti, kde jsou souběžně nezaměstnaní oba rodiče a obzvláště v případě dlouhodobé nezaměstnanosti. Z šetření sociální situace domácností (v roce 2001) Českým statistickým úřadem vyplývá, že z těch, kdo jsou v evidenci úřadu

práce a pobírají podporu v nezaměstnanosti je příjmově chudých 14%. Osob, které jsou v evidenci úřadu práce a nepobírají podporu v nezaměstnanosti je už 35% příjmově chudých a ti, co nejsou ani v evidenci úřadu práce, jsou chudí dokonce v 65%. (Mareš, 2006, s. 21). Nezaměstnanost a chudoba úzce souvisí se vzděláním. Příjmově chudých osob, které jsou bez vzdělání nebo s nedokončeným vzděláním je 31%, se základním vzděláním 14%, se středním vzděláním 5% a s vysokoškolským 1%. (Mareš, 2006, s. 18).

Z výše uvedeného vyplývá, že vzdělání je jedním z několika významných faktorů, které mají zásadní vliv na celkovou situaci rodiny i z hlediska zaměstnanosti. U rodiny, jejíž dospělí členové jsou dlouhodobě nezaměstnaní, je vysoká pravděpodobnost příjmové chudoby, která úzce souvisí se selháváním ostatních funkcí rodiny.

2.2 Disfunkčnost rodiny

Rodina jako základní společenská skupina je nejvýznamnějším výchovným a socializačním činitelem a dominantním výchovným prostředím dítěte. Proto je důležité popsat její základní funkce, které k socializaci a formování osobnosti dítěte přispívají, kde pomáhá rodina dítěti osvojit si základní vzory a normy chování, uspokojuje jeho psychické a fyzické potřeby a tak mu umožňuje předpoklad pro zdravý duševní a tělesný vývoj. Pokud jsou tyto základní potřeby naplňovány nedostatečně a rodina nefunguje jak má, je vývoj dítěte vážně a nenahraditelně ohrožen.

Rodina je nejkompexněji působícím a výchovně významným prostředím. Důležitými diferenciálními znaky rodiny jsou její struktura, výchovný styl rodičů, charakter rodiny jako sociální skupiny, tedy ideály, normy, role jednotlivých členů, interpersonální vztahy, životní styl a atmosféra rodiny. Na dítě působí zejména kulturní úroveň rodiny a její hierarchie hodnot, například význam vzdělání. (Hrabal st. a Hrabal ml., 2002, s. 24-25). Socializace je procesem, během něhož se lidské novorozeně stává osobou, která si uvědomuje sebe samu, získává poznání a kulturní návyky společnosti, do které se narodila.

V novorozeneckém věku dochází k primární socializaci, je to období nejintenzivnějšího kulturního učení. Nejvýznamnějším socializačním faktorem v této době je rodina. Nejdůležitější osobou v raném věku dítěte bývá matka. Povahu vztahů mezi matkami a dětmi však velmi ovlivňuje forma kontaktu a jejich pravidelnost. Tyto aspekty jsou zas podmíněny charakterem rodinných institucí a jejich vztahem k dalším skupinám ve společnosti. Sekundární socializace nastává později v dětství a pokračuje do dospělosti, kdy přebírají další socializační faktory jako škola, věkové skupiny, média apod. část zodpovědnosti, která dříve spočívala na rodině. (Giddens, 2013, s. 269). Ke svému vývoji potřebuje dítě kromě zajištění primárních potřeb např. teplo, nasycení, také domov - stabilní prostředí a přítomnost stabilních osob - rodičů, kteří jsou vysoce citově angažovaní ve vývoji dítěte. Tato angažovanost je oboustranná, dítě a rodič se vzájemně podporují, ztotožňují, spoléhají se na sebe a také se spolu dostávají do konfliktů. Už tím, že rodina dává dítěti jméno, mu určuje jeho totožnost. Pokud se nám tedy člověk představí celým jménem, říká nám, do které rodiny patří a kterým jejím členem je. Svým vlivem rodiče určují životní dráhu dítěte, to si odnáší z rodiny představy o manželství, rodině, hodnotové hierarchii či pracovním uplatnění. Tyto představy dítě přehodnocuje a pozitiva si zachovává do konce života. Pokud mezi rodičem a dítětem není intenzivní pouto, nebyly by tyto programy v dítěti zakotvené a dítě by se tak dostalo do stavu **anomie**. Také pro rodiče má rodina velký význam, potvrzuje jeho roli sexuální a rodičovskou a obě tyto role jsou základem dobrého sebehodnocení. Dospělý se vyvíjí se svým partnerem, s dětmi znovu prožívá vlastní dětství a má možnost opravovat chyby, jichž se dopouštěli jeho rodiče. Dospělému také rodina rozšiřuje jeho sociální pole, kdy díky partnerovi a dětem může navazovat nové kontakty. (Matoušek, 1993, str. 10-11).

Výchovný proces v rodině je založený na vzájemném vztahu rodičů a dětí a základními činiteli jsou vztah matky s dítětem a celková forma výchovy a povaha rodinného prostředí. Mezi činitele výchovy řadíme:

- Mateřskou péči, kdy matka zabezpečuje dítěti psychické a biologické potřeby, projevuje mu lásku, mluví s ním, hraje se s ním apod.
- Kázeňské prostředky, tedy formy odměn a trestů, trvalost a stálost požadavků rodičů vůči dětem.
- Řízení afektivity, způsob projevování citů, postoj k dítěti, hry, mazlení se.
- Sexuální výchovu, postoj k ní.

- Uvedení dítěte do povinností, určení jistých povinností, jejich druh a čas, kdy budou vykonávány, aby se dítě podílelo na chodu domácnosti.

Rodina potřebuje respektovat tyto výchovné cíle: mít základní důvěru, být připravený postarat se o sebe vlastními silami, mít realistické chápání světa a sebe sama, být dobromyslný a mít sebedisciplínu. Rodiče by měli svým dětem poskytnout vzdělání, chránit jejich práva, vysvětlovat jim jejich povinnosti, naučit je vyznat se v různých životních situacích a dát jim mnoho pozornosti, porozumění a lásky. (Kratochvílová a kol., 2007, s. 88 - 89).

„Funkce rodiny můžeme chápat ze dvou zorných úhlů, a to z hlediska úloh, které plní vůči společnosti a z hlediska úloh vůči svým členům.“ (Gáborová L. a Gáborová Z., 2005, s. 109)⁷.

Rodinu charakterizují tyto funkce:

- **Biologicko - reprodukční funkce**, která zabezpečuje pokračování rodu, dává rodině nové členy a erotické vztahy mezi manželi jsou stabilizačním činitelem manželství a rodiny. (Hroncová, Hudecová a Matulayová, 2000, s. 131).
- **Ekonomická funkce**, která představuje příslovečnou střechu nad hlavou, aby byly zabezpečeny základní životní potřeby rodiny. Kvalita plnění této funkce podmiňuje plnění ostatních funkcí rodiny. (Hroncová, Hudecová a Matulayová, 2000, s. 132).
- **Výchovná funkce**, která je při výchově dětí nenahraditelná. Výchova by měla být zdrojem lidského štěstí, naplněním života a zdrojem silných emočních zážitků. Dítě formuje od narození, kdy si osvojuje nejzákladnější lidské dovednosti a vlastnosti. Je těžištěm socializačního procesu jedince. V rodině však výchova může mít různé podoby, které se projevují celkovým jednáním s dítětem, vztahem k dítěti a kladením požadavků na dítě. Nezastupitelné místo ve výchově dítěte mají role partnerů, které se vzájemně prolínají a doplňují. (Višňovský a kol., 2007, s. 117).
- **Emocionální a psychohygienická funkce**, která se projevuje v oblasti citů, uznání i pochopení. V podstatě jde o funkci emocionální podpory a spočívá v posilování vztahů mezi členy rodiny, podpoře a pomoci v případě citových krizí. Tato funkce

---

⁷ V originále: Funkcie rodiny možno chápať z dvoch zorných uhlov, a to z hľadiska úloh, ktoré plní voči spoločnosti a z hľadiska úloh voči svojim členom. (Gáborová L. a Gáborová Z., 2005, s. 109).

dává dětem pocit bezpečí, citové rovnováhy a stability. Jde o uspokojování biologických a psychických potřeb bezpečí, lásky, podnětů a kontaktů. K plnění této funkce jsou nutné dobré citové vazby, vztahy mezi rodiči a dětmi i vztahy mezi sourozenci. (Kratochvílová a kol., 2007, s. 83).

- **Ochranná funkce** je nutná zejména pro psychický a tělesný vývoj dítěte. Optimálně fungující rodina stojí za svými členy, pomáhá jim zvládat obtížné životní situace, dokáže se postavit na jejich obranu a ochranu. Chrání zdraví dítěte jak před nemocemi, tak před sociálně patologickými jevy, které na dítě působí. (Gabura, 2006, s. 24).
- **Socializační funkce** spočívá v tom, že rodina tvoří zpravidla první instituci, ve které dítě začíná plnit sociální role a začleňuje se do prvního kolektivu, připravuje se na společenský život. Celková společenská adaptace je determinovaná jak výchovným působením rodičů, tak úrovní mezilidských vztahů v rodině. (Višňovský, 1998, s. 79).

Každá z těchto definicí je svým způsobem primární a nenahraditelná. Je důležité, aby se rodiče snažili, aby jejich rodina splňovala všechny tyto funkce, protože pouze taková rodina je zárukou zdravého vývoje dítěte.

Při posuzování rodin se hodnotí mnohé ukazatele, pomocí kterých se určuje její funkčnost. Jsou to například společenská a ekonomická situace rodiny, vzdělání rodičů, jejich věk, zdravotní stav, celkové složení rodiny. Největší význam se připisuje zájmu rodičů o děti. (Draganová a kol., 2006, s. 16). Hlavními prostředky pro funkci rodiny jsou sebehodnocení, komunikace, pravidla a systém. (Satirová, 1994, s. 165). V úplné a harmonické rodině psychologové připisují velký význam vztahům mezi rodiči samotnými a mezi rodiči a dětmi. Takové vztahy vytváří atmosféru lásky, důvěry a úcty a jsou nejvhodnější pro formování osobnosti dítěte. Konflikty rodičů vytváří v rodině tísnivou atmosféru, vzájemná neúcta je zdrojem výchovných problémů dítěte, kdy se projeví nežádoucí povahové vlastnosti a ty mohou přetrvávat u člověka po celý život. (Gáborová L. a Gáborová Z., 2005, s. 23). Rodinný systém se skládá ze sebeúcty, komunikace, pravidel a názorů. Tento systém je buď otevřený, nebo uzavřený. Otevřený systém je charakterizován vysokou sebeúctou, kongruentní komunikací a humánními pravidly a je charakteristický pro vyrovnané funkční rodiny. Uzavřený systém se oproti tomu vyznačuje nízkou sebeúctou, nepřímou a nekongruentní komunikací, nejasnými

nelidskými pravidly a výsledkem je, že tento uzavřený systém zpomaluje a deformuje vývoj. (Satirová, 1994, s. 126-127).

Současný výzkum funkčnosti rodiny se soustřeďuje na schopnost členů spolu efektivně komunikovat, společně řešit běžné i výjimečné problémy, udržovat si své role, přiměřeně emočně reagovat a určovat si meze dovoleného chování. Posuzování funkčnosti rodiny musí být vícedimenzionální. (Matoušek, 1993, s. 121). Dle Carol Smartové (britská socioložka působící na univerzitě v Manchesteru) by mělo být studium osobního života zaměřeno na vzájemnou propojenost, tedy na způsoby, kterými lidé udržují své sociální vztahy, sdružování lidí v různých dobách a kontextech spolu s pamětí, pocity a zkušenostmi spojování se s druhými. Tvrdí, že právě studium vzájemné propojenosti umožní lépe pochopit rodiny a vztahy, přiblížit se tak zkušenostem lidí v reálném životě. (Giddens, 2013, s. 348).

Nyní jsme shrnuli a vymezily funkce v rodině, jejichž poruchy významně a negativně ovlivňují vývoj dítěte. Takovou rodinu nazýváme dysfunkční nebo disharmonickou. Následující podkapitola se zabývá následky poruch funkcí v rodině na jeho nejzranitelnější a bezbranné členy – děti.

2.3 Děti v ohrožené rodině

Rodina, která se nachází v nepříznivé sociální situaci je současně postižena selháním jedné a častěji několika svých funkcí. Dítě vyrůstající v takové rodině je nezdědka ohroženo syndromem CAN. Ten je velice závažným společenským problémem. Jeho podstatou je hrubý, odmítavý, ponižující přístup k dítěti, který ohrožuje jeho zdravý vývoj i jeho důstojnost. V odborné literatuře nalezneme mnoho forem ubližování dítěti, každou z nich však považujeme za nepříznivou pro dítě, jeho tělesný, psychický, sociální i emoční vývoj. Jeho důsledky si děti mohou nést v celém svém životě, ve vztazích vůči lidem, a svět mohou přestat vnímat jako bezpečné místo.

Každé dítě má právo na to, aby mu rodiče poskytli základní výživu, oblečení, ubytování, zdravotní péči a přístup ke vzdělání v rozsahu, aby jeho nedostatek neizoloval v dospělosti jedince na okraj společnosti. Rodičovská autonomie nemůže zůstat sociálně neregulována především z těchto důvodů: dítě je fyzicky a psychicky křehké a bezbranné vůči rodičům, ne všichni rodiče umí určit, co je pro jejich dítě nejlepší a někteří mohou svou mentální či sociální omezeností své děti poškozovat, někteří rodiče dělají ze svého dítěte nástroj k uskutečnění svých vlastních projektů a to nemusí být shodné se zájmem dítěte. (Možný, 2006, s. 152-153).

„Vyvine-li se u dítěte nedůvěra k rodičům, může tento cit přerůst v osobní izolovanost a všeobecný pocit nejistoty, osobní nevyrovnanost a vzpouru. Když rodiče nepřiznají a nevyjádří svou vlastní lidskost a neberou na vědomí lidskost dítěte, je to pro dítě strašné.“ (Satirová, 1994, s. 223).

Z hlediska strádání dětí rozlišujeme tři základní varianty. Jsou to zanedbávání dítěte, fyzické či psychické týrání dítěte a sexuální zneužívání. (Vágnerová, 2008, s. 594). Týrání dětí označuje jejich nepřiměřené fyzické trestání, zanedbávání je rodičovská nevšímavost vůči potřebám dítěte. Obojí se někdy vyskytuje v jedné rodině u stejného rodiče. Když se rodič chová jak agresivně, tak nevšímavě, za závažnější je považována nevšímavost, agresivní rodič na dítě stále ještě reaguje. Týrané děti jsou ustrašenější či agresivnější než jejich vrstevníci, v rozumové oblasti však s nimi mohou držet krok. Zanedbávané dítě nemá dost podnětů, aby mohlo rozvíjet svůj intelekt. Pokud je dítě zanedbáváno jen v určitém ohledu, následné zpoždění bývá méně výrazné a snadněji přehlédnutelné. Rodiny týrající a zanedbávající své děti mají společné rysy, týrání a zanedbávání je jakákoliv interakce rodiče s dítětem nebo chybění této interakce, která dítě poškozuje emočně, tělesně nebo vývojově. Společným rysem je necitlivost rodiče k potřebám dítěte. Tito rodiče se snaží dítě usměrňovat kritikou, neumí pozitivně posilovat žádoucí chování dětí, častěji používají tresty. Takoví rodiče mívají často sníženou inteligenci, duševní či tělesný hendikep, nejsou spokojeni se svým životem. (Matoušek, 1993, s. 87). Často lidé, kteří byli svými rodiči zanedbáváni či týráni, jsou jako rodiče znevýhodnění. Je pravděpodobnější, že dojde k rozvoji CAN a pokud se jedná o samostatného rodiče, který nemá oporu v dalších osobách, je riziko ještě vyšší. (Gjuričová, 2007, s. 147). Při včasné psychologické diagnostice, která odhalí u dítěte poruchy učení, poruchy koncentrace pozornosti s hyperaktivitou nebo mentální retardaci, se může předejít zásahům rodičů. Ti mohou dítě například bít, protože se domnívají, že dítě činí naschvály. (Gjuričová, 2007,

s. 143-144). Dalším činitelem, který může vyvolat násilí páchané na dětech, jsou různé rizikové životní situace. Například když děti mají děti, když se narodí postižené dítě, nechtěné dítě, dítě mimo manželství, když dítě žije s nevlastním rodičem nebo zažije rozvod. A také pokud je rodina v nepříznivé sociální situaci, například na hranici chudoby, nezaměstnaný rodič či oba rodiče, bydlení ve specifických oblastech. (Dunovský, Dytrich a Matějček, 1995, s. 26).

Interakce rodičů, kteří zanedbávají své dítě, často extrémně kolísá mezi různými nepředvídatelnými situacemi s cílem odpoutat se od chaosu v rodině a mít od dítěte klid. Zanedbávání často souvisí s ekonomickou chudobou. Zanedbávání může být jak výchovné, kdy rodič nedostatečně zajišťuje dohled, neposkytuje dítěti vedení a podněty, tak psychické zanedbávání, které souvisí s nezájmem o vzdělání, nevhodnou skladbou výživy, špatnou hygienou apod. (Krejčířová a Langmeier in Bechyňová a Konvičková, 2008, s. 36). Rozlišujeme tři kategorie, podle kterých pracovník posuzuje ohrožení dítěte. První je kategorie „nejmenšího rizika“, která zahrnuje pouze potencionální riziko zanedbání. Druhá kategorie „středního rizika“ vymezuje situace, které ohrožují zdraví a vývoj dítěte a je nutný zásah sociálních služeb. Poslední třetí kategorie „vážného rizika“, která definuje dlouhodobé a vážné ohrožení dítěte s následky vážného poškození zdraví či dokonce smrt dítěte. (Bechyňová a Konvičková, 2008, s. 37).

Na Slovensku byl realizovaný výzkum na vzorku 92 rodin o syndromu CAN formou analýzy případových studií. Ve výzkumu bylo zjištěno následující:

- Syndrom CAN se vyskytuje ve všech typech rodin, funkčních i dysfunkčních, protože mnohé rodiny se pouze jeví jako funkční, ale jsou v nich disharmonické vztahy.
- Násilí se vyskytuje především v rodinách na hranici chudoby, ale i u rodin v normální ekonomické situaci. Ovšem kulturní úroveň rodin se syndromem CAN je typická nízkým vzděláním, nepodnětným prostředím, nízkou kvalitou života a nepřipraveností na rodičovství.
- Stejně jsou ohroženy děti ženského i mužského pohlaví a nejohroženější jsou ve věku 11 – 15 let.

- V rodinách se syndromem CAN převládají povrchní vztahy mezi rodiči a vztah k dětem je disociační, typický nadřazeností dospělých, ponižováním a podceňováním dětí.
- Bylo zjištěno, že v těchto rodinách neexistují výchovné cíle. Výchova pro rodiče není důležitá, převládá autoritativní styl výchovy. Rodiče v dětech nevidí žádnou hodnotu, nevěnují jim svůj čas, upřednostňují konzumní styl života.
- Nejčastější formou týrání je zanedbávání, děti jsou nedůvěřivé, neumí navázat lidský vztah. Nemají základní hygienické návyky, jsou neupravené, žijí v nevhodných podmínkách na malém prostoru.
- Z hlediska porušování práv dítěte je nejvíce porušovaným právem právo dětí na lásku obou rodičů. Jde však o rodiče, kteří kvůli své nízké socioekonomické a kulturní úrovni neumí lásku projevit. Děti neví, že mají nějaká práva a jak se mohou bránit a jsou bezmocné. (Bakošová, 2008, s. 101-103).

S názory na to, jak se chovají rodiče k dětem, souvisí i názory na práva dětí a zda je mohou děti prosazovat. V tomto smyslu mohou pomoci názory odborníků na neužitečné postoje k otázkám pomoci ve výchově. Běžný názor, že „dobří rodiče si dovedou poradit sami“ je problematický a usilovat o to, že je to chybný názor a že je normální získávat pro rodičovství pomoc a podporu pomáhajících organizací, znamená kvalitní péči o dítě. Pokud si rodiče uvědomí, že potřebují pomoc a vyhledají ji, je výrazem dobrého rodičovství. (Gjuričová, 2007, s. 143).

V této části práce jsme se dozvěděli, jaké faktory a jaký mají nepříznivý vliv na zdravý vývoj dítěte. Jsou jimi kvalitní materiální zajištění, tělesné zdraví, mentální spokojenost, emocionální a duchovní naplnění. Toto je třeba dítěti zajistit, aby mělo šanci vyrůst v plnohodnotnou a v dnešní společnosti úspěšně fungující bytost.

3 SYSTÉM PÉČE O RODINU V KONKRÉTNÍM REGIONU

Aby byla práce s rodinou, kde jsou dospělí i děti a která má často více různých problémů, efektivní, je nezbytně důležitá multidisciplinární spolupráce odborníků z více oblastí. V této kapitole zmapujeme systém organizací, které se na sanaci rodiny podílejí v konkrétním regionu Uherské Hradiště a blíže budeme specifikovat činnost orgánu sociálně právní ochrany dětí a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, jejichž postavení jsou v systému péče o rodinu primární.

3.1 Systém péče na Uherskohradištsku

Péče o rodiny v Uherském Hradišti, obci s rozšířenou působností, zajišťují čtyři hlavní instituce. Jsou to sociální služby, školská poradenská zařízení, úřady práce a orgán sociálně právní ochrany dětí. S jednotlivými organizacemi čtenáře seznámí následující podkapitola.

Orgány sociálně právní ochrany dětí

Sociálně právní ochranu dětí (dále jen SPOD) v Uherském Hradišti zajišťují pracovníci odboru sociálních služeb na městském úřadě v Uherském Hradišti.

Orgány sociálně-právní ochrany jsou:

- krajské úřady,
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- obecní úřady,
- Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí také upravuje výkon sociálně právní ochrany na jiné subjekty, kterými jsou:

- Obce v samostatné působnosti, které mohou vytvářet podmínky pro kulturní, sportovní, vzdělávací a další zájmové aktivity dětí.

- Kraje v samostatné působnosti, které také mohou vytvářet podmínky pro kulturní, sportovní, vzdělávací a další zájmové aktivity dětí.
- Komise pro sociálně právní ochranu dětí koordinuje výkon sociálně-právní ochrany dětí na území správního obvodu obce s rozšířenou působností, navrhuje sociálně preventivní programy, podává doporučení na různá opatření a posuzuje jednotlivé případy provádění ochrany.
- Osoby fyzické a právnické, které jsou pověřené krajským úřadem k výkonu sociálně právní ochrany dětí. Tyto pověřené osoby mohou spolu s obcemi a kraji zřídit zařízení odborného poradenství – informační centra, občanské poradny; zařízení sociálně výchovné činnosti – centra volného času, nízkoprahová centra pro děti a mládež; zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc – krizová centra; výchovně rekreační tábory a zařízení pro výkon pěstounské péče, což jsou v podstatě byty pro rodiny s velkým počtem dětí. (Špeciánová, 2007, s. 25-27).

Sociální služby:

- Azylové domy pro matky s dětmi: Azylový dům pro matky s dětmi Petrklíč Uherské Hradiště, jeho posláním je matkám v nepříznivé sociální situaci pomoc překonat nepříznivé období a usnadnit jim sociální začlenění. (Petrklíč - azylový dům pro ženy a matky s dětmi, ©[cca 2015]).
- Intervenční centra: Centrum poradenství pro rodinné a partnerské vztahy Uherské Hradiště, které nabízí své služby osobám ohroženým domácím násilím ze strany osoby blízké či osoby žijící s nimi ve společném obydlí. (Centrum-poradenstvi.cz, ©2015).
- Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež: Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Tulip Uherské Hradiště, kam mohou přijít mladí lidé v obtížné sociální situaci a najít zde pomoc při řešení svých problémů. (Tulip.cz, ©2009).
- Odborné sociální poradenství: Tuto službu v Uherském Hradišti poskytuje Oblastní charita Občanská poradna Uherské Hradiště. Odborné sociální poradenství pro rodiny s dětmi se nachází ve Zlíně a dluhové poradenství v Otrokovicích.

- Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (dále jen SAS-R) v Uherském Hradišti a jeho okolí zajišťuje Oblastní charita Centrum Svaté Sály a Maltéžská pomoc. Více o SAS-R viz kap. 3.3.
- Telefonická krizová pomoc: tuto pomoc zajišťuje telefonická krizová pomoc Zlín, Linka SOS, která je k dispozici 24 hodin denně. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, ©2006-2016).

Školská poradenská zařízení

- Pedagogicko psychologické poradny: Krajská pedagogicko psychologická poradna Zlín odloučené pracoviště Uherské Hradiště, která zajišťuje speciálně pedagogickou a psychologickou pomoc dětem na všech stupních a typech škol a také jejich učitelům a rodičům. (Krajská pedagogicko-psychologická poradna a Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Zlín, ©2015).
- Střediska výchovné péče: Středisko výchovné péče HEPL v Uherském Hradišti poskytuje všestrannou a preventivně výchovnou péči dětem a mládeži, u kterých se projevují negativní jevy chování a také rodičům a dětem. (Středisko výchovné péče, ©2010).
- Speciálně pedagogická centra: Speciálně pedagogické centrum Uherské Hradiště poskytuje odbornou komplexní speciálně pedagogickou a pedagogicko psychologickou diagnostiku pro děti a poradenství. (Základní škola a mateřská škola logopedická, ©[cca 2015]).

Úřad práce

Kontaktním pracovištěm krajské pobočky ve Zlíně je detašované pracoviště v Uherském Hradišti. Zde je oddělení zprostředkování, evidence a příspěvku v nezaměstnanosti, oddělení trhu práce, oddělení poradenství a dalšího vzdělávání, oddělení hmotné nouze, oddělení dávek státní sociální podpory a dávek pěstounské péče, oddělení příspěvku na péči a dávek osobám se zdravotním postižením.

Tuto síť organizací ještě doplňují v rámci celé republiky různé nadace, které pomáhají rodinám v krizových situacích jak materiálně, tak i finančně. Obecně platí, že rodina ani jedinec by se touto sítí neměly propadat, ale s pomocí kompetentních pracovníků a vynaložením vlastního úsilí mají všichni možnost řešit svoji nepříznivou situaci.

3.2 Sociálně právní ochrana dětí

Mezi právní rámce sanace rodiny v České republice řadíme především zákon o sociálně právní ochraně dětí, zákon o sociálních službách, Ústavu České republiky a Úmluvu o právech dítěte. Tato podkapitola specifikuje sociálně právní ochranu dětí, její poslání a principy, která je primárním zdrojem státní pomoci rodině s ohroženými dětmi v nepříznivé sociální situaci.

Už od konce 19. století stát zasahuje do funkce moderní rodiny. Věda a zákonodárství se spojují k ochraně dětí a pomáhají rodičům v péči o ně. Hlavní funkcí působení státu bylo upevnit vztah matky k dítěti, snižovat počty odložených dětí a odstraňovat negativní důsledky toho, že matky dávaly své děti ke kojné. Stát se snažil vracet tyto děti rodině a hlavně matce. Od šedesátých let minulého století se ukazují změny jak v zákonech, tak v rodinné politice. Cílem není ovlivňovat rozhodnutí, které zasahuje do soukromí a chování lidí, ale více se zamýšlet nad sociálními situacemi a sociálními efekty. Obrana manželské instituce, která zakládá rodinu, se stává méně podstatnou a rodinná politika se soustředí na spravedlivé rozdělení ekonomických výhod. Například rodinné přídavky se už neposkytují všem rodinám, pouze těm, které nepřekročí určitou příjmovou hranici. V právním řádu se větší neutralita státu projevuje přechodem od nařizování k smluvnímu principu. (Singly, 1999, s. 36-37).

Před přijetím zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, který má veřejnoprávní povahu, byla činnost státních orgánů v této oblasti specifikována v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, který byl soukromoprávní povahy. Tato právní úprava byla nevyhovující. Pro Českou republiku vyplývá povinnost státu chránit děti před psychickým, tělesným a sexuálním násilím, chránit jejich zdravý vývoj a právem chráněné zájmy z řady norem ústavního a mezinárodního charakteru. Listina základních práv

a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, upravuje základní lidská práva. (Špeciánová, 2007, s. 8-9).

„Dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc. Rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. V zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí děti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění. Dítě musí být plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a vychováno v duchu ideálů prohlášených v Chartě Spojených národů, a to zejména v duchu míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity.“ (Úmluva o právech dítěte, ©2008).

Sociálně právní ochrana v naší republice je postavena na principech, kterými jsou nejlepší zájem, prospěch a blaho dítěte. Je poskytována všem dětem do osmnácti let, je bezplatná a nesmí diskriminovat na základě rasy, pohlaví, barvy pleti, náboženství, jazyka, politického, etnického či sociálního původu. (Vávrová, 2007, s. 226). Ochrana dětí je zakotvena v mnoha právních předpisech, ty ji upravují konkrétně i obecně včetně zvláštních situací. Pod ochranou zákona je také rodičovství a rodina. V popředí zájmu všech opatření a činností, které uskutečňují jak veřejné tak soukromé zařízení sociální péče, správní orgány a soudy, je zájem dítěte. (Vávrová 2007, s. 225). V minulosti byly uskutečňovány mnohé snahy převést rodičovskou péči o děti na jiné osoby, skupiny nebo stát. Tyto pokusy však nikdy nebyly úspěšné. Model biologické rodiny vykazuje v čase mimořádnou stabilitu. Na přirozeném modelu rodiny jsou postaveny prakticky všechny společnosti. Funkční formy náhradní péče se rovněž intenzivně snaží o to, aby se podobaly dvougenerační rodině, a ty nejlepší kopírují úplnou či neúplnou rodinu. (Matoušek, 1993, str. 10).

Péče o rodiny s dětmi ohrožené sociálním vyloučením je nezbytná, předchází rozpadu biologické rodiny a umístění dítěte do náhradní rodinné péče nebo ústavní výchovy. Pokud je však rodina natolik dysfunkční, že je vážně ohrožen vývoj dítěte, či dokonce jeho život, je nezbytné dítě alespoň dočasně z rodiny vyjmout. O všech formách náhradní rodinné péče rozhoduje v konečné fázi soud dle občanského soudního řádu.

Tabulka 1 Přehled typů náhradní rodinné péče

Svěření do péče jiné osoby než rodiče	
Osvojení	Osvojení
	Osvojení nezrušitelné
	Mezinárodní osvojení
Pěstounská péče	Pěstounská péče
	Pěstounská péče na přechodnou dobu
Poručenství	

Zdroj: Bubleová, 2007, s. 208.

Zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy (dle předpisu č. 109/2002 Sb. Zákona o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů) jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav. Mezi zařízení zajišťující náhradní péči patří také kojenecké ústavy a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Dále jsou to **střediska** výchovné péče, které poskytují služby jak ambulantní formou, tak i celodenní, internátní a terénní.

Cílem sociálně právní ochrany dětí jsou děti, kterým zemřeli rodiče, jejichž rodiče neplní své rodičovské povinnosti, také děti, na kterých byl spáchán trestný čin a děti, které byly svěřeny do péče jiné fyzické osoby než rodiče a tyto osoby neplní povinnosti, které pro ně svěřením dítěte do výchovy plynou. Pracovníci sociálně právní ochrany dětí, kteří jsou povinni chránit veškeré zájmy dětí, mohou jako jediní pomáhající pracovníci provádět šetření a dotazovat se na dítě bez souhlasu rodičů a dítěte. Také mohou podat u soudu návrh na nařízení soudního dohledu nad dítětem, návrh na umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy a návrh na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti. Pravomoce, které pracovníci sociálně právní ochrany dětí mají, mohou být brzdou ve spolupráci s rodinou, kterou je třeba sanovat. Z tohoto důvodu je důležité, aby týmově spolupracovali s pracovníky zajišťujícími sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a s dalšími pracovníky pomáhajícími profesí. (Bechyňová a Konvičková, 2008, s. 25-26). Tento přístup nazýváme **multidisciplinární spolupráce**. Její kvalita spočívá v partnerském přístupu mezi všemi členy tým a podmínkou takové spolupráce je vzájemná akceptace,

kteřá spočívá v přijímání a pochopení, nikoliv ve schvalování. Pomáhá zbavit se potřeby druhého měnit nebo ho poměřovat s jinými lidmi. (Vybíral in Bechyňová a Konvičková, 2008, s. 26-27). Důležitým nástrojem multidisciplinární spolupráce jsou **případové konference**, kdy se společně setkají pomáhající pracovníci týmu a navrhnou řešení, která jsou pro konkrétní rodinu optimální. Tyto konference svolávají pracovníci sociálně právní ochrany dětí, protože jediní mají ze zákona právo shromažďovat informace týkající se sociálně právní ochrany dětí. (Bechyňová a Konvičková, 2008, s. 89). Podstatnou složkou vztahu pracovníka a klienta je moc pracovníka. Jde buď o moc institucionálně přidělenou, nebo moc bez formálních pravomocí, kdy klient vedení pracovníka přijímá. Moc je při pomáhání důležitá, pracovník je do jisté míry mocný tím, že pomáhá a klient naopak bezmocný, protože pomoc potřebuje. (Kopřiva, 2006, s. 39).

V této podkapitole jsme definovali sociálně právní ochranu dětí, primární nástroj pro sanaci rodiny u nás, její legislativní ukotvení a pravomoce z toho vyplývající. Pracovníci sociálně právní ochrany dětí jsou kompetentní podávat k soudu návrh na umístění dítěte mimo rodinu. Tato řešení jsou sice krajní, ale v některých případech nezbytná v souladu s nejlepším zájmem dítěte. Z toho důvodu jsme poskytli čtenáři přehled typů náhradní rodinné péče a zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné péče. Jeden z klíčových typů pomoci rodinám v nepříznivé sociální situaci je multidisciplinární spolupráce více odborníků z různých oblastí. Obvykle se sociálními pracovníky sociálně právní ochrany dětí úzce spolupracují také sociální pracovníci SAS-R. Této formě sociální pomoci je věnována závěrečná podkapitola, která část naší práce o systému péče o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci v konkrétním regionu, a také celou teoretickou část uzavírá.

3.3 Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Závěrečná podkapitola části práce věnované systému péče o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci v regionu Uherské Hradiště je zaměřena na sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, které významně podporují činnost orgánu sociálně právní ochrany dětí. Tuto sociální službu zajišťuje Oblastní Charita v Uherském Hradišti Centrum Svaté Sárý a Maltézská pomoc Centrum Uherské Hradiště, humanitární nezisková organizace.

Efektivitu sanace rodiny a její cíle v praxi ovlivňuje řada faktorů, se kterými je třeba od samého počátku pracovat. Jsou to **rizikové faktory rodiny** - rodiče, nebo jeden z rodičů, dětství prožili v dysfunkční rodině, část života strávili v zařízení pro výkon ústavní výchovy, některé z dětí mají odebrané mimo rodinu, zneužívali alkohol nebo drogy. Často mají nízké vzdělání, jsou dlouhodobě nezaměstnaní, žijí dlouhodobě pod hranicí životního minima, mají těžkosti s hospodařením a jsou zadlužení. Dále **Rizikové faktory prostředí**, ve kterém rodina žije například v širší rodině, v komunitě rodiny, kde jsou děti ohroženy sociálními obtížemi a **aktuální sociální situace** rodiny při zařazení do programu sanace rodiny, kdy je třeba znát výše uvedené faktory rizikovosti, úroveň rozvoje dítěte, jeho situaci v rodině a v širším sociálním prostředí. Při posuzování je nutné brát na zřetel i fyzické zdraví dítěte, jeho psychosociální rozvoj, kvalitu vztahu mezi dítětem, rodiči, sourozenci, případně širší rodinou, schopnost rodičů zajistit odpovídající péči a dohled nad dítětem. Důležité je také brát v úvahu případně pravomocně uložené výchovné opatření soudu, které je významným faktorem při plánování délky, frekvence a intenzity práce s dítětem a rodinou. (Bechyňová a Konvičková, 2007, s. 170-171). Vznik nestátních neziskových organizací, které poskytují sociálně aktivizační služby rodinám s dětmi a jsou nástrojem sanace, jsou trendem komunitního plánování na úrovni obcí. Bez poskytovatele sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi lze sanovat rodinu obtížně. Většinou se jedná o nestátní neziskovou organizaci, která by měla splňovat určitá kritéria kvality svých služeb. Jsou to například fakta, že SAS-R jsou hlavní činností poskytovatele, ten má zpracovány standardy kvality, personální a vzdělávací standardy, má kvalitně zpracovány vnitřní pravidla, zajišťuje svým zaměstnancům supervize, každoročně vydává výroční zprávu, má aktuální webové stránky a má pověření k výkonu sociálně právní ochraně dětí. (Bechyňová a Konvičková, 2007, s. 172).

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi podporují rodiny s dětmi do 18 - ti let věku, které jsou v dlouhodobé nepříznivé sociální situaci, např. pokud rodina žije ve špatných bytových podmínkách, její členové jsou nezaměstnaní, domácnost je zatížena dluhy. Tyto potíže není schopná rodina překonat vlastními silami a následky této nepříznivé sociální situace ohrožují děti v jejich zdravém vývoji. Základními činnostmi služby SAS-R jsou:

- Vzdělávací, výchovné a aktivizační činnosti, kdy jsou u rodičů prohlubovány dovednosti ve výchově dítěte, probíhá nácvik rodičovského a partnerského chování, nácvik efektivního vedení domácnosti a hospodaření s financemi.

- Zajištění kontaktu s okolním společenským prostředím spočívá v podpoře dětí navštěvovat zájmové kroužky, zařazovat se do vrstevnické skupiny a také v podpoře dospělých například navštěvovat rekvalifikační kurzy apod.
- Sociálně terapeutické činnosti, které využívají dobrovolně některé rodiny, spočívá ve zprostředkování bezplatných služeb psychoterapeuta například ve střediscích výchovné péče.
- Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí, aby rodiče i děti znali a uměli uplatňovat svá práva a současně začali být zodpovědní sami za sebe i životy ostatních členů rodiny. (Bechyňová a Konvičková, 2007, s. 176).

Při poskytování sociální služby rodině v rámci SAS-R se sociální pracovníci dostávají do role koordinátora multidisciplinární podpory rodiny. Často zajišťují kontakt s učiteli ve školách, psychology z pedagogicko psychologických poraden, středisek výchovné péče a ostatními odborníky, kteří se na sanaci rodiny podílejí. Pro rodinu má multidisciplinární spolupráce velkou výhodu, předchází se duplicitnímu poskytování stejné služby, zvyšuje se její efektivita, odborníci se sjednocují v doporučeních podávaných rodině a také mohou pružněji reagovat na aktuální situaci v rodině, rozšiřovat či zužovat tým nebo snižovat či zvyšovat intenzitu spolupráce. (Bechyňová a Konvičková, 2007, s. 180).

Vztah pracovníka a klienta

Sociální pracovník se v péči o rodiny v nepříznivé sociální situaci často setkává s lidmi v nouzi, kteří se cítí v závislém postavení například kvůli pobírání dávek hmotné nouze, protože potřebují pomoc v obtížné životní situaci. Tito lidé potřebují od pracovníka víc, než pouhou slušnost, potřebují přijetí, porozumění, spoluúčast, pocit, že je pracovník neodsuzuje, že nejsou pracovníkovi na obtíž. Potřebují se cítit bezpečně, přijímaně a pracovníkovi důvěřovat. (Kopřiva, 2006, s. 15). Je důležité, aby pracovník dokázal najít k člověku v nouzi lidský vztah a viděl v klientech pozitivní potenciál. Pokud se jedná o klienta, který vyvolává morální pobouření, např. alkoholik, otec zneužívající své dítě, člověk zanedbaného zevnějšku apod. je třeba si uvědomit, že není v pracovníkově kompetenci nad takovými klienty vynášet mravní soudy. Jen tak může být pracovník klientovi vztahovou oporou. (Kopřiva, 2006, s. 23). Poznání vnitřního světa klienta může odhalit staré citové úrazy, které mohou často souviset s jeho současnou situací. Pokud je

pracovník pozná, může jednat s klientem tak, aby působily co nejméně rušivě a v neposlední řadě také přijetí klienta, který v pracovníkovi vyvolává morální pobouření. (Kopřiva, 2006, s. 53). Vše, co se odehrává ve vnějším světě, každý vnímá subjektivně a jinak. Člověk v nepříznivé životní situaci ji vnímá svým způsobem a pracovník musí tento klientův obraz poznat a vzít ho v úvahu, i když to neznamena, že se s ním musí ztotožnit. Aby tento obraz mohl poznat, musí pracovník klienta brát vážně, zajímat se o něj, snažit se mu porozumět. Pro pracovníka je tento vnitřní klientův svět nejdůležitější realitou. Pokud se pracovník orientuje místo o poznání vnitřního světa klienta na jeho hodnocení, mohou nastat konfliktní situace a spolupráce je narušena. (Kopřiva, 2006, s. 33-38).

„My, momentálně pomáhající pracovníci, i oni, momentálně naši klienti – máme každý svůj jedinečný vnitřní svět, ve kterém se věci jeví jinak. Pokud se chceme s někým dorozumět, pak potřebujeme mít tuto skutečnost neustále na mysli.“ (Kopřiva, 2006, s. 143)

Systém znamená jednotu, kterou pozorovatel pokládá za kompozitní, což znamená, že je složená z prvků a jejich vzájemných vztahů. **Systemický přístup** je „způsob vidění“ těchto systémů. (Ludewig, 1990, s. 132)⁸. Z krátké historie psychoterapie je zřejmé, že směřuje od medicíny a fyziky k modelům na psychologické bázi. Například Harry Goolishian (americký psycholog, průkopník rodinné terapie), jeden z inovátorů v této oblasti, prováděl experimenty u mladých delikventů a zjistil, že po návratu do rodiny dochází k recidivě. Bylo tedy nutné proniknout do systému rodiny, aby byly zjištěny spouštěče této recidivy, kterými jsou dysfunkční vztahy rodinných příslušníků. Léčba se zaměřuje na restrukturalizaci rodiny, přerušení dysfunkčních komunikačních vzorů a řešení jejich nevhodného pohledu na svět. (Ludewig, 1990, s. 129-130)⁹. Úkolem terapeuta je

---

⁸ V originále: Since a system is a unity that was brought forth by an observer who regards it as a composite unity (i.e. composed of elements and their interrelations). "Systemic" refers to a "way of seeing" concerned with systems. (Ludewig, 1990, s. 132).

⁹ V originále: As it may be inferred from the above, the short history of psychotherapy moves slowly from analogies from medicine and physics (mechanics) towards psychologically based models. Whereas with regard to psychopathology the location of its origins is shifted from the inner psychic to the interpersonal (learning, experiencing), with regard to therapy its proposals change from the notion of a socially abstinent analyst to that of an active participant in a social relationship. The next step in this course expands its focus to the social network of which the person is a part. It is taken by family therapy. This new practice of psychotherapy emerges simultaneously at different locations in the USA and in Europe. It responds to pragmatic difficulties arising, especially, in the treatment of young schizophrenics and juvenile delinquents. As we learn from Harry Goolishian, one of the innovators of the time, the teams experimenting in what *Poznámka pokračuje na další straně.*

narušit složky systému s cílem změnit tento systém. Aby toho mohlo být dosaženo, musí terapeut hluboce porozumět klientům v celé jejich individuální i společenské komplexnosti, což vyžaduje velké zapojení do interakcí s klienty. Je velmi obtížné správně komunikovat a přitom se nezaplést do vzorců chování, které má změnit, a nesoudit systém klienta. Z tohoto důvodu musí být terapie souvisle systémová a terapeut musí brát v úvahu, že jedná tvář tvář s člověkem v konverzačním a sociálním procesu. Proto by komunikace měla být formulována s ohledem na sociální oblast klienta. (Ludewig, 1990, s. 135)¹⁰.

Přístup sociálního pracovníka ke klientovi nazýváme **systemický přístup**. Ten spočívá v tom, že pracovník je v roli zprostředkovatele jakési „dohody“ mezi rodinou a ostatními zúčastněnými, přičemž představy zúčastněných se mnohdy liší. Pracovník tedy musí danou situaci posoudit z několika hledisek: míra osobní angažovanosti pracovníka v daném případě, vstupní pozice pracovníka vůči ostatním zúčastněným a jejich očekávání, širší kontext případu a rozlišení zadavatele případu a tedy kdo bude hodnotit kvalitu vykonané práce, a kdo je příjemce služeb. Na základě tohoto posouzení volí sociální pracovník jeden ze dvou postupů. Pracovník klientovi buď **nabídne spolupráci** v postoji „*řekni mi, v čem ti mohu být prospěšný*“ a společně stanoví cíle, kterých má být dosaženo, kroky nutné k dosažení cílů a kritéria posuzující úspěšnost dosahování cílů. Nebo pracovník zaujme postoj, kterým **přebírá kontrolu** „*podle názoru určité osoby (kolega, matka, soudce apod.) potřebuješ to a to změnit, můžeme na tom společně pracovat*“. Klient může tuto nabídku buď odmítnout, čímž vyvolá u ostatních zúčastněných zesílenou aktivitu, nebo ji

---

became later "family therapy" engaged in transgressing the limits of accepted standards (i. e. individual treatment) without having either support from their institutions or from other teams. These practitioners had observed that most young so-called schizophrenics would recover during inpatient treatment, but that many of them would come back with serious relapses after having been released to their families. (Ludewig, 1990, s. 129-130).

¹⁰If the clients are seen as biological individuals, the therapist's task consists of properly perturbing them as components of the system in order to trigger the system to change. For this to be accomplished, the therapist needs to have attained a deep understanding of the clients in all their individual and social complexity. But, to understand deeply the client(s) demands engaging in extensive interactions with them (besides having to resolve the epistemological problem entailed in this). The therapist is thus confronted with the difficult task of duly interacting without getting entangled in precisely those behavioural patterns which he or she seeks to change, that is, without becoming conditioned by the client-system. On the other hand, the understanding of social systems as mere sociological abstractions composed of communicational networks runs against the therapist's perception of full-sized individuals sitting in front of him or her. Hence, both concepts exceed the cognitive skills of the therapist. Because of this, the following attempts to facilitate the therapist's understanding of his or her task by supplying him or her with a conceptualization of the social system that applies more adequately to therapy. This needs to be a) coherently systemic (see above) and yet b) practicably applicable to therapy, and it should additionally take into account that c) the therapist works in face of flesh-and-blood individuals, in d) a conversational, social process that should therefore be formulated in terms of the social domain. (Ludewig, 1990, s. 135).

přijmout, a tím si otevře cestu od přebírání kontroly k nabízení spolupráce. (Macek in Matoušek a kol., 2001, s. 225). Sociální pracovník klientovi pomáhá, nebo ho kontroluje. Obojí je potřebné, patří k profesionálním způsobům práce, obojí se vyskytuje v rozhovoru s klientem. Kontrola je účelná a potřebná. Pracovník musí nabízení spolupráce a přebírání kontroly rozlišovat. Nejprve klient sdělí svoji objednávku, své přání, poté mu pracovník sdělí svoji nabídku, kterou nabízí pomoc. Tyto kroky se opakují v procesu, kterému říkáme dojednávání a jeho výsledkem je dohoda o pomoci. (Úlehla, 2007, s. 21-22). Rodina není autonomním společenským tělesem a její schopnost vychovávat děti a vyrovnávat se s těžkostmi závisí na jejím napojení na sociální okolí. Toto spojení nazýváme sociální sítí rodiny. (Matoušek, 1993, str. 39). „Rodina je prostředím, kde si lidé nutně k sobě musejí vytvářet vztahy a nutně musejí komunikovat. Všechno, co říkají a dělají, dostává komunikační význam. I absence akce je akcí.“ Tento systém musí být ohraničen vůči okolí a zároveň s ním musí komunikovat, aby nezanikl. (Matoušek 1993, str. 66). Vztahy v rodině jsou vyznačovány pravidly, která určují, kde se jak má ke komu chovat. Tyto pravidla se projevují komunikačními stereotypy rodiny a fungují jak ve funkční rodině, tak v rodině disfunkční. Stereotypy, které udržují problém, jsou v disharmonické rodině podpořeny rodinnými mýty, což je v podstatě obranný mechanismus, kterým rodina zdůvodňuje, že to, co dělá, nemůže dělat jinak. (Matoušek, 1993, s. 68). **Systemický přístup** pracovníka odmítá představu, že pracovník je vnější síla napojující se na rodinu, ale stává se součástí reality ve smyslu řeči a významů. Tento postoj má tři základní formy. Poradenství, kdy pracovník vystupuje vůči rodině jako ten, kdo ví a přebírá odpovědnost řešení problémů na sebe. Pracovník v této pozici je silně ohrožen emočním přetížením a syndromem vyhoření. S terapeutickým přístupem se pracovník soustředí především na rodinné interakční vzorce v pozici neutrální, nebo uzavře koalici s některým členem rodiny. Třetí pozice je podpůrná, pracovník poskytuje rodině přímou pomoc např. obstaráváním informací a finanční pomocí. Konkrétní sociální pracovník má však obvykle postoje k rodině smíšené, přičemž jedna pozice převládá. (Matoušek, 1993, s. 79-81).

Činnost nestátních neziskových organizací, které poskytují sociálně aktivizační služby na Uherskohradištsku, je ze strany orgánu sociálně právní ochrany dětí, často vyhledávanou pomocí při sanaci rodiny. Vzhledem k tomu, že sociální pracovníci sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi mají vyšší časovou dotaci, kterou mohou věnovat rodině a nedisponují pravomocemi a možnostmi udílet sankce, jako pracovníci sociálně

právní ochrany dětí, navazují s klienty, kterým poskytují sociální službu, užší partnerský vztah založený na důvěře. Mají možnost hlouběji poznat vztahové sítě mezi členy rodiny a efektivněji na ně působit. Na tomto základě je postavena empirická část této diplomové práce, kde budeme hledat, hlouběji zkoumat a analyzovat specifika vztahů rodičů a dětí v nepříznivé sociální situaci.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

4 METODOLOGICKÁ ČÁST

„Pravda není jediným cílem vědy. Chceme víc, než pouhou pravdu.

Co hledáme, je zajímavá pravda.

Co hledáme, je pravda, která dosahuje vysokého stupně vysvětlující síly.“

Karl Raimund Popper (1963)

V předcházejících kapitolách naší práce jsme uvedli teoretický základ problematiky rodin s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Vymezili jsme hlavní faktory, které tuto situaci ovlivňují a také jejich důsledky. V následující části práce se zaměříme na vztah rodičů a dětí v dysfunkčních rodinách a jeho specifika, protože právě výborná znalost interakcí členů rodiny je pro úspěch pracovníků, kteří se podílí na sanaci rodiny, klíčová.

4.1 Vymezení problému, cíl výzkumu, výzkumné otázky

Obsahové charakteristiky rodinné interakce jsou prozatím mimo zájem výzkumníků. Každá rodina má svůj specifický slovník, který je pro cizího člověka srozumitelný pouze částečně anebo vůbec. (Matoušek, 1993, str. 71). V této podkapitole vymezíme výzkumný problém v oblasti rodinných vztahů, stanovíme cíl výzkumu a budeme definovat výzkumné otázky.

Vymezení problému

Výzkumný problém by měl být stanoven postupně a vyžaduje výbornou orientaci v problematice dané oblasti. (Gavora, 2000, s. 53). Jsou tři zdroje výzkumného problému. Prvním je pedagogická praxe, dalším zdrojem může být odborná literatura a třetím způsobem jak stanovit výzkumný problém je navázání na předchozí výzkum vlastní nebo někoho druhého. (Pelikán, 2007, s. 37-38).

„Výzkumný problém je tázací věta nebo výrok, který se ptá: Jaký je vztah mezi dvěma nebo více proměnnými? Odpověď na tuto otázku je tím, co hledáme výzkumem.“ (Kerlinger, 1972, s. 32).

V naší práci jsme se inspirovali odbornou praxí v oblasti sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a také skutečností, že v dnešní době stále přibývá rodin, které nedokážou bez pomoci vyřešit svoji nepříznivou situaci, a stanovili jsme tento **výzkumný problém**: *Jaké jsou zvláštnosti vztahů rodičů a dětí v nepodnětném prostředí?*

Cíl výzkumu, výzkumné otázky

Cílem výzkumu je stručná a jasná formulace toho nejdůležitějšího, čeho chceme naším projektem dosáhnout. Měl by obsahovat popis hlavního výzkumného problému. (Mioviský, 2006, s. 123). Faktorů, které mají za následek nepříznivou sociální situaci rodiny, je mnoho. Jejich přímým a nejzávažnějším důsledkem je vliv této situace na nejslabší a nejzranitelnější osoby v rodině, kterými jsou bezesporu děti. **Cílem našeho empirického výzkumu** je *hledání specifík jednání dětí a rodičů z rodin, které se v nepříznivé sociální situaci nachází*. Mnoho odborníků se shoduje v tom, že pro dobrou funkčnost rodin mají velký význam především vztahy jak mezi rodiči samotnými, tak mezi rodiči a dětmi. V naší práci jsme se proto zaměřili na vztahy, konkrétně na vztahy mezi dětmi a rodiči. V souladu s tím jsme si stanovili **hlavní výzkumnou otázku**, kterou jsme formulovali takto: **HVO**: *Jaká jsou specifika vztahu rodičů a dětí z rodin v nepříznivé sociální situaci?*

Výzkumné otázky v kvalitativním šetření musí splňovat určité specifické požadavky, kterými jsou: otázky musí být dostatečně široké, spíše než s proměnnými pracují s obecnějšími koncepty, neptají se na četnost a sílu vztahů, detailně zkoumají jevy z perspektivy aktérů, vyhýbají se přijatým předpokladům. Zřídka stačí jedna výzkumná otázka, běžně se volí jedna základní obecná otázka a ta se rozkládá na specifické přesněji zaostřené otázky. Odpovědi na tyto specifické dílčí otázky pak dohromady dávají odpověď na hlavní výzkumnou otázku. (Švaříček a Šedřová, 2007, s. 69-70).

Naši výzkumnou otázku jsme rozdělili na čtyři specifické **dílčí otázky**:

DVO1: *Jakým způsobem tráví rodiče společně s dětmi volný čas?*

DVO2: *Jaké praktické dovednosti předávají rodiče dítěti?*

DVO3: *Jak působí rodiče své děti v oblasti sociální komunikace?*

DVO4: *Jak se projevuje láska mezi rodiči a dětmi?*

Nyní máme definován výzkumný problém, jehož zdrojem byla především odborná praxe v oblasti sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi. Stanovili jsme cíl výzkumu, který spočívá v hledání specifik vztahu rodičů a dětí v nepříznivé sociální situaci a formulovali jsme hlavní výzkumnou otázku, kterou jsme rozdělili do čtyř specifických dílčích otázek, zaměřené na oblasti volného času, praktických dovedností, sociální komunikace a emoce. V následující části práce popíšeme volbu metody použité v naší práci a vybereme výzkumný soubor.

4.2 Volba výzkumné metody, výběr souboru, etika výzkumu, limity

V této podkapitole stanovíme výzkumnou metodu a použité techniky a zdůvodníme tuto volbu. Popíšeme způsob výběru výzkumného vzorku. Nedílnou součástí každého výzkumu je také etika, která je jedním z hlavních principů platnosti empirického výzkumu. Dále se budeme zabývat limity našeho výzkumného projektu.

Volba výzkumné metody

Protože v této práci nebudeme zjišťovat statistická data, ale budeme hledat spojitosti a specifika vztahů rodičů a dětí, považujeme za vhodnější použít **kvalitativní přístup**.

„Termínem kvalitativní výzkum označujeme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů.“ Kvalitativní metody používáme proto, abychom odhalili

a porozuměli podstatě jevů, o kterých toho ještě moc nevíme. Také mohou být použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o kterých už něco víme. Pomocí kvalitativních metod také můžeme získávat o určitém jevu podrobné informace, které se kvantitativními metodami odhalují obtížně. (Strauss a Corbinová, 1999, s. 10-11).

Kvalitativní výzkum používá výzkumné metody, kterými jsou pozorování, interview a analýza produktů člověka. (Gavora, 2000, s. 186). V našem projektu jsme použili metodu **interview**, tedy moderovaný rozhovor, který se provádí za určitým účelem a cílem. Obvykle probíhá tvář v tvář a rozlišujeme tři druhy rozhovoru:

- nestrukturované – podobá se běžnému hovoru, jeho struktura není předem naplánovaná,
- strukturované – má pevně dané schéma a většinou neumožňuje tazateli změny či úpravy,
- polostrukturované – vyžaduje přípravu schéma a otázek, které mohou být obměňovány a nemají pevně stanovené jejich pořadí. (Miovský, 2006, s. 155-162).

Nejvhodnější je pořizovat si průběh rozhovoru audiozáznamem. To zjednodušuje tazateli práci, protože nemusí odvádět od rozhovoru pozornost přílišným zapisováním. Vždy je nutné mít od respondenta souhlas s pořízením nahrávky. (Gavora, 2000, s. 203).

V našem projektu jsme zvolili metodu **polostrukturovaného rozhovoru**, protože dotazovanými jsou také děti, kterým by mohlo být potřeba podrobněji či jinak popsat danou otázku. Souhlas všech zúčastněných s pořízením nahrávky rozhovoru je součástí audiozáznamu. Souhlas rodičů s účastí dítěte v rozhovoru je v příloze P4.

Na podporu validity je v našem výzkumu použita technika **triangulace**, rozhovory jsou realizovány s rodičem, dítětem a jejich klíčovým pracovníkem SPOD.

Pojem triangulace znamená vzájemnou validizaci různých metod, různých výzkumníků nebo různých zkoumaných skupin či osob. Dle Normana Denzina, amerického sociologa a metodologa, rozlišujeme tři typy triangulace, metodologickou triangulaci, triangulaci výzkumníků a datovou triangulaci, která spočívá ve zkoumání jevu buď v různých časových momentech, na různých místech, nebo u různých osob. (Hendl, 2005, s. 149). V našem projektu je použita technika **datové triangulace** s výzkumem u různých osob.

Výběr souboru

Vymezit základní soubor je důležité. „Základní soubor je množina všech prvků, patřících do okruhu osob nebo jevů, které mají být zkoumány v daném jevu. Základní soubor musí být přesně vymezen.“ V našem projektu je výzkumným souborem rodina s dětmi, která se nachází v nepříznivé sociální situaci. Ze základního souboru je pořizován výběr, tedy vzorek. (Pelikán, 2007, s. 47). V této práci jsme použili **výběr záměrný**, kde badatel vybírá jedince nebo jevy, které jsou typické pro daný výzkum (Pelikán, 2007, s. 48). Při záměrném výběru výzkumného vzorku postupujeme tak, že cíleně vyhledáváme účastníky podle určitých kritérií. (Miovský, 2006, s. 135). Stanovili jsme si tedy kritéria a podle nich vybrali jednotlivé klientské rodiny SAS-R, nad jejichž dětmi má dohled orgán SPOD a u kterých výzkumník působí jako sociální pracovník SAS-R a je tedy pro rodinu důvěryhodný. V těchto rodinách jsou děti, které jsou s ohledem na věk a intelekt schopny porozumět otázkám a odpovědět na ně. S účastí ve výzkumném projektu souhlasí v konkrétní rodině jak rodič, tak dítě a sociální pracovník SPOD, který má rodinu v péči. Bylo osloveno šest rodin, ve kterých je alespoň jedno dítě schopno realizovat rozhovor, a jejich klíčoví pracovníci sociálně právní ochrany dětí. Ve dvou případech nebyl udělen souhlas některého z členů rodiny, všichni pracovníci sociálně právní ochrany dětí, souhlasili. Rozhovory byly realizovány ve čtyřech rodinách. V případě rodiče a dítěte rozhovory proběhly v jejich přirozeném prostředí, v jejich domácnosti. Se sociálními pracovníky sociálně právní ochrany dětí byly rozhovory realizovány na jejich pracovišti, v jejich kanceláři.

Etika ve výzkumu

Dodržování etických principů ve výzkumu zajišťuje vysokou míru jeho validity. Z hlediska etiky jsou na výzkum kladeny vysoké nároky. Výzkumník musí respondentům zdůvodnit smysl, cíl a význam výzkumu a získat jejich souhlas. (Miovský, 2006, s. 77). Významným etickým aspektem je výzkumníkova důvěryhodnost, která motivuje respondenta k pravdivým informacím. Velmi důležitým pravidlem z hlediska etiky je také empatická neutralita, kdy výzkumník projevuje vůči respondentovi zájem a porozumění, ale nehodnotí zjištěné údaje. (Miovský, 2006, s. 278-284). Základními etickými principy kvalitativního výzkumu jsou důvěrnost, která zaručuje účastníkům výzkumu anonymitu,

dále je to jejich poučený souhlas s účastí v projektu a zpřístupnění práce všem zúčastněným po ukončení projektu. (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 45-49).

Limity

Každý výzkum má své limity. V našem výzkumném projektu jsme určili faktory, které mohly snížit jeho reliabilitu. Existuje riziko, že respondenti mohou podat nepravdivé informace a popsat se v „lepší světlo“. Omezení jsme byli také výzkumným vzorkem, kterým byl daný počet rodin, kde výzkumník poskytuje sociálně aktivizační službu, protože ho znají a důvěřují mu, a proto souhlasili s účastí v projektu.

Nyní máme stanovený výzkumný problém, kterým jsou zvláštnosti vztahů rodičů a dětí žijících v nepodnětném prostředí. Cílem výzkumu jsme stanovili hledání specifík jednání dětí a rodičů z rodin, které se v nepříznivé sociální situaci nachází. Zformulovali jsme hlavní výzkumnou otázku a čtyři dílčí otázky. Vybrali jsme výzkumný vzorek a zvolili jsme metody a techniky, které použijeme. V následující podkapitole budeme empirický výzkum konkretizovat, představíme časový plán jeho realizace, osnovu otázek do moderovaného rozhovoru a sestavíme sociálně pedagogické kazuistiky rodinného prostředí dětí, které jsou účastníky projektu.

4.3 Realizace výzkumu

Aby byl výzkum dobře proveden, je důležité plánování a promyšlená organizace. Výzkum má několik po sobě jdoucích etap, které se zároveň překrývají. (Gavora, 2000, s. 18). Počet etap a jejich názvy, které má výzkumný projekt obsahovat, se dle různých učebnic liší. (Miovský, 2006, s. 123). Náš výzkum jsme kvůli přehlednosti rozfázovali do pěti etap a znázornili v tabulce.

Tabulka 2 Časový plán realizace výzkumu

Činnost	Termín	Popis činnosti
Zahájení výzkumu	září 2015 – únor 2016	Studium odborné literatury. Vymezení výzkumného problému, stanovení cíle výzkumu. Volba výzkumné metody.
Příprava výzkumu	listopad 2015 – prosinec 2015	Formulace hlavní výzkumné otázky a dílčích otázek. Výběr respondentů, souhlasy všech zúčastněných s účastí ve výzkumu.
Realizace výzkumu	prosinec 2015 – únor 2016	Interview, kazuistiky, transkripce.
Analýza	únor 2016 – březen 2016	Kódování.
Ukončení výzkumu	březen 2015 - duben 2016	Vyhodnocení výzkumu, závěr, doporučení pro praxi.

Zdroj: Vlastní sestavení časového plánu realizace výzkumu

Otázky do polostrukturovaného rozhovoru jsme směřovali k tématům, které souvisí se vztahem rodiče a dítěte v základních oblastech rozvoje dítěte a funkcí rodiny, a které korespondují s našimi dílčími výzkumnými otázkami. Týkají se volného času, který děti společně s rodiči tráví, jakými aktivitami tento společně strávený čas vyplňují. Dále jsou zaměřeny na předávání praktických dovedností dětem, jaké denní povinnosti jsou v rodině zavedeny. Další dotazy se orientují na oblast posilování dětí v sociálních dovednostech, rodinná pravidla, kontakt s druhým člověkem. V neposlední řadě nás zajímá i emocionálního klima rodiny. Sociálních pracovníků orgánu sociálně právní ochrany dětí jsme se dotázali na jejich názor, zda je možné, aby mohli vzájemné emoce nějakým způsobem ovlivnit řešení nepříznivou sociální situaci rodiny. Úvodní otázky se týkají představení respondenta, respektive jeho rodiny ze subjektivního hlediska. Pro přehlednost jsme základní osnovu rozhovoru znázornili v tabulce.

Tabulka 3 Osnova rozhovoru

ÚVOD	Představení tazatele, projektu a jeho pravidel, souhlas s účastí v rozhovoru.	
PŘEDSTAVENÍ RESPONDENTA	Navázání kontaktu, příjemné atmosféry.	
	RODIČ	<i>Nyní bych Vás požádala o krátké představení sebe sama. (věk, vzdělání, kolik dětí, manžel, práce, bydlení, finanční situace, dluhy, vzájemné vztahy, chcete říct o sobě ještě něco dalšího?)</i>
	DÍTĚ	<i>Nyní bych Tě požádala o krátké představení sebe sama. (věk, sourozenci, jak spolu vycházíte, svůj pokoj, do které školy a třídy, obědy, výlety se školou, co bys ještě rád řekl/a o sobě?)</i>
PRACOVNÍK SPOD	<i>Můžete mě obecně popsat rodinu z Vašeho hlediska? (bydlení, finanční situace, práce, vzájemné vztahy)</i>	
VOLNÝ ČAS	Uvolněné povídání o volném čase, zálibách.	
	RODIČ	<i>Máte dostatek volného času? Co rád/a děláte, koníček? Co byste rádi dělali s dětmi ve volném čase?</i>
	DÍTĚ	<i>Co rád děláš, co tě baví? Co bys rád dělal? S kým tráviš nejvíce volného času? Co děláte ve volném čase s rodiči?</i>
PRACOVNÍK SPOD	<i>Jakým způsobem tráví děti s rodiči volný čas z Vašeho hlediska?</i>	
PRAKTICKÉ DOVEDNOSTI	Přechod k vážnějším tématům.	
	RODIČ	<i>Vaše běžné denní povinnosti? (úklid, vaření, hygiena, příprava dětí do školy) Vedete děti k tomu, aby Vám pomáhali? Co je učíte, k čemu je vedete?</i>
	DÍTĚ	<i>Jaké jsou Tvé denní povinnosti, kromě školy? (úklid, pomáhat rodičům, připravovat se do školy - denně, s kým?)</i>
PRACOVNÍK SPOD	<i>Jak z Vašeho pohledu působí rodiče na své děti v oblasti praktických dovedností?</i>	
SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI	Otázky na citlivé téma.	
	RODIČ	<i>Jaká máte v rodině pravidla? (poděkovat, poprosit) Stravujete se spolu u jednoho stolu? Potřebujete s něčím pomoci? Víte, na koho se obrátit?</i>
	DÍTĚ	<i>Jaká máte v rodině pravidla? (poděkovat, poprosit) Stravujete se spolu u jednoho stolu? Když potřebuješ s něčím pomoci, komu řekneš?</i>
PRACOVNÍK SPOD	<i>Jsou v rodině ukotveny běžné sociální dovednosti? (pozdrav, poděkování, navázání kontaktu s druhým člověkem...)</i>	
CITOVÁ OBLAST	Odlehčení, uvolněná atmosféra.	
	RODIČ	<i>Vím, že máte rád/a své děti, dokázal/a byste popsat, jak dáváte dětem svoji lásku najevo? Jak často je chválíte a za co?</i>
	DÍTĚ	<i>Jak moc si myslíš, že tě má maminka ráda? Myslíš, že má vás sourozence všechny stejně ráda? Co dělá maminka, aby ti ukázala, jak tě má ráda? Zlobí se na tebe rodiče někdy? Proč? A za co tě chválí?</i>
PRACOVNÍK SPOD	<i>Vypozorovala jste, jak silný je citový vztah rodičů a dětí? Jak se projevuje? Myslíte, že vzájemné emoce mohou napomáhat řešení nepříznivé sociální situace?</i>	
ZÁVĚR	Poděkování za rozhovor, rozloučení.	

Zdroj: Vlastní osnova polostrukturovaného rozhovoru.

Rozhovory byly realizovány v dle časového plánu v průběhu měsíce prosince a ledna na přelomu let 2015 a 2016. S dětmi a rodiči proběhly rozhovory v jejich domácnosti, výzkumník zvolil toto místo pro uskutečnění interview z toho důvodu, aby se respondenti cítili příjemně a bezpečně ve svém domácím prostředí, což se týká rodičů a především dětí.

Se sociálními pracovníky proběhly rozhovory na jejich pracovišti v jejich kancelářích. Souhlas s účastí ve výzkumu byl poskytnut jak konkrétními sociálními pracovníci SPOD, tak i jejich přímou nadřízenou. V průběhu měsíce února a března roku 2016 byly audiozáznamy rozhovorů převedeny do písemné podoby v textovém editoru Word. Kontrola transkripce byla provedena metodou opakovaného poslechu. Toto převedení dat netextové podoby do povahy textové nazýváme **transkripce**. (Miovský, 2006, s. 205).

Reliabilita, spolehlivost kvalitativního výzkumu, je zaručena povinností výzkumníka podrobně popsat metody a postupy při získávání údajů. Validita, tedy platnost kvalitativního výzkumu, se zajišťuje dlouhodobostí výzkumu, přímým kontaktem s realitou a přesným popisem. (Gavora, 2000, s. 184-185). V našem projektu je validita těmito způsoby podpořena a jejich výstup - konkrétní popis jednotlivých rodin, které se výzkumu zúčastnily, je uveden v sociálně pedagogické kazuistice rodinného prostředí dítěte. (Bakošová, 2008, s. 74). Z důvodu zachování anonymity byla jména dětí změněna.

Tabulka 4 Rodina 1

Martin, 17 let		RODINA 1
1.	TYP RODINY	Úplná pětičlenná rodina.
2.	DEMOGRAFICKÉ FAKTORY	Martin – 17 let, základní vzdělání, nedokončil učiliště, nyní v evidenci úřadu práce; matka – 39let, základní vzdělání, péče o zdravotně postiženého syna; otec – 45 let, základní vzdělání, nyní dočasně veřejně prospěšné práce, jinak bez zaměstnání; mladší sestra – 15 let, praktická ZŠ; mladší bratr – 9 let, speciální ZŠ, střední mentální retardace. Rodina zatížena exekucemi a dluhy. Finanční situace velmi nepříznivá.
3.	S KÝM ŽIJE DÍTĚ V RODINĚ	Dítě žije s oběma rodiči a sourozenci.
4.	VZTAHY DÍTĚTE K RODIČŮM, ŠIRŠÍ RODINĚ	Vztah dítěte k matce a sourozencům je pozitivní a vřelý, s otcem velmi chladný. Cítí se otcem odmítán.
5.	VZÁJEMNÉ VZTAHY RODIČŮ	Vztahy rodičů jsou velmi narušené, konfliktní. Komunikace strohá a obvykle zakončena konfliktem.
6.	STYL VÝCHOVY V RODINĚ	Výchova je nedůsledná, děti jsou matkou milovány, otcem spíše odmítány. Odměny jsou od matky časté, od otce žádné. Tresty pouze neefektivní fyzické. Děti nevidí v rodičích autoritu a oporu, nedbají rad ani nařízení.
7.	DOMINANTNÍ VYCHOVATEL	Matka, otec se na výchově spíše nepodílí krom fyzických trestů vůči nim.
8.	VZTAHY RODIČŮ S UČITELI	Otec s učiteli nekomunikuje, matka udržuje dobré vztahy, někdy až příliš často řeší nedůležité věci s učiteli, jen aby zviditelnila svůj zájem. V případě řešení negativní situace se kontaktu vyhýbá nebo je slovně agresivní vůči pedagogům a zaměstnancům školy.

9.	ZVYKY, OBYČEJE, TRADICE	Nefunkční vztah rodičů, vulgární vyjadřování v přítomnosti dětí a také nedostatečné hygienické návyky se pro děti stávají normou.
10.	JINÉ FAKTORY V RODINĚ	Otec nadužívá alkohol, vůči ostatním členům rodiny bývá agresivní slovně i fyzicky. Rodina je zatížena mnoha dluhy a exekucemi. Pobírá dávky státní sociální podpory a hmotné nouze. Veškerá zátěž spočívá na matce, ta zatěžuje děti veškerými problémy rodiny, hledá v nich oporu. Matka s dětmi v péči psychologů ze střediska výchovné péče. Donedávna žila rodina v garsonce ve stísněných nevyhovujících podmínkách. Pomocí SAS-R přestěhování do bytu 3+1.

Zdroj: Vlastní šetření v rodině.

Tabulka 5 Rodina 2

Monika, 8 let.		RODINA 2
1.	TYP RODINY	Úplná pětičlenná rodina.
2.	DEMOGRAFICKÉ FAKTORY	Matka – 27 let, vzdělání: praktická ZŠ, nyní na rodičovské dovolené; otec – 34 let, základní vzdělání, nezaměstnaný; mladší bratr – 7 let, mladší sestra – 2 roky; starší sestra – žije na Slovensku. Rodina zatížena exekucemi.
3.	S KÝM ŽIJE DÍTĚ V RODINĚ	Dítě žije s oběma rodiči a dvěma mladšími sourozenci. Dále v domácnosti žije babička dítěte, svobodná teta, druhá teta se svými dvěma dětmi a třetí teta s manželem a čtyřmi dětmi.
4.	VZTAHY DÍTĚTE K RODIČŮM, ŠIRŠÍ RODINĚ	Vztahy dítěte k rodičům jsou pozitivní, ke svobodné tetě a jejím dětem nemá příliš blízký vztah, k ostatním členům domácnosti má blízký vztah.
5.	VZÁJEMNÉ VZTAHY RODIČŮ	Mezi rodiči bývají občas konflikty, které vyhrocují ze slovní agrese k fyzické agresi. Tyto vyhrocené situace se střídají s kladnými emocemi.
6.	STYL VÝCHOVY V RODINĚ	Ve výchově je dominantní nedůslednost a převládá vulgární křik na děti a tresty fyzické, děti jsou chváleny a odměňovány velmi zřídka, převážně starší děti jsou podhodnocovány, označovány jako neschopné a hloupé.
7.	DOMINANTNÍ VYCHOVATEL	Babička dětí.
8.	VZTAHY RODIČŮ S UČITELI	Rodiče se školou téměř nespolupracují, pedagogy kritizují a označují je nevhodnými vulgárními výrazy i před dětmi. S dětmi probíhá příprava do školy nepravidelně a nedbale. Učitelé mají k rodině odstup kvůli jejímu etniku.
9.	ZVYKY, OBYČEJE, TRADICE	Při debatách převládá překřikování se a preference vlastního názoru. Rodina je romského etnika. Hlavou rodiny je její nejstarší členka – babička.
10.	JINÉ FAKTORY V RODINĚ	Podezření, že rodiče nadužívají alkohol. Matka opakovaně trestána odnětím svobody nepodmíněně za finanční podvody. Chtěla tak řešit nepříznivou finanční situaci rodiny. Prostředí je pro děti nepodnětné, nevlastní hračky. Prostor velmi omezený.

Zdroj: Vlastní šetření v rodině.

Tabulka 6 Rodina 3

Pavel, 8 let.		RODINA 3
1.	TYP RODINY	Neúplná tříčlenná rodina.
2.	DEMOGRAFICKÉ FAKTORY	Matka – 29 let, vzdělání: základní praktická škola, dlouhodobě v evidenci úřadu práce. Syn – 8 let, dcera – 5 let. Rodina zatížena exekucí. Finanční situace je kritická.
3.	S KÝM ŽIJE DÍTĚ V RODINĚ	S matkou, mladší sestrou. Dále v domácnosti žije babička dítěte, svobodná teta, druhá teta s partnerem a se svými třemi dětmi a třetí teta s manželem a čtyřmi dětmi.
4.	VZTAHY DÍTĚTE K RODIČŮM, ŠIRŠÍ RODINĚ	K matce kladný vztah, který je ovšem narušený tím, že širší rodina matku silně podhodnocuje a projevuje záporné emoce. Stejný negativní přístup má širší rodina k Pavlovi a jeho sestře. Pavel širší rodinu ani matku nerespektuje, má vážné výchovné problémy.
5.	VZÁJEMNÉ VZTAHY RODIČŮ	Otec dětí neuveden.
6.	STYL VÝCHOVY V RODINĚ	Ve výchově je dominantní nedůslednost a převládá vulgární křik na děti a tresty fyzické, děti jsou chváleny a odměňovány velmi zřídka, převážně starší děti jsou podhodnocovány, označovány jako neschopné a hloupé.
7.	DOMINANTNÍ VYCHOVATEL	Babička dětí.
8.	VZTAHY RODIČŮ S UČITELI	Matka s učiteli spolupracuje, snaží se řešit problémy a dodržovat pravidelnou školní přípravu. Učitelé mají k rodině odstup kvůli jejímu etniku.
9.	ZVYKY, OBYČEJE, TRADICE	Při debatách převládá překřikování se a preference vlastního názoru. Rodina je romského etnika. Hlavou rodiny je její nejstarší členka – babička.
10.	JINÉ FAKTORY V RODINĚ	Matka má snížený intelekt, přesto se snaží najít práci a řešit svoji krajně nepříznivou situaci. Prostředí je nepodnětné, děti nemají hračky, žijí s matkou na chodbě rodinného domu.

Zdroj: Vlastní šetření v rodině.

Tabulka 7 Rodina 4

Eva, 11 let.		RODINA 4
1.	TYP RODINY	Úplná sedmičlenná rodina.
2.	DEMOGRAFICKÉ FAKTORY	Matka – 43 let, vzdělání: základní praktická škola, nyní na rodičovské dovolené; otec – 44 let, vzdělání základní; dlouhodobě v evidenci úřadu práce. Devět sourozenců, pět nejstarších žije se svými rodinami mimo domácnost. Rodina zatížena exekucemi a dluhy.
3.	S KÝM ŽIJE DÍTĚ V RODINĚ	S rodiči a čtyřmi sourozenci.

4.	VZTAHY DÍTĚTE K RODIČŮM, ŠIRŠÍ RODINĚ	Vztahy vůči matce jsou velmi vřelé, vůči otci mírně narušené. Vztahy se sourozenci velmi blízké a vřelé, s širší rodinou také.
5.	VZÁJEMNÉ VZTAHY RODIČŮ	Vztah mezi otcem a matkou mírně narušený, nyní se stabilizuje.
6.	STYL VÝCHOVY V RODINĚ	Benevolentní, děti rodiče nerespektují. Děti jsou pro rodiče nejvyšší hodnotou.
7.	DOMINANTNÍ VYCHOVATEL	Matka.
8.	VZTAHY RODIČŮ S UČITELI	Narušené, rodiče nedbají rad učitelů, zanedbávají školní docházku i školní přípravu. Učitelé mají k rodičům mírný odstup kvůli jejich etniku.
9.	ZVYKY, OBYČEJE, TRADICE	Rodina romského etnika, velice spjatá v rámci nukleární i širší rodiny.
10.	JINÉ FAKTORY V RODINĚ	Nukleární rodina pomáhá širší rodině i na svůj úkor. Prostředí nepodnětné, děti nevlastní hračky. Rodinný dům je ve špatném technickém stavu s malými prostorami. Donedávna žila v rodině i dcera s partnerem a třemi dětmi.

Zdroj: Vlastní šetření v rodině.

V metodologické části naší práce čerpáme z odborných zdrojů zabývajících se kvalitativním výzkumem, jejichž autoři jsou přední metodologové u nás i v zahraničí. Vymezili jsme výzkumný problém, stanovili cíl výzkumu a zformulovali hlavní výzkumnou otázku i specifické dílčí otázky. Zvolili jsme výzkumnou metodu a techniky, pomocí kterých jsme vybrali soubor, zrealizovali rozhovory a vypracovali kazuistiky zkoumaných rodin. Zhodnotili jsme náš projekt z hlediska etiky a určili jeho limity. V následující analytické části práce zvolíme, popíšeme a použijeme vhodnou metodu, kterou vyhodnotíme získaná data.

5 ANALYTICKÁ ČÁST

V závěrečné části naší práce popíšeme postup, kterým analyzujeme naše nashromážděná data a ty následně vyhodnotíme. V první podkapitole budeme postupovat podle zakotvené teorie, popíšeme otevřené, axiální a selektivní kódování a doplníme praktickými ukázkami. Ve druhé podkapitole provedeme hodnocení výsledků realizovaných kódování a přehledně znázorníme v souhrnném modelu. V závěru uvedeme doporučení pro praxi, která jsou určena pracovníkům, kteří se podílí na sanaci rodiny. Tato doporučení mohou být také inspirující pro jejich klienty, protože zásadním principem naší práce je činit k jejich užitku.

5.1 Analýza výsledků výzkumu

Designem našeho výzkumu jsme zvolili metodu analýzy kvalitativních dat prostřednictvím prvků zakotvené teorie, podle které je třeba jednotlivé rozhovory kódovat. Analýza kvalitativních dat neboli kódování, představuje operace, kterými údaje rozebíráme, konceptualizujeme a opět skládáme novými způsoby. Je to klíčový proces, kterým tvoříme teorii z údajů. Tato teorie se nazývá **zakotvená teorie**. (Strauss a Corbinová, 1999, s. 39). Zakotvená teorie má dva základní cíle. Prvním z nich je zbavit kvalitativní výzkum nálepky subjektivismu a impresionismu a posunout ho za hranice pouhé deskripce jevů. Druhým cílem je kompenzovat neschopnost kvalitativního výzkumu vytvářet nové teorie. Tuto teorii vyvinuli v 60. letech 20. Století američtí sociologové Barney Glaser a Anselm Strauss. (Švaříček a Šedřová, 2007, s. 84). Zakotvená teorie je induktivně odvozená ze zkoumaného jevu, který tato teorie reprezentuje. Je tedy odhalená, vytvořená a prozatím ověřená systematickým shromažďováním údajů a jejich analýzou. Z tohoto důvodu se shromažďování, analýza údajů a teorie vzájemně doplňují. Znamená to, že nezačínáme teorií, kterou bychom následně ověřovali, ale začínáme zkoumanou oblastí a necháváme vynořit to, co je v této oblasti významné. (Strauss a Corbinová, 1999, s. 14).

Vytvoření teorie, která je zakotvená, umožňuje teoretická citlivost. Je to schopnost vhledu, dát údajům význam, porozumět jim a oddělit související od nesouvisejícího.

Teoretickou citlivost získáváme z několika zdrojů. Jsou jimi odborné teoretické práce, profesní zkušenosti a osobní zkušenosti. Dalším zdrojem je i samotná analýza. Shromáždění údajů, hledání odpovědí v těchto údajích, jejich porovnávání a přemýšlení o nich, teoretickou citlivost výzkumníka zvyšuje. (Strauss a Corbinová, 1999, s. 27-28). Analýza zakotvené teorie má teorii vytvářet a ne pouze ověřovat, dodávat výzkumnému procesu, kritičnost, což je předpokladem „dobré vědy“. Dále má pomáhat analytikovi překonat jeho předsudky a domněnky a zajišťovat zakotvení, hutnost, citlivost a integraci, aspekty nutné pro vytvoření bohaté, vysvětlující teorie, která těsně nahrazuje zobrazovanou realitu. K tomu je nezbytné udržovat rovnováhu mezi tvořivostí, kritičností, vytrvalostí a hlavně teoretickou citlivostí. V zakotvené teorii se analýza skládá ze tří hlavních typů kódování: **otevřené kódování**, **axiální kódování** a **selektivní kódování**. Hranice mezi těmito typy kódování jsou vytvořeny uměle, v praxi se prolínají. (Strauss a Corbinová, 1999, s. 39-40).

Otevřené kódování

Otevřené kódování je proces rozebírání, prozkoumávání, porovnávání, konceptualizace a kategorizace údajů. V této fázi pomocí pečlivého studia údajů označujeme a kategorizujeme pojmy - základní jednotky analýzy, tedy označení přidělená jednotlivým událostem, případům a jiným výskytům jevu. Kategorie je objevená třída pojmů. Údaje jsou rozebrány na jednotlivé části a pečlivě prostudovány, abychom zjistili podobnosti a rozdíly. Během tohoto procesu zvažujeme vlastní i cizí domněnky o jevu, což vede k novým objevům. Používají se dva analytické postupy: **porovnávání** a **kladení otázek**. Takto vytvořené pojmy je třeba uvést do vztahů, tento proces nazýváme konceptualizace. Rozebíráme jednotlivé věty nebo odstavce a označujeme je jménem, který prezentuje určitý jev. Nejdříve jsme transkribované rozhovory rozdělili na jednotky, poté jsme podrobně analyzovali případ za případem a podobným jevům jsme přidělili stejná jména. Kolem těchto subkategorií jsme seskupovali pojmy (kódy), tak nám vznikly kategorie. (Strauss a Corbinová, 1999, s. 43-45).

Obrázek 1 Ukázka otevřeného kódování

22

RM2

T: Dobrý den, jmenuji se Petra Šperlingová, kromě toho, že jsem sociální pracovnice z Maltéžské pomoci, studuji sociální pedagogiku na UTB. Tento rozhovor bude použitý v mé diplomové práci, která se věnuje Péči o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Pokud nebudete chtít na některou otázku odpovět, nemusíte. Rozhovor je zcela anonymní, proto Vás nebudu oslovovat jménem. Souhlasíte s účastí v tomto rozhovoru se mnou? Děkuji.

M2: Určitě ano.

T: Děkuji.

M2: Tak, nyní bych Vás požádala o krátké představení sama sebe. Můžete mi říct třeba Váš věk, vzdělání, kolik máte dětí, zda máte manžela, zda pracujete, kde bydlíte. Něco třeba o Vaší finanční situaci, cokoliv Vás napadne.

4
3 M2: Tak je mi 27 let, mám tři děti, jsem na mateřské dovolené. Mám druha, který je vlastně nemocný, je epileptik, takže s těma penězi to taky není, beru pět tisíc pět set, mám tři děti. Nevím, co víc bych k tomu řekla, vzdělání mám základní.

T: Bydlení...

4
4
4 M2: Bydlím s rodiči, protože Romové to mají tak problematické, že si nemůžou najít bydlení jenom tak jakože... pokud nejsou peníze, no tak si to bydlení člověk těžko sežene. No, a takže tak nějak. Bydlí nás tady asi 15 lidí a dohromady je tu asi pět místností.

T: A teď něco k volnému času. Myslíte, že máte dostatek volného času, co ráda děláte? Máte nějaký koníček?

5 M2: Tak, tam je to spíš takové, že když mám ty tři děti, tak času moc volného není, že. Ale vlastně ty dva starší chodí do školy a s tou nejmladší vlastně nejsou žádné problémy, takže co 2 potřebuju udělat si, si udělám.

T: A nějaký koníček máte? Nebo chtěla byste mít nějaký koníček a z nějakého důvodu to není možné?

6 M2: Tak nějaký koníček... Já ani nevím, tak jako nemám takto moc příležitostí, takže jediné co asi tak nejvíc to vaření... a nic moc jako velice... při těch dětech nic moc velice udělat 2 nejde, že.

T: A jezdíte třeba s dětmi na dovolenou? Nebo co děláte s dětmi ve volném čase společně, jako rodina?

4 M2: Jako popravdě, nejsme na tom finančně nejlíp, s třema děckama a z pěti tisíc jako zaplatím si to nejnětější a zbývá mi „prd“, takže nikam moc nejezdíme, jako co mám říct? 5 Nejezdíme, my jsme furt doma. Takže děcka si vyběhnou tam do parku na sídlišti a to je asi tak všechno, co uděláme.

1

T: Dobře, a teď co se týká praktických dovedností. Jaké jsou Vaše běžné denní povinnosti, co se třeba musí dělat, úklid, vaření a tak podobě... prání.

M2: Tak to samozřejmě všechno, ale asi moje první, ráno když vstaneme, tak si dám do pořádku děti, protože do školy je nachystám, že. No, pak si uklidím, začne se vymýšlet, co se bude vařit. Domluvíme se tady v baráku vlastně, protože je nás tady hodně a každý den vaří někdo jiný, aby to nebylo všechno na jednoho člověka. No a než se uvaří, tak už jsou zase děcka ze školy doma, takže mi ta máma takový jako ten koloběh, to už máme takhle několik let. Tady se nic moc nemění.

T: A co třeba starší děti, pomáhají Vám s něčím, s vařením, s úklidem nebo podobě.

M2: Tak oni se snaží, ale když člověk vidí ten bordel a ten hluk kolem toho, tak ho to i přejde a radši je pošle ven.

T: A co je třeba učit, k čemu je vedete? Aby si aspoň po sobě uklízeli...

M2: Tak určitě k samostatnosti, nějaká ta hygiena, protože ty hygienické návyky, ty děcka s tím mají problém. Já to vím podle sebe, že třeba musím je nutit si čistit zuby, musí pořádně umývat si ruky, nebo... ale jako takto já si myslím, že sama o svých dětech můžu říct, že se snažím pro ně udělat to nejlepší.

T: A teď něco ohledně sociálních dovedností. Máte v rodině nějaká pravidla ustálená, třeba že obědváte nebo večeříte u jednoho stolu, když vás je tady tolik, jak to je třeba?

M2: Nás je tady několik rodin, je tady sestra s manželem a čtyřma dětma. Oni bydlí ve dvou místnostech, protože přece jenom jsou ta nejpočetnější rodina od nás. Takže oni vlastně jídvají sami. No a my tak jakože... ono to tady ani tak nejde, jako že bysme všichni drželi při sobě, nebo aby... nejde to tak. Je nás tady strašně moc, takže spíš uvaří se a nabere si každý, co... a nají se každý zvlášť. My ani nemáme, jakože ten prostor, abysme si k tomu sedli všichni, protože tolik lidí fakt...

T: A třeba jako jenom Vaše rodina, Vy, Vaše děti a Váš přítel?

M2: Tak jako my si třeba nesedáváme v té kuchyni, ale my si to vemem do pokoje a jako tak všichni se najíme společně.

T: A co třeba děti, kdy Vás o něco poprosí, Vy jim vyhovíte, poděkují Vám, umí poprosit, poděkovat, nebo když přijdou za školy, pozdraví, vedete je...

M2: Tak to si řeknu ve zkratce. Když přijdou ze školy, tak řeknou ahoj mami, ahoj tati. No, a když něco chcou, tak... jakože já jim vyhovím, že, tak jsou to přece jenom moje děti, ale tak jakože řeknou děkuju a takhle, ale není to pravidlem.

T: A Vy třeba když potřebujete s něčím pomoci, víte na koho se obrátit?

22

8 M2: Tak určitě se obrátím na ty nejbližší, co mám vedle sebe, „prosím“, „můžeš“ „je to možné, nebo tady tohle“... jako s tímto takhle v té rodině nemám problém. *podpora*

T: A co se týká třeba státního zajištění nebo takhle, jaké máte zkušenosti?

M2: Strašně špatné, mě stát nikdy v ničem nevyhověl. Já sem měla takový problematický, že... jako byla jsem vlastně ve výkonu trestu, když jsem přišla vlastně z výkonu trestu, tak mi nepomohl nikdo s ničím. Kam jsem se obrátila, tak mě odmítli, takže já se státem mám jenom

6 ty nejhorší zkušenosti, jako já to říkám podle sebe. *odmítání*

T: A třeba sociální pracovnice...

2 M2: Tak určitě, vlastně díky nim, když se mi před dvěma lety narodila dcera, tak mi pomohly vyřídit veškeré dávky. Teda bylo to až v době, kdy malá měla tři měsíce. Ale celou tu dobu, *hlavní*

4 vlastně od narození až po tu dobu, ty tři měsíce, jsem byla bez příjmu, neměla jsem ani nárok, *hlavní*

2 řekli mi, že mě má živit rodina.

T: Víím, že máte ráda své děti, dokázala byste popsat, jak dáváte najevo svým dětem lásku?

M2: Tak jak dávám lásku jim najevo... neumím si třeba představit už jenom to, že bych od nich byla někde vzdálená, nebo tady to... mě by to prostě zabilo... A jelikož víím, co mám ještě před sebou, že mám soudy rozjeté, tak se toho strašně bojím. Já bez nich umřu. Já *strach*

4 nevím... Ty velicí už to vnímají tak, jakože prostě nebude maminka, nebo tady tohle... je mi *vzdálenost*

7 to líto, určitě... ale S... a je nejmenší, a ona je na mě vlastně taková, že bez ní nemůžu ani na záchod. Takže ona je závislá... Já si vůbec neumím představit, když vlastně šla bych do výkonu trestu zpátky, co s ní bude. *Nevím, vrach*

T: Je to těžké. A takhle třeba když jste běžně doma, tak je třeba pohladíte, obejmete...

M2: To my se furt mačkáme, to musí být dennodenně, bez toho to ani nejde... pusa a *člověk*

4 obejmutí.

T: A třeba za co je chválíte?

2,1 M2: Za co je chválím? Když si po sobě uklidí, protože ono se to nestává moc často, pokud je *bez režimu*

do toho nenatlačím. A za pěkné známky ve škole. Tak jako takové normální běžné věci. *škola*

T: Mockerát Vám děkuji za rozhovor.

M2: Nemáte zač.

T: Nashledanou.

M2: Nashle.

Pro přehlednost jsme vytvořené kategorie s jejich subkategoriemi a kódy znázornili v tabulce.

Tabulka 8 Výsledky otevřeného kódování

kategorie	subkategorie	kódy
výchova	pravidla	u jednoho stolu, poděkování, nijak dobře, benevolentní, vedení, bez režimu, pozdrav, natlačení
	povinnosti	pomáhání, vědět, mamka, pochvala, potěšení, denně, zlobení, vyřizování, pocit zodpovědnosti, nucení, snaha, poslat ven, hygiena, nedostatky, starosti, zájem, péče, postižení, pasivní otec, náročnost, početnost, škola, domácnost
ekonomická situace	zaměstnanost	práce, úřad práce, mateřská dovolená, základní vzdělání
	finance	placení, nedobrý, nejsou peníze, bez příjmu, problémy
vnější prostředí	zájmy	volný čas, povídání, procházky, hra, nijak, vytíženost, stále doma, cestování, koníček
	sociální kontakt	ztížení, obava, chození ven, odmítnutí, problém, vystoupení, sklopená hlava
vnitřní vztahy	emoce	spokojenost, vlastní pokoj, stísněnost, omezení, bydlení s rodiči, koloběh, nic se nemění, soudy, strach, mám ráda, koupit, přitulit, fixace, vzdálenost, nejvíc, křik
	rodinné vztahy	napětí, vyhrocení, negace, kritický člen, podpora, suplování tatínka, hluk, vyhovím jim, obrátím se na nejbližší, dobře, normální, alkohol

Zdroj: Vlastní výstup z otevřeného kódování

Nyní uvedeme důležité signifikantní výrazy, ze kterých byly vytvořeny jednotlivé kódy. Tyto signifikantní výrazy se nazývají **významové jednotky**, jsou to určité vymezené úseky textu, např. přepisu rozhovoru, které jsou nositeli datových informací. Kategorie, do kterých jsou kódy seskupovány, mají určité vlastnosti a dimenze. Vlastnosti jsou znaky či charakteristiky dané kategorie a dimenze je umístění vlastnosti na určité škále. (Miovský, 2006, s. 227-229). Respondenti jsou označeny zkratkami, M1 je matka z první rodiny atd. D1 je dítě z první rodiny atd. S1 je sociální pracovnice z první rodiny atd. T je tazatel.

Kategorie Výchova

Subkategorie Pravidla

Významné kódy: u jednoho stolu, poděkování, nijak dobře, benevolentní, vedení, bez režimu, pozdrav, natlačení.

Vlastnost – dimenze: důležitost – intenzita nízká

Významové jednotky:

M1: Tak když třeba se u jednoho stolu obědváme nebo večeřáme, podle toho, jak to vychází. Tak vždycky, když se dá oběd na stůl, tak se řekne „děkuji“ nebo když odnést talěrky, tak se řekne taky „děkuju“.

D1: Tož ale jenom menší. Poděkovat u stolu, když někdo donese jídlo.

S1: Musím říct, že jsem si toho nějak nevšimla. Je fakt, že když tam člověk dojde, tak pozdraví, a říkám, tam ta atmosféra byla vždycky napjatá.

M2: Je nás tady strašně moc, takže spíš uvaří se a nabere si každý, co... a nají se každý zvlášť.

M2: Tak to si řeknu ve zkratce. Když přijdou ze školy, tak řeknou ahoj mami, ahoj tati. No, a když něco chcou, tak... jakože já jim vyhovím, že, tak jsou to přece jenom moje děti, ale tak jakože řeknou, děkuju, a takhle, ale není to pravidlem.

D2: Žádné pravidla nemáme, máme pravidla, že nemáme lézt po stolu, a stejně ložíme.

S2: Děti jsou zvyklé pozdravit, jsou zvyklé poděkovat, v navázání kontaktu s druhým člověkem nemají problém. Problém bych viděla spíše v komunikaci v té rodině anebo i v komunikaci s jinými lidmi. A tak, že je tam hodně dětí, které jsou zvyklé se překřikovat, všechny chtějí mluvit najednou a prostě nejsou zvyklé dát druhému prostor k vyjádření.

S2: Tak určitě v rodině se vaří, takže společné obědy všichni mají, ale pravidlo stolování u jednoho stolu v žádném případě u nich nefunguje. Děti si vezmou svoji misku, jí z misek, a tu si vezmou a sní jí kdekoli. Takže ne, nejedí společně.

M3: Ano, když jim něco dám, oni poděkují. A když po mě něco chcou, tak musí poprosit.

T: A co třeba poděkovat poprosit, když třeba mamka ti třeba... když něco potřebuješ od mamky, nebo od někoho, umíš poprosit?

D3: Jo.

T: A poděkuješ vždycky?

D3: Jo.

T: A pozdravit?

D3: Jo.

T: Taky. To je výborně. To tě učí maminka, nebo ve škole?

D3: Ve škole.

S3: Většinou když jsem tam přijela tak ostatní členové rodiny pozdravili, nebo tak, děti ale myslím si, že ani v tomto až takový problém nemají.

M4: Ano, je to tady. V.....o, když se vrátí ze školy s E.....u tak pozdravijou a obědváme a večeříme společně u stolu všeci, když něco koupím děckám, poděkují a hlavně jim říkám, že když jdou venku prostě slušně, ať pozdravijou . Jestli jím odpovídají nebo ne, ale prostě ať pozdravijou.

D4: Jo, máme pravidla, že vždycky večeříme spolu, že když se prostě nehne jeden člověk, no tak se nehne ani jeden. Máme taky takové pravidlo, že když jdeme ven, tak musíme vždycky pozdravit ať je to slušnost, ani když nám neodpovídaj, to je sice jedno, no ale vždycky pozdravíme.

S4: Já myslím, že základ určitě ano. Pozdrav, poděkování, co jsem se setkala, tak vždycky, když navštívím tuto rodinu, tak to tam je. Mě pozdraví, poděkují, snaží se být pohostinní, nabídnou vodu nebo takhle.

Subkategorie Povinnosti

Významné kódy: pomáhání, vědět, mamka, pochvala, potěšení, denně, zlobení, vyřizování, pocit zodpovědnosti, nucení, snaha, poslat ven, hygiena, nedostatky, starosti, zájem, péče, postižení, pasivní otec, náročnost, početnost, škola, domácnost.

Vlastnost – dimenze: rutinní (běžné) - nedostatečné

Významové jednotky:

M1: Tak podle toho, když nejsou zaměstnaná v práci, tak hodně jako se starám.

D1: Umývám nádobí, někdy peru, vysávám a tak.

S1: V tomto směru si myslím, že nepůsobí nijak dobře. Je to tam takové benevolentní. Svým způsobem maminka se snaží nějakým způsobem je trošičku vést, ale díky tomu,

že opravdu ta péče o toho nejmladšího syna je velmi náročná, spíš čeká od nich nějakou podporu, které se jí teda dostává jo, ty děti opravdu... mám pocit, že ten nejstarší tam v podstatě supluje tatínka.

M2: Tak to samozřejmě všechno, ale asi moje první, ráno když vstaneme, tak si dám do pořádku děti, protože do školy je nachystám, že. No, pak si uklidím, začne se vymýšlet, co se bude vařit.

M2: Tak oni se snaží, ale když člověk vidí ten bordel a ten hluk kolem toho, tak ho to i přejde a radši je pošle ven.

D2: Musím hlídat S.....u (mladší sestra), musím s ní chodit ven, ať se mamka vyspí. A pak si musím napsat úkoly a potom možu jít sama ven.

T: A úkoly píšeš s kým?

D2: Někdy sama, někdy s mamkou.

S2: Tak myslím, že děti jsou schopné se o sebe postarat sami, co se týče nachystání si jídla, mytí a podobně. Ale v oblasti třeba úklidu v domácnosti příliš nespolupracují. Vím, že o to se spíše starají dospělí členové rodiny, takže k tomuto nejsou příliš vedeni. V oblasti úklidu domu vidím často nedostatky, že děti si třeba neustelou sami postel a podobně.

S2: Co se týká přípravy do školy, tam si děti dělají úkoly hodně spíše sami, nejsou vedeni důsledně k tomu, aby se do školy připravovali za strany matky.

M3: No, uklízím, vypravuju jich do školy, teď jezdím do V.....í od sestry s děčkama, pak dojedu z V.....í, podělám něco doma, pak pro ně zase jedu do V.....í. Pak s ním (syn) napíšu úlohy, naučím se s ním no a pak mi dojde malá (ze školky).

T: A vaříte i?

M3: Ne.

T: A proč?

M3: Tak, nemám co, to je jedna věc. Druhá věc, vaříja oni, takže se nějak srovnáme, že.

T: A jaké máš denní povinnosti kromě školy třeba...

D3: Chodit po venku...

T: A s kým se do školy připravuješ? S kým se učíš a děláš úkoly?

D3: S mamkou.

S3: Tady si myslím, že trošku asi ty praktické dovednosti u matky vážnou, sice pro ostatní vařila, ale ti se vyjadřovali, že to snad ostatním nechutnalo. U dětí vím, že vážnou

i hygienické návyky, na což byla matka i několikrát upozorňována. Nevím o žádných jiných praktických dovednostech.

M4: Já ráno vstanu v sedm hodin, doprovodím syna do školy, na autobusáku, přijdu z autobusovým, zastavím se v obchodě, koupím děckám na snídani, nechám je ještě chvíli spát, pak je probudím, no a pak celý den už teda vařím, uklízím, starám se o děcka.

M4: Ano, teď začínám A...u a E...u učit vařit a pomáhají mi obě dvě.

D4: Do školy se připravuji jako takto s mamkou, že bych měla nějaké denní povinnosti to je, že přijdu ze školy, uklidím, hlídám L...a (mladší bratr) a to je asi všechno.

S4: Já si myslím, že pouze do, jak to nazvat, do svých rozumových schopností, to co rodiče vlastně nabyli, to co zvládají, tak jsou schopni předat těm svým dětem, ale není to vždycky úplně, jak bych to řekla... že vlastně oni jenom do svých kapacit, tak jak mají vlastně nastavenou tu svoji kapacitu, tak do té své kapacity jsou schopni předat praktické dovednosti. Ale nemusí to vždycky vypadat, nebo není to v souladu s lidmi z jiných etnik... jako s všeobecnou normou, to nemusí být, že to spíš vypadá, že to je pod normu. Ale v rámci té rodiny si myslím, že to je prostě v pořádku. Stejně, tak jak rodiče získali v dětství, tak teďka se snaží a myslím, že v této rodině se velice snaží, předávat těm dětem to, co oni mají.

Kategorie Ekonomická situace

Subkategorie Zaměstnanost

Významné kódy: práce, úřad práce, mateřská dovolená, základní vzdělání.

Vlastnost – dimenze: snaha - pozorovatelná

Významové jednotky:

M1: Tak je mě 39 roků, jsem na péči jako o dítě, no a zajímám se dobře o děti, manžel pracuje.

S1: Rodiče jsou převážně na úřadu práce, maminka pobírá příspěvek při péči o osobu blízkou.

M2: Tak je mi 27 let, mám tři děti, jsem na mateřské dovolené. Vzdělání mám základní.

S2: Z hlediska práce je to problematické, matka pečuje o malé dítě, takže občas vezme nějakou práci na dohodu a jinak další příjem v rodině není.

M3: ... vzdělání mám základní. Nepracuju.

S3: Matka chodila do zvláštní školy, dosud nikde v podstatě nepracovala, její příjem tvoří pouze přídavky na děti.

M4: Jsem na mateřské dovolené, manžel ten teda není, zaměstnaný je na úřadě práce.

Subkategorie Finance

Významné kódy: placení, nedobry, nejsou peníze, bez příjmu, problémy.

Vlastnost – dimenze: finanční příjmy - mizivé

Významové jednotky:

S1: ... ta finanční situace tam taky není moc dobrá.

M2: Mám druha, který je vlastně nemocný, je epileptik, takže s téma penězi to taky není, beru pět tisíc pět set, mám tři děti.

D2: Jo, mamka mě, když já chci třeba chodit do hudebky nebo do aerobiku, tak mamka řekne ne.

T: A myslíš, že má mamka na to třeba peníze?

D2: Ne.

S2: Finanční situaci také nepovažuji za dobrou, matka pobírá pouze příspěvek na děti – rodičovský příspěvek a přídavky. Z hlediska toho, že bydlí všichni společně, tak jsou společně posuzované osoby a nemají nárok na žádné další sociální dávky, jako příspěvek na bydlení a podobně, nebo hmotnou nouzi, doplatek na bydlení a podobně.

T: A pracujete?

M3: Nepracuju.

T: A co Vaše finanční situace? Jaká je?

M3: Dost špatná.

M3: Protože nemám za první kam a nemáme na to finance.

S3: Matka chodila do zvláštní školy, dosud nikde v podstatě nepracovala, její příjem tvoří pouze přídavky na děti.

S4: Jedná se o rodinu velmi sociálně slabou, s velkými finančními problémy, odkázanou na sociální dávky, je to rodina velice početná, je tam spousta dětí.

Kategorie Vnější prostředí

Subkategorie Zájmy

Významné kódy: volný čas, povídání, procházky, hra, nijak, vyčerpání, stále doma, cestování, koníček.

Vlastnost – dimenze: touha – nenaplněná

Významové jednotky:

M1: Koníček mám, kterým si přivydělávám, je to malování podle předlohy.

M1: Tak s dětima a celú rodinu bych ráda jela na výlet, ale bohužel, jde o syna, toho nemůžeme brát.

M1: Já pro sebe vůbec nemám volný čas, nejvíc se starám o toho nejmenšího kluka, který je postižený.

D1: Tož dělám florbal, hasiče chvíli jsem dělal kick box.

D1: Povídáme si, chodíme ven a někdy aji tu hru.

T: Jakým způsobem tráví rodiče s dětmi volný čas z Vašeho hlediska?

S1: Myslím si, že nijakým. Maminka se snaží děti zabezpečit v rámci svých možností, co se týče toho volného času, je vyčerpána tím, že pečuje o toho nejmladšího syna, který je zdravotně postižený, tudíž jí nezbyvá čas na nějaké to rozvíjení a trávení času s ostatními dětmi.

T: A myslíte si, že i otec se zapojuje?

S1: Ne, myslím si, že otec je v té rodině velmi pasivní, bych řekla, že je to takový ten kritický člen rodiny, který to tam vesměs všechno narušuje.

M2: Tak nějaký koníček... Já ani nevím, tak jako nemám takto moc příležitostí, takže jediné co asi tak nejvíc to vaření... a nic moc jako velice...

M2: Takže děcka si vyběhnou tam do parku na sídlišti a to je asi tak všechno, co uděláme.

D2: Mě nic nebaví, ale ve volném čase jí chci jít k babičce do Malacek.

T: A máš nějaký koníček, něco, co ráda děláš? Třeba tancovat, kreslit si, zpívat.

D2: Já ráda sportuju.

T: A co děláte s rodičema ve volném čase, jezdíte třeba někam na dovolenou s mamkou, s tatškou.

D2: Ne e, ale ve volném čase třeba jdeme na Š...k (koupaliště), když je moc horko.

S2: Trávení volného času rodičů s dětmi je takové, že děti si hrají spíše společně mezi sebou. Rodiče, nebo dospělí v té domácnosti tráví také čas zvlášť při rozhovorech a kouření.

M3: Co ráda dělám? Vůbec nic. (smích)

M3: Tak chtěla bych třeba takto, když mám čas, dívat se na televizi, ale bohužel nemůžu.

T: A proč nemůžete?

M3: Nemám kde...

T: Nemáte televizi?

M3: Nemáme.

T: A s dětmi ve volném čase děláte co třeba?

M3: Rozčiluju se... s ním (syn) se učím, teďka nacvičujeme s malou (dcera) básničku, protože má vystoupení.

M3: Ne, nejezdíme.

T: A proč?

M3: Protože nemám za první kam a nemáme na to finance.

T: A jezdíš aji se školou na výlety třeba?

D3: Ne.

D3: Mě? Malovat.

T: A co třeba děláte s maminkou ve volném čase?

D3: Učíme se.

T: Aji si třeba hraje?

D3: Jo.

T: A jezdíte třeba někam na výlety nebo na dovolenou?

D3: Ne.

T: Ne, a chtěl bys?

D3: Jo.

M4: Já ráda pečů.

M4: Když je tak pěkně venku, tak většinou jdeme ven, jsme venku s děčkama.

D4: No, já ve volném čase jako co mám, no tak já sem vždycky s mamkou, ona mi ukazuje takový ty věci, co mám dělat, jak vařit a takto.

D4: Jo, jezdíme jako takto ven na procházky. Věčně jako si sedáme třeba u stolu a děláme takovou legraci.

S4: Myslím si, že celá rodina tráví volný čas společně doma. Nebo v rámci jiných rodin, kde se navštěvují, ale je to jenom podle mě rodina, není tam nikdo cizí.

Subkategorie Sociální kontakt

Významné kódy: ztížení, obava, chození ven, odmítnutí, problém, vystoupení, sklopená hlava.

Vlastnost – dimenze: dysfunkce - nenaplněný

Významové jednotky:

D1: S mamkou, s kamarádama a někdy aji sám.

S1: Já bych řekla, že to bude ztížené. Ty děti se bojí, protože z mého úsudku tam tatínek nadužívá alkoholické nápoje a ony se bojí toho odkrytí jo. Že by se to nějakým způsobem řešilo. Na druhou stranu, co jsem si všimla, rádi chodívají ven, do Tulipu, že ten čas se snaží trávit mimo rodinu.

M2: Nejezdíme, my jsme furt doma.

T: Jezdíš aji na výlety se školou?

D2: Někdy.

S2: Děti nenavštěvují žádné kroužky, protože z finančního hlediska toto není možné a jediný volný čas, který tráví společně, jsou občasné procházky, anebo v případě akcí školy, nebo nějakých akcí v obci, se těchto pravidelně účastní.

S2: Problém bych viděla spíše v komunikaci v té rodině anebo i v komunikaci s jinými lidmi.

M3: Ne, nejezdíme. Protože nemáme kam...

T: A jezdíš aji se školou na výlety třeba?

D3: Ne.

T: A jezdíte třeba někam na výlety nebo na dovolenou?

D3: Ne.

T: Ne, a chtěl bys?

D3: Jo.

S3: *Myslím si, že sama matka má problém v komunikaci s druhým člověkem, protože vždy při hovoru se mnou nebo s jinýma sklopí hlavu, uhýbá pohledem a v podstatě děti reagují podobně. Dceru jsem teda viděla většinou akorát v postýlce, kdy nemluvila vůbec a syn taky když jsem s ním něco projednávala, tak většinou měl sklopenou hlavu.*

M4: *A prostě tady není na koho se obrátit tady s tím.*

D4: *Na výlety jako takto na ty krátký, ale na to že bych tam byla třeba jeden, dva dny to já nechodím.*

S4: *Málo kdo z těch rodičů je ochoten pustit si do rodiny někoho cizího. Vím akorát o té, tuším, že je to třetí, čtvrté dítě v rodině teďka to nenapočítám, která opravdu spolupracuje se sociálně aktivizační službou a dojíždí mimo rodinu do vlastně města, kde se účastní nějakých kulturních akcí, aby zažila i něco jiného mimo rodinu.*

S4: *Ale s tím navázáním kontaktu... myslím si, že tam asi problém bude.*

Kategorie Vnitřní vztahy

Subkategorie Emoce

Významné kódy: spokojenost, vlastní pokoj, stísněnost, omezení, alkohol, bydlení s rodiči, koloběh, nic se nemění, soudy, strach, mám ráda, koupit, přitulit, fixace, vzdálenost, nejvíc, křik.

Vlastnost – dimenze: subjektivita – intenzivní; polarita - značná

Významové jednotky:

M1: *Tak když jich mám ráda, tak buď jim kupím nějakou odměnu, když něco splním a nebo přitulijou se ke mně.*

D1: *Tož kupuje mi věci, které chcu, nebo platí mi, když chcu jet někam na výlet.*

T: Aji Ti třeba řekne, že Tě má ráda?

D1: *Někdy jo.*

T: A taťka?

D1: *Ne.*

M2: *Tak jak dávám lásku jim najevo... neumím si třeba představit už jenom to, že bych od nich byla někde vzdálená, nebo tady to... mě by to prostě zabilo...*

M2: *To my se furt mačkáme, to musí být dennodenně, bez toho to ani nejde... pusa a obejmutí.*

T: *A co dělá třeba maminka, aby Ti ukázala, že Tě má ráda?*

D2: *Slíbila, že mě vezme na výlet do Buchlova, když já budu chtít, nebo do ZOO, nebo k babičce na Slovensko.*

T: *A takhle třeba, dává Ti mamka pusu, obejmje Tě, nebo pohladí. Mazlíte se?*

D2: *Všecko.*

M3: *Mazlím se s nima, pusinkuju jich.*

D3: *Přijde za mnou a začne se mazlit.*

S3: *Myslím si, že matka má své děti ráda, ale vzhledem k jejímu etniku a nižší inteligenci není schopná až tak projevít tu lásku k dětem.*

M4: *Když si sednu s děčkama, jo, tak jim řeknu, teda líbí se mi to na tebe, to. Jsem velmi šťastná, že teda to uděláš jo, řeknu jim, že ju mám ráda, ona mi to řekne taky, což mi to říkají často ty děti, že? (smích).*

D4: *Hodně mě má ráda, protože ona mi se vším pomáhá, a když jsem třeba někdy smutná, ona mě rozveseluje.*

S4: *Citový vztah je tam velice silný, rodiče bych přirovnala... taková ta... až taková ta slépkka, která drží tu rodinu, ochránářsky až...*

Subkategorie Rodinné vztahy

Významné kódy: napětí, vyhocení, negace, kritický člen, podpora, suplování tatínka, hluk, vyhovím jim, obrátím se na nejbližší, dobře, normální.

Vlastnost – dimenze: snaha – nelehké

Významové jednotky:

D1: *Tož mamka mě má ráda, ale taťka moc ne.*

S1: *Co se týče těch vztahů, především se domníváme, že ty vztahy jsou vyhocené vůči otci.*

S1: *Ne, myslím si, že otec je v té rodině velmi pasivní, bych řekla, že je to takový ten kritický člen rodiny, který to tam vesměs všecko narušuje.*

S1: *...mám pocit, že ten nejstarší tam v podstatě supluje tatínka.*

M2: *Tak určitě se obrátím na ty nejbližší, co mám vedle sebe, „prosím“, „můžeš“ „je to možné, nebo tady tohle“ ... jako s tímto takhle v té rodině nemám problém.*

S2: *Vzájemné vztahy vidím jako poměrně vyhrocené, protože z hlediska toho, že je v domě málo místa, tak často dochází ke sporům.*

S2: *Tak citový vztah matky k dětem je poměrně silný, abych řekla.*

S2: *Často lze vypožorovat to, že se po dětech hodně křičí, že pozitivní zpětná vazba je velmi malá, že děti nejsou moc chváleny. Ale zase na druhé straně vůči tomu nejmladšímu dítěti toto funguje. Hůře jsou na tom starší děti.*

S3: *Protože matka nepřispívá do toho finančního rozpočtu domácnosti, dochází v poslední době k rozbrojům mezi členy rodiny. Navíc ostatní členové rodiny se k matce a jejím dětem stavěli spíše negativně, což jím teda bylo při každém šetření v rodině vytýkáno.*

M4: *Není, takže akorát jediné tak děcka, co jsou ty dospělý starší, že teda přijdou a pomůžou...*

M4: *Poslechnou, fakt, a to se mi na nich líbí, že voni poslechnou a oni vijou, že já jim neublížím, že jich mám ráda.*

D4: *Jako dobře, máme svůj vztah jako normální. Tož každý mám ráda, nedělám žádné rozdíly.*

D4: *Jo, to jde na nich vidět, že oni nedělají žádné rozdíly.*

S4: *Myslím si, že jako rodina fungují, že opravdu jsou spjatí, jsou tam velice dobré vztahy mezi sebou...*

Axiální kódování

Zatímco otevřené kódování rozděluje a určuje kategorie, jejich vlastnosti a dimenze, axiální kódování tyto údaje novým způsobem skládá dohromady. I když jsou otevřené a axiální kódování dva různé analytické postupy, v realitě se výzkumník mezi oběma neustále pohybuje. Vytváří spojení mezi kategoriemi a subkategoriemi. Ty jsou vztahovány ke svým kategoriím pomocí **paradigmatického modelu**. V zakotvené teorii spojujeme subkategorie s kategoriemi do souboru vztahů, které určují příčinné, intervenující a kontextuální podmínky, strategie akce a interakce, následky a jev. Důležitý kód je centrální bod pro rozvoj teorie, navádí nás k podstatě jevu. Jev je koncept, který drží ostatní části pohromadě. Jevy mohou být identifikovány jako myšlenky, události, dění nebo případy. Podmínky jsou situace nebo události, které jev ovlivňují. Příčinné podmínky vedou k výskytu jevu, intervenující podmínky mění či narušují vliv podmínek příčinných a kontextuální podmínky jsou souborem vlastností náležejících jevu, které ovlivňuje

strategie. Ty definujeme jako aktivity a taktiky vyvinuté k vykonávání nebo reagování na výskyt jevu za určitých podmínek. Rozsah výsledků odpovědí na strategie nebo na jejich nedostatek jsou následky. Ty mohou být jak úmyslné, tak neúmyslné. (Strauss a Corbinová, 1999, s. 71-72).

Tabulka 9 Paradigmatický model výzkumu

Jev	specifika vztahu mezi rodiči a dětmi v nepříznivé sociální situaci
Příčinné podmínky	emoce, finance, povinnosti
Intervenující podmínky	zaměstnanost, zájmy
Kontextuální podmínky	rodinné vztahy
Strategie jednání a interakce	pravidla
Následky	sociální kontakt

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

Jev

Ústředním pojmem našeho výzkumného šetření jsou specifika vztahu rodičů a dětí, jejichž rodiny se nachází v nepříznivé sociální situaci. Citové pouto je mezi dětmi a matkami velmi silné, ve třech rodinách ze čtyř žije v domácnosti i otec, v jednom případě je pouto mezi otcem a matkou s dětmi velmi narušené. Rozhovory byly realizovány s matkami, otcové se nechtěli interviu zúčastnit. Dotazované děti ve svých výpovědích hovoří pouze o matkách, nikoliv o otcích.

Příčinné podmínky

Příčinnými podmínkami jsme označili Emoce, Finance a Povinnosti. Emoce jsou v rodinách velmi intenzivní a dochází k výkyvům. Nálady se rychle mění od zlosti, smutku po radost či lásku. Negativní emoce se obvykle vyjadřují hlukem a křikem. Na emocionální klima rodiny má velký vliv i stísněnost, všechny domácnosti disponují velmi omezenými prostory a členové nedostatkem soukromí. Dále je to finanční situace, která je kvůli nezaměstnanosti a také zadluženosti dost kritická. V jednom případě je otec zaměstnaný, avšak svůj příjem vydává za dluhy a každodenní návštěvu restaurace. Někteří

členové rodin zmiňují každodenní rutinu a neměnnost. S tím také souvisí povinnosti, jako péče o domácnost, děti. Z pohledu sociálních pracovníků je tato péče nedostatečná.

Intervenující podmínky

Intervenující podmínky jsou Zaměstnanost a Zájmy. V rodinách, kde bylo prováděno výzkumné šetření, je nezaměstnanost převažující. Dvě matky jsou na rodičovské dovolené, jedna matka pobírá příspěvek na péči, protože pečuje o zdravotně postiženého syna. Ostatní dospělí členové domácnosti a nezletilé děti, které ukončily povinnou školní docházku a nepokračují v dalším vzdělávání, jsou v evidenci úřadu práce. Pouze jeden rodič je na dobu určitou zaměstnán. Je pozorována snaha získat práci, tak však troskotá na nízké úrovni vzdělanosti a také na dluhové zatíženosti. Nezaměstnanost má přímý vliv na špatnou finanční situaci. V jedné domácnosti, kde se matka věnuje své zálibě, mají koníčky i její děti. Na dovolenou jezdí pouze dvě rodiny a to nedaleko k příbuzným. Děti na delší výlety se školou nejezdí. Tento fakt ovlivňuje emoce, kdy rodiče i děti uvádí jako nejčastější projev lásky to, že maminka „něco“ koupí, nebo slíbí zaplatit výlet.

Kontextuální podmínky

Kontextuálními podmínkami jsou Rodinné vztahy. Ty jsou často disharmonické, ovlivněné nedostatečným soukromím a ostatními problémy. V jedné rodině se vyskytuje nadužívání alkoholu. Přesto však členové rodin usilují o to, aby v ostatních našli podporu, a snaží se jim vyhovět.

Strategie jednání a interakce

Jako strategické jednání byla určena kategorie Pravidla. Z výpovědí respondentů vyplývá, že základní pravidla jako pozdrav a poděkování jsou dodržována. Ve dvou domácnostech se dle možností snaží stravovat u jednoho stolu. Jiná pravidla se jeví jako nedůležitá, sociální pracovníci označují režim v domácnostech jako benevolentní či dokonce bez režimu. To je ovlivněno disharmonickými rodinnými vztahy.

Následky

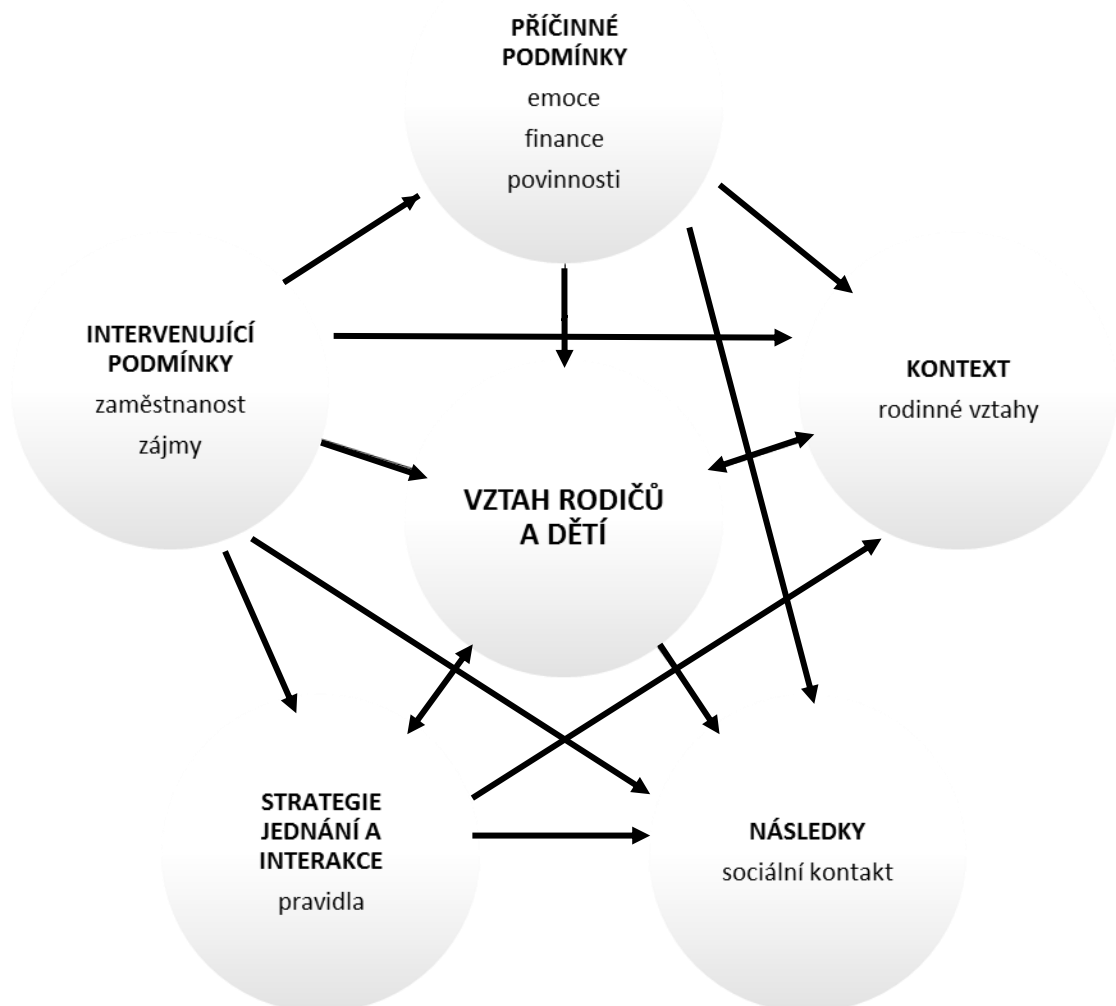
Následky popisují výsledný efekt strategií vyvolaných jevem nebo jejich nedostatek. My jsme následkem označili Sociální kontakt. Ten je často nedostatečný, rodiny žijí velmi uzavřeně, stýkají se často pouze s příbuznými, necestují. Volný čas tráví převážně doma, nenavštěvují kulturní či sportovní akce, kino, nezúčastňují se společenských aktivit v rámci regionu.

Selektivní kódování

Selektivní kódování je poslední fází výzkumu. Navazuje na předchozí axiální kódování, během kterého jsme získali přehled o vzájemných vztazích mezi kategoriemi a subkategoriemi. Kategorie jsou již propracované ve smyslu jejich charakteristických vlastností, dimenzí a s nimi spojených paradigmatických vztahů. V průběhu selektivního kódování se kategorie integrují do zakotvené teorie. Je určena centrální kategorie, kterou systematicky uvedeme do vztahu s ostatními kategoriemi. Jde o vytvoření kostry příběhu a její převedení do analytického příběhu. (Strauss, Corbinová, 1999, s. 86-87).

Vytvořili jsme kostru příběhu, ve které je centrální kategorií Vztah rodičů a dětí v nepříznivé sociální situaci. Ten je ovlivněn mnoha faktory a současně na některé působí.

Obrázek 2 Znárodnění vztahů mezi kategoriemi

Zdroj: Vlastní analýza

Při uvádění centrální kategorie do vztahu s ostatními kategoriemi jsme vytvořili tuto kostru analytického příběhu:

Pravidla jsou ukotvena nedostatečně, nejsou důležitá, což narušuje vztahy mezi rodiči a dětmi i vztahy v širší rodině. Nezaměstnanost negativně působí na finanční situaci a s nedostatkem zájmů mimo domácnost ovlivňují jak plnění povinností, tak emoce členů domácnosti, kteří se cítí omezeni prostorem i každodenní neměnností. Vztah rodičů a dětí je citově silný. I když společně tráví volný čas, nedochází k adekvátnímu předávání znalostí a dovedností. Důležitým aspektem a výstupem jsou nedostatečný sociální kontakt s vnějším světem.

5.2 Vyhodnocení výzkumu

Ve třetí fázi selektivního kódování jsme definovali vztahy mezi jednotlivými subkategoriemi a vytvořili jsme kostru analytického příběhu. Nyní jsme postoupili do poslední fáze našeho výzkumného šetření, kdy výzkum vyhodnotíme.

V úvodní podkapitole metodologické části naší práce jsme stanovili hlavní výzkumnou otázku a tu rozdělili na specifitější dílčí otázky. Odpovědi na tyto dílčí otázky jsme zformulovali následovně:

DVO1: Jakým způsobem tráví rodiče společně s dětmi volný čas?

Rodiče s dětmi tráví volný čas převážně společně. Toto probíhá nejčastěji doma, občas se respondenti zmiňují, že jdou na vycházku do blízkého okolí. Na společné výlety nejezdí. Dle sociálních pracovníků si dospělí povídají a děti si hrají mezi sebou. Co se týká zájmů, dospělí ve většině případů specifické zájmy nemají, týkají se vaření či pečení. Uvádí, že na koníčky čas nemají, volný čas tráví „nijak“ či plněním domácích povinností. Jedna respondentka uvedla, že by nejraději dělala „nic“. Pouze v jedné rodině má matka koníček. V této rodině mají zájmy i její děti a vlastní hračky a knihy. Děti by rády jezdily s rodiči na výlety a také by se rády nějakým koníčkům věnovaly, zmiňují však, že nemohou. Alarmující je, že většina dětí nevlastní hry, hračky ani knihy.

DVO2: Jaké praktické dovednosti předávají rodiče dítěti?

Rodiče předávají svým dětem praktické dovednosti, které se týkají domácích prací. Vedou je k úklidu a také dcery se učí připravovat stravu, vařit a péct. Dle sociálních pracovníků dochází k předávání těchto dovedností do kapacity rodičů, která je však z jejich pohledu nízká a neshoduje se s běžnými normami. Nedostatky vidí nejčastěji v hygienických návycích. Vzdělání je pro rodiče malou hodnotou, předávání vědomostí a příprava do školy jsou většinou nedostačující.

DVO3: Jak působí rodiče své děti v oblasti sociální komunikace?

Děti jsou vedeny k běžným dovednostem jako pozdrav, poděkování, požádání. Sociální pracovníci toto potvrzují, dodávají však, že vidí problém v komunikaci dětí s jinými lidmi, přičemž tento problém mívají i rodiče. Sami rodiče se vyjadřují, že kontakt s vnějším světem je ztížený, nemají dobré zkušenosti, obávají se odmítnutí. Děti komunikují omezeně, mají strach z odhalení problémů, které se v jejich rodinách vyskytují. Mívají sklopenou hlavu, vyhýbají se očnímu kontaktu.

DVO4: Jak se projevuje láska mezi rodiči a dětmi?

Citové pouto mezi rodiči a dětmi je velmi silné. Především matky chrání své děti natolik, že omezují kontakt dětí s vnějším světem. Ve dvou rodinách, kde žije v domácnosti i otec dětí, nejsou vztahy k otci tak silné. V jednom případě, jak vyplývá z výpovědi sociální pracovníce, je otec kritickým členem domácnosti, ve kterém ani matka ani děti nemají oporu, a narušuje fungování rodiny. Láska je projevována jak gesty a slovy, tak i kupříkladu kupováním sladkostí.

Na základě odpovědí na dílčí otázky jsme zformulovali odpověď na hlavní výzkumnou otázku, dosáhli jsme tedy cíle našeho výzkumného projektu, kterým bylo hledání specifík jednání dětí a rodičů z rodin, které se v nepříznivé sociální situaci nachází.

HVO: Jaká jsou specifika vztahu rodičů a dětí z rodin v nepříznivé sociální situaci?

Na základě našeho výzkumného šetření jsme dospěli k odpovědi na naši hlavní výzkumnou otázku a identifikovali jsme určitá specifika vztahu mezi rodiči a dětmi z rodin v nepříznivé sociální situaci. Vyznačuje se silným citovým poutem a vzájemnou láskou

především mezi dětmi a jejich matkami. S otci toto pouto není tak výrazné. Rodiče preferují předávání svých zkušeností z oblasti péče o domácnost, která je hlavní náplní jejich času. Důležitost vzdělání a plnění povinností souvisejících se školní docházkou není pro rodiče prioritou, rovněž potřeba seberealizace, kterou je možné projevit vlastními koníčky a zájmy je u rodičů velmi nízká. V těchto oblastech nejsou rodiče pro děti oporou, ovšem děti tuto potřebu mají. Rovněž sociální kontakt s okolním světem není u dětí podporován, i když děti by rády tento kontakt měly a poznávaly nové. Prohlubuje se tak sociální vyloučení. Je víc příčin tohoto specifika. Jednou z nich je nadměrná snaha rodičů ochránit své děti před vnějším světem, se kterým nemají dobré zkušenosti. Dále jsou to velmi omezené finanční možnosti domácností a možnou příčinu vidíme i v neschopnosti rodičů vymanit se z každodenní rutiny a všednosti, kterou pociťují.

5.3 Doporučení pro praxi

Abychom zvýšili přínos naší práce pro společnost, budeme na základě analýzy a interpretace dat formulovat několik doporučení, která by mohla být přínosná jak pro pracovníky, kteří působí v oblasti sanace rodiny, tak i pro jejich klienty, rodiče nezletilých dětí, kteří se v nepříznivé sociální situaci nachází. Tato doporučení jsme rozčlenili na čtyři části, ve kterých uvádíme naše stanovisko.

Doporučení programu „Homebuilders“

V našem projektu jsme na základě analýzy kvalitativních dat interpretovali specifika vztahu rodičů a dětí v rodinách, které jsou v nepříznivé sociální situaci. Tato specifika by se dala z hlediska vlivu na děti onačit jako pozitivní a negativní. Základem je pevné citové pouto s matkami, které je zřejmé ve všech rodinách. V úplných rodinách toto pouto s otci není tak silné, proto bychom doporučili pracovníkům i klientům vztah dětí k otcům posilovat a motivovat otce k větší participaci na výchově dětí. Vzhledem k tomu, že projekt byl realizován pouze ve třech úplných rodinách, nelze toto zjištění zobecňovat na širší populaci. Co se týká předávání praktických dovedností, rodiče je předávají dětem v rámci svých nabytých dovedností. S ohledem na fakt, že sociální pracovníci shledávají tyto jejich dovednosti jako nedostatečné, doporučujeme je posilovat. S tím souvisí také nízká otevřenost vůči okolní společnosti, kde by rodiče i děti mohli své dovednosti

a znalosti rozvíjet. Týká se to jak péče o domácnost, tak i vzdělání. Současně by se i zvýšily šance rodičů uplatnit se na trhu práce. Inspiraci je možné nalézt ve Spojených státech amerických, kde funguje intenzivní program Homebuilders, který pomáhá rodinám získávat životní zkušenosti, které doposud nenabýly, a také je zaměřen na posílení role otce v rodině.

Doporučení odborníka na dluhy a exekuce

Protože všechny domácnosti, ve kterých šetření probíhalo, jsou zatíženy dluhy a exekucemi, doporučujeme, aby součástí multidisciplinárního týmu, který má rodinu v péči, byl i odborník na řešení této dluhové zátěže, který by poskytoval své služby bezplatně.

Doporučení začlenění psychologa do sanačního týmu

Již zmíněná nízká otevřenost vůči okolnímu světu se nám jeví jako klíčové specifikum vztahu rodičů a dětí, protože pro děti znamená nenaplněnou touhu. Předpokládáme, že u rodičů tento jev způsobuje krom nedostatku financí a snahy ochránit své děti také fakt, že se cítí svou situací spoutaní, prožívají každodenní rutinu a neměnnost. Proto doporučujeme zintenzivnit spolupráci s psychology, kteří se v týmu odborníků zajišťujících sanaci rodiny, vyskytují zřídka.

Doporučení dalšího výzkumu

Tato doporučení jsou formulována na základě našeho výzkumného šetření na regionální úrovni, které proběhlo ve čtyřech rodinách, jež jsou v péči sociálních pracovníků sociálně právní ochrany dětí a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Realizace výzkumu byla limitována omezeným výběrem výzkumného vzorku. Naše doporučení mohou zefektivnit sociální práci v oblasti sanace rodiny. Dále navrhujeme provést další výzkumná šetření v širším rámci, jejichž výstupy by napomohly vytvořit efektivní model sanace rodiny u nás a ovlivnit v tomto směru například sociální politiku a legislativu České republiky.

DISKUSE

Řešení etických otázek

V rámci každého výzkumu je třeba řešit určité etické otázky. Dodržování etických principů zajišťuje vysokou míru validity. Výzkumník musí získat od respondentů jejich informovaný souhlas. Dále musí brát v úvahu svůj vliv na výzkumné pole, biologické, fyzikální, psychologické i sociální. Výzkumník toto pole mění a zároveň ono mění výzkumníka. Dalším významným etickým aspektem je výzkumníkova důvěryhodnost, která respondenta motivuje k podání pravdivých informací. Pokud je výzkumník současně pracovníkem, který má s respondentem vytvořenou nějakou vazbu, je důvěryhodný. Aby se však předešlo možnému střetu zájmů, musí se výzkumník z role pracovníka odpoutat a přijmout roli badatele. Významným etickým pravidlem je také empatická neutralita, kdy výzkumník projevuje vůči respondentovi porozumění a zájem, ke zjištěným údajům však zaujímá neutrální postoj. (Mioviský, 2006, s. 275-284) Všechna tato etická pravidla byla v projektu důsledně dodržována.

Vztah k vnějšímu prostředí

Při zjišťování specifík vztahu rodičů a dětí v rodinách, které jsou v nepříznivé sociální situaci, jsme odkryli problém, který se nám jeví klíčovým. Je to nedostačující kontakt rodiny s okolním světem. Matoušek uvádí, že tento vztah k vnějšímu prostředí si rodina vytváří na základě své koncepce sociální skutečnosti. Poukazuje na rozsáhlou studii amerického sociologa Davida Reisse, který se svými spolupracovníky rozlišil tři dimenze rodinného paradigma, jež vysvětlují povahu společenského života mimo rodinu. Jsou to *konfigurace*, která sděluje, nakolik rodina vnímá své prostředí jako předpověditelné a přehledně strukturované, *koordinace*, která vyjadřuje sebepojetí rodiny a *uzavřenost*, která udává rovnováhu mezi otevřeností rodiny vůči novým zkušenostem a uchováváním rodinných tradic. (Matoušek, 1993, s. 10). Tímto paradigma se nám potvrdilo naše zjištění o vztahu rodin k okolnímu prostředí. Vnímají ho jako nebezpečné místo, kterého se obávají a chrání před ním své děti. Svým okolím se cítí odmítáni a preferují rodinné tradice před novými zkušenostmi. Jsou tedy sociálně vyloučení.

Je vhodnější biologická rodina anebo ústavní výchova?

V průběhu realizace našeho výzkumného projektu se nám vynořila jistá fakta, která evokují další otázky spjaté s problematikou péče o rodiny v nepříznivé sociální situaci. Na prvním místě si musíme položit dotaz, zda je pro dítě příznivé vyrůstat v biologické rodině, kde je milováno, ale žije v nepodnětném prostředí a není u něj posilována potřeba seberealizace. Takové děti mají nízké sebevědomí a ztrácí motivaci dosáhnout víc jak kupříkladu rodiče. Ti by měli být svým dětem inspirujícím vzorem. Trendem v současné době je zachovat biologickou rodinu, protože je prokázáno, že dřívější pokusy o kvalitní výchovu ve státním zařízení selhaly. (Matoušek, 1993, s. 10). Kde je hranice délky, za kterou dojde k úspěšné sanaci rodiny? Kde je hranice, kdy je pro dítě lepší vyrůstat mimo biologickou rodinu? Odpovědi na tyto otázky nalézá každý pomáhající pracovník sám v sobě. Je to důležitý rozhodovací proces, kombinace etického rozhodnutí a legislativy, která musí být dodržována.

Podmínky úspěšné spolupráce s klienty

Úkolem pracovníků zajišťující sanaci rodiny je zajistit plnohodnotný vývoj dítěte v biologické rodině. Je to dlouhodobý proces a závisí nejen na profesní odbornosti pomáhajících pracovníků, ale především na ochotě rodičů svoji situaci řešit. Prvotním znakem této ochoty je navázání spolupráce se sociálně aktivizační službou. Cesta, kterou se rodiny vydávají, je dlouhá a obtížná. Je nutné si uvědomit, že rodiče jsou nezřídka postaveni před nelehkou volbu, kdy přehodnocují své zakořeněné normy a zvyky a ztotožňují se s novým, dá se říct, pohledem na život.

ZÁVĚR

V naší práci jsme se zaměřili na péči o rodiny s dětmi, které se nachází v nepříznivé sociální situaci. V teoretické části jsme čtenáře seznámili s aspekty nepříznivé sociální situace a specifikovali dysfunkční rodinu. Popsali jsme systém péče o rodinu na Uherskohradištsku.

Cílem práce bylo zjistit specifika vztahu rodičů a dětí, jejichž rodiny se ocitli v nepříznivé sociální situaci. Výzkumné šetření bylo realizováno ve čtyřech rodinách na Uherskohradištsku, které jsou v péči pracovníků orgánu sociálně právní ochrany dětí a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, kterou poskytuje Maltézská pomoc, o.p.s. Zvolili jsme kvalitativní model výzkumu metodou zakotvené teorie, rozhovory probíhaly s dětmi, rodiči a sociálními pracovníky sociálně právní ochrany dětí.

Zjišťovali jsme, jakým způsobem tráví rodiče s dětmi volný čas. Nejčastěji pobývají doma, a protože nemají záliby či koníčky, uvádí, že pečují o domácnost a snaží se zapojovat i děti. Ty by rády navštěvovaly kroužky či jezdily na společné výlety, ale nemohou. Jako důvod děti uvádí nedostatek financí nebo příčinu neznají či nechtějí sdělit. Dále jsme chtěli vědět, jaké praktické dovednosti rodiče dětem předávají. Jde převážně o domácí práce, které jsou však z hlediska sociálních pracovníků nedostatečně provedeny, korespondují s normou rodičů. V oblasti sociální komunikace rodiče děti učí základní pravidla jako pozdrav, poděkování. Sociální pracovníce dodávají, že v komunikaci s druhými lidmi mají problém jak děti, tak i rodiče. Z výzkumného šetření vyplynulo, že vztah rodičů a dětí z rodin v nepříznivé sociální situaci se vyznačuje jistou fluktuací. Citové pouto mezi dětmi a matkami je velmi silné, neovlivňuje však kvalitu péče o děti v tom smyslu, aby rodiče dostatečně předávali svým dětem poznatky a dovednosti, které by jim poskytly stejné příležitosti, jaké mají děti z fungujících rodin. Sociálních pracovníků z orgánu sociálně právní ochrany dětí jsme se dotazovali na jejich názor, zda mohou vzájemné emoce napomáhat řešení nepříznivé sociální situace. Respondentky se shodly, že vzájemné emoce tomuto řešení nenapomáhají, což se potvrdilo i během analýzy rozhovorů s rodiči a dětmi. Výzkumným šetřením se prokázalo, že všechny rodiny, které se v nepříznivé sociální situaci nachází, jsou nejen ohroženy sociálním vyloučením, ale v sociální exkluzi se nachází.

Věříme, že výstupy našeho projektu, které jsme shrnuli v doporučení pro praxi, budou využity k dalšímu zpracování a pomohou tak potřebným rodinám.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAKOŠOVÁ, Zlatica. 2008. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: public promotion. ISBN 978-80-969944-03.
- [2] BECHYŇOVÁ, Věra a Marta, KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny. In *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: IREAS, 2007, s. 169-192. ISBN 978-80-86684-47-5.
- [3] BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. 2008. *Sanace rodiny: Sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-392-5.
- [4] BUBLEOVÁ, Věduna. Současná situace a typy náhradní rodinné péče. In *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: IREAS, 2007, s. 207-219. ISBN 978-80-86684-47-5.
- [5] CENTRUM-PORADENSTVI.CZ, ©2015. *Centrum poradenství pro rodinné a partnerské vztahy* [online]. [cit. 2015-11-13]. Dostupné z: <http://www.centrum-poradenstvi.cz/>.
- [6] ČESKO: Předpis č. 109/2002 Sb. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů ze dne 5. února 2002. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48/2002. Dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.
- [7] ČESKO: Předpis č. 108/2006 Sb., Zákon o sociálních službách ze dne 14. března 2006. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37/2006. Dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.
- [8] DRAGANOVÁ, Helena a kol. 2006. *Sociální starostlivost'*. Martin: Osveta, 2006. ISBN 978-80-8063-240-3.
- [9] DREXLEROVÁ, Barbora. Sociálně – ekonomické problémy současnej rodiny. In *Sociální patológia rodiny. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2011, s. 72-80. ISBN 978-80-8132-000-2.
- [10] DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK a kol. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing.

- ISBN 80-7169-192-5.
- [11] GÁBOROVÁ, Ľubica. 2002. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Vyd. 2. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN 80-88885-64-7.
- [12] GÁBOROVÁ, Ľubica a Zuzana GÁBOROVÁ. 2005. *Človek v sociálnom kontexte*. Prešov: LANA. ISBN 80-969053-8-4.
- [13] GABURA, Ján. 2006. *Sociálna práca s rodinou*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca.
- [14] GAVORA, Peter. 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Vyd. 2. Brno: Paido. ISBN 80-85931-79-6.
- [15] GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. 2013. Praha: Argo. ISBN 728-80-257-0807-1.
- [16] GJURIČOVÁ, Šárka. Pomoc rodinám se speciálními potřebami při výchově dětí. In *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: IREAS, 2007, s. 141-153. ISBN 978-80-86684-47-5.
- [17] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Vyd. 2. 2005. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- [18] HRABAL, Vladimír st. a Vladimír HRABAL ml. 2002. *Diagnostika. Pedagogickopsychologická diagnostika žáka s úvodem do diagnostické aplikace statistiky*. Vyd. 2. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0319-5.
- [19] HRONCOVÁ, Jolana, Anna HUDECOVÁ a Tatiana MATULAYOVÁ. 2000. *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. ISBN 80-8055-476-5.
- [20] HUDECOVÁ, Anna a Alžbeta BROZMANOVÁ - GREGOROVÁ a kol. 2008. *Sociálna práca s rodinou*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. ISBN 978-80-8083-597-2.
- [21] KASANOVÁ, Anna. 2008. *Spríevodca sociálneho pracovníka*. Nitra: UKF. ISBN 978-80-8094-277-9.
- [22] KERLINGER, Fred N. 1972. *Základy výzkumu chování. Pedagogický a psychologický výzkum*. Praha: Academia.
- [23] KOPŘIVA, Karel. 2006. *Lidský vztah jako součást profese*. Vyd. 5. Praha:

- Portál. ISBN 80-7367-181-6.
- [24] KRAJSKÁ PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÁ PORADNA A ZAŘÍZENÍ PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ PEDAGOGICKÝCH PRACOVNÍKŮ ZLÍN, ©2015. *Krajská pedagogicko-psychologická poradna a Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Zlín* [online]. [cit. 2015-11-13]. Dostupné z: <http://www.poradnazl.cz/>.
- [25] KRATOCHVÍLOVÁ, Emília a kol. 2007. *Úvod do pedagogiky*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity. ISBN 978-80-8082-145-6.
- [26] KREBS, Vojtěch a kol. 2007. *Sociální politika*. Vyd. 4. Praha: ASPI. ISBN 978-80-7357-276-1.
- [27] LEVICKÁ, Jana a kol. 2004. *Sociálna práca s rodinou*. Trnava: Spoločnosť pre podporu vedy a vzdelávania. ISBN 80-89074-93-6.
- [28] LUDEWIG, Kurt. Systemic Therapy A Particular Drift between Systems Theory and Psychotherapy. In: *Selforganization: Portrait of a Scientific Revolution*. Dordrecht (Nizozemsko): Springer Netherlands, 1990, s. 128-142. ISBN 978-90-481-4073-2.
- [29] MAREŠ, Petr. 2006. *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. ISBN 80-87007-15-8.
- [30] MARTENS, Priscilla. ©2009. *IFPS ToolKit A comprehensive guide for establishing & strengthening Intensive Family Preservation Services*. [online]. [cit. 2016-01-8]. Dostupné z: http://www.nfpn.org/Portals/0/Documents/ifps_toolkit.pdf.
- [31] MATĚJČEK, Zdeněk. 2007. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 4. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-272-0.
- [32] MATOUŠEK, Oldřich. 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-901424-7-8.
- [33] MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-473-7.
- [34] MATOUŠEK, Oldřich. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.

- ISBN 978-80-7178-549-0.
- [35] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. MPSV: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. MPSV, ©2006 – 2016 [cit. 2015-11-13]. Dostupné z: <http://iregistr.mpsv.cz/>.
- [36] MIOVSKÝ, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1362-4.
- [37] MOŽNÝ, Ivo. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-58-X.
- [38] OLÁH, Michal a Milan SCHAVEL. 2006. *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*. Prešov: VŠZ a SP sv. Alžbety. ISBN 80-969449-9-1.
- [39] ONDREJKOVIČ, Peter. Prejavy anómie v súčasnej slovenskej rodine. In *Sociálna patológia rodiny. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2011, s. 275-278. ISBN 978-80-8132-000-2.
- [40] PELIKÁN, Jiří. 2007. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-7184-569-0.
- [41] PETRKLÍČ - AZYLOVÝ DŮM PRO ŽENY A MATKY S DĚTMI, ©[cca 2015]. Petrklíč - azylový dům pro ženy a matky s dětmi. *Powered by Joomla! and designed by Aftertime, s.r.o.* [online]. [cit. 2015-11-13]. Dostupné z: <http://www.petrklicuh.cz/>.
- [42] SATIROVÁ, Virginia. 1994. *Kniha o rodině*. Brno:Svan. ISBN 80-901325-0-2.
- [43] SCHILLING, Johannes. 1999. *Sociálna práca. Hlavné smery vývoja sociálnej pedagogiky a sociálnej práce*. Trnava: SAP. ISBN 80-889008-54-X.
- [44] SINGLY, Francois de, 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-249-1.
- [45] STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert. ISBN 80-85834-60.
- [46] STRIEŽENEC, Štefan. 1996. *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava: AD. ISBN 80-967589-0-X.

- [47] STŘEDISKO VÝCHOVNÉ PÉČE, ©2010. Středisko výchovné péče. *Webnode.cz* [online]. [cit. 2015-11-13]. Dostupné z: <http://svphelp.webnode.cz/>.
- [48] ŠPECIÁNOVÁ Šárka. 2007. *Sociálně právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 978-80-86991-27-6.
- [49] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-310-3.
- [50] TULIP.CZ, © 2009. *Tulip* [online]. [cit. 2015-11-9]. Dostupné z: <http://www.klubtulip.cz/>.
- [51] ÚLEHLA, Ivan. 2004. *Umění pomáhat: Učebnice metod sociální práce*. Praha: Slon. Vyd. 2. ISBN 80-85850-69-9.
- [52] ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE. 2008. *Vláda ČR*. [online]. [cit. 2016-1-5]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organyvlady/rp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>.
- [53] VÁGNEROVÁ, Marie. 2005. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8.
- [54] VÁGNEROVÁ, Marie. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. Vyd. 4. ISBN 978-80-7367-414-4.
- [55] VÁVROVÁ, Alena. Proces vyřizování žádostí. In *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: IREAS, 2007, s. 219-230. ISBN 978-80-86684-47-5.
- [56] VIŠŇOVSKÝ, Ľudovít. 1998. *Teória výchovy*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. ISBN 80-8055-135-9.
- [57] VIŠŇOVSKÝ, Ľudovít a kol. 2007. *Základy rodinnej výchovy*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. ISBN 978-80-8083-443-2.
- [58] ZÁKLADNÍ ŠKOLA A MATEŘSKÁ ŠKOLA LOGOPEDICKÁ, ©[cca 2015]. *Základní škola a mateřská škola logopedická* [online]. [cit. 2015-11-13]. Dostupné z: <http://www.zslogo.cz/specialne-pedagogicke-centrum.php>.
- [59] ŽILOVÁ, Anna. 2005. *Úvod do teórie sociálnej práce*. Banská Bystrica: MENTOR, Badín. ISBN 80-968932-1-1.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Apod.	A podobně
Atd.	A tak dále
CAN	Child abuse and neglect – zneužívání a zanedbávání dětí
DVO 1	Dílčí výzkumná otázka první
DVO 2	Dílčí výzkumná otázka druhá
DVO 3	Dílčí výzkumná otázka třetí
DVO 4	Dílčí výzkumná otázka čtvrtá
HVO	Hlavní výzkumná otázka
Např.	Například
RD1	Dítě z rodiny 1
RD2	Dítě z rodiny 2
RD3	Dítě z rodiny 3
RD4	Dítě z rodiny 4
RM1	Matka z rodiny 1
RM2	Matka z rodiny 2
RM3	Matka z rodiny 3
RM4	Matka z rodiny 4
RS1	Sociální pracovník rodiny 1
RS2	Sociální pracovník rodiny 2
RS3	Sociální pracovník rodiny 3
RS4	Sociální pracovník rodiny 4
s.	Strana
SAS-R	Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
SPOD	Sociálně právní ochrana dětí

T Tazatel

Tzv. Tak zvané

Vyd. Vydání

SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Ukázka otevřeného kódování	61
Obrázek 2 Znázornění vztahů mezi kategoriemi	78
Tabulka 1 Přehled typů náhradní rodinné péče	38
Tabulka 2 Časový plán realizace výzkumu	53
Tabulka 3 Osnova rozhovoru	54
Tabulka 4 Rodina 1	55
Tabulka 5 Rodina 2	56
Tabulka 6 Rodina 3	57
Tabulka 7 Rodina 4	57
Tabulka 8 Výsledky otevřeného kódování	64
Tabulka 9 Paradigmatický model výzkumu	76

SEZNAM PŘÍLOH

- P1** Rešerše
- P2** Slovníček pojmů
- P3** Transkripce rozhovorů
- P4** Souhlas rodiče s účastí dítěte v projektu

PŘÍLOHA P 1: REŠERŠE

BAKOŠOVÁ, Zlatica. 2008. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Univerzita Komenského Bratislava: public promotion. ISBN 978-80-969944-03.

Zlatica Bakošová stála u zrodu sociální pedagogiky jako učebního předmětu a studijní specializace na Slovensku. Je autorkou mnoha vědeckých studií, vysokoškolských skript a knih. „Sociálna pedagogika ako životná pomoc“ (Bakošová, 2008) je publikace koncipovaná jako učební text. Autorka uvádí, že cílem této publikace je poukázat na pomáhající charakter a komplexnost sociální pedagogiky jako celoživotní pomoci všem lidem.

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. 2008. *Sanace rodiny: Sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-392-5.

Věra Bechyňová je zakladatelkou a ředitelkou občanského sdružení STŘEP – Českého centra pro sanaci rodiny a Marta Konvičková je sociální pedagožka, pracuje v občanském sdružení STŘEP jako vedoucí metodik raně intervenčního programu. „Sanace rodiny“ (Bechyňová a Konvičková, 2008) seznamuje čtenáře s teoretickými východisky sociální práce s dysfunkčními rodinami, popisuje proces sanace i různé specifické situace, v nichž se může rodina ocitnout. Publikace je doplněna o praktické případy klientských rodin, kde jsou konkrétně popsány různé metody práce s ohroženými rodinami.

DRAGANOVÁ, Helena a kol. 2006. *Sociálna starostlivosť*. Martin: Osveta, 2006. ISBN 978-80-8063-240-3.

Učebnice „Sociálna starostlivosť“ (Draganová a kol., 2006) podává ucelený pohled na lidské bytí z pohledu sociální péče. Informuje o všech oblastech života, které se týkají rodiny. Helena Draganová je řádovou sestrou, dříve působila jako pedagog na střední zdravotní škole Márie Terézie Schererové v Nitře.

DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK a kol. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-192-5.

Jiří Dunovský se zabýval syndromem CAN v českém prostředí, je autorem mnoha výzkumných studií, stál u zrodu mnoha zařízení a institucí na pomoc ohroženým dětem, kterým intenzivně pomáhal. V roce 1992 založil Dětské krizové centrum, první zařízení v naší zemi orientované na problematiku dětí se syndromem CAN. Zdeněk Dytrych byl předním vědeckým pracovníkem a psychiatrem, který se zabýval výchovou a rodičovstvím. Zdeněk Matějček byl světově uznávaným dětským psychologem, svoji kariéru zasvětil studiu podmínek psychicky strádajících dětí vyrůstajících v ústavách. Publikace „Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě“ (Dunovský, Dytrych a Matějček a kol., 1995) řeší problematiku syndromu CAN z pohledu sociálně orientované pediatrie, klinické psychologie a sociální psychiatrie.

GÁBOROVÁ, Ľubica. 2002. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Vyd. 2. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN 80-88885-64-7.

Ľubica Gáborová je členkou vědecké rady Dubnického technologického inštitútu v Dubnici nad Váhom, je odbornicí pro oblast psychologie, výchovu a vzdělávání pedagogů. Publikace „Sociálna psychológia pre učiteľov“ (Gáborová, 2002) je praktickou učebnicí, autorka se v ní věnuje klíčovým tématům sociální psychologie s ohledem na cílovou skupinu, které je určena.

GÁBOROVÁ, Ľubica a Zuzana GÁBOROVÁ. 2005. *Človek v sociálnom kontexte*. Prešov: LANA. ISBN 80-969053-8-4.

Knih „Človek v sociálnom kontexte“ (Gáborová Ľ. a Gáborová Z.) je zaměřena na lidskou psychiku, sociální psychologii a sociální komunikaci. Ľubica Gáborová svůj odborný zájem zaměřuje na psychologii, výchovu a vzdělávání pedagogů, Zuzana Gáborová je odbornicí v oblasti sociologie.

GABURA, Ján. 2006. *Sociálna práca s rodinou*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca.

Ján Gabura pôsobí na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra sociálnej práce, v centru jeho odborného zájmu stojí teorie komunikace, sociální práce s rodinou, teorie konfliktů, sociální poradenství, psychoterapie, supervize v sociální práci apod. Publikace „Sociálna práca s rodinou“ (Gabura, 2006) je praktickou příručkou pro pomáhající pracovníky s rodinou, kde jsou popsány možnosti efektivní práce s rodinou, formy a metody práce, účinné intervence, které pomáhají zvládat problémy v kontextu ostatních sociálních faktorů.

GAVORA, Peter. 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Vyd. 2. Brno: Paido. ISBN 80-85931-79-6.

Peter Gavora je významný vědecký pracovník a pedagog, který působil v Ústavu experimentální pedagogiky Slovenské akademie věda je spoluautorem několika významných projektů. V odborné metodologické příručce „Úvod do pedagogického výzkumu“ (Gavora, 2000) se věnuje kvantitativně i kvalitativně zaměřenému výzkumu a popisuje hlavní činnosti a zásady, které má výzkumník poznat. V současné době působí na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. 2013. Praha: Argo. ISBN 728-80-257-0807-1.

Anthony Giddens je přední britský sociolog, autor víc jak třiceti odborných publikací. V jeho odborném zájmu jsou otázky procesu globalizace a jeho důsledky. „Sociologie“ (Giddens 2013) autor srozumitelnou a čtivou formou definuje základní pojmy z oblasti sociologie a důraz klade především na sociální nerovnosti jak v rámci jednotlivých států, tak celé planety.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Vyd. 2. 2005. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.

Jan Hendl je předním odborníkem v oblasti metodologie a zpracování dat. Zabývá se kvalitativními i kvantitativními metodami. Kniha „Kvalitativní výzkum“ (Hendl, 2005)

představuje zdroje kvalitativního i kvantitativního výzkumu, popisuje metody sběru dat, kódování, vyhodnocování a interpretaci.

HRABAL, Vladimír st. a Vladimír HRABAL ml. 2002. *Diagnostika. Pedagogickopsychologická diagnostika žáka s úvodem do diagnostické aplikace statistiky*. Vyd. 2. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0319-5.

Vladimír Hrabal, pedagog a psycholog zaměřený za sociální psychologii, je předním českým odborníkem na pedagogicko-psychologickou diagnostiku. Spolu se synem, taktéž odborníkem v dané oblasti, jsou autory publikace „Diagnostika. Pedagogickopsychologická diagnostika žáka s úvodem do diagnostické aplikace statistiky“ (Hrabal V. st. a Hrabal V. ml., 2002) vychází z historického kontextu, bez kterého by se současnému stavu dalo jen stěží porozumět. Shrnuje základní témata, nahlíží na problémy jednotlivých diagnostických oborů v edukačním prostředí a vymezuje aktuální problémy pedagogicko-psychologické diagnostiky.

HRONCOVÁ, Jolana, Anna HUDECOVÁ a Tatiana MATULAYOVÁ. 2000. *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta. ISBN 80-8055-476-5.

Jolana Hroncová, Anna Hudecová, Tatiana Matulayová působí na Katedře pedagogiky na Univerzitě Mateja Bela v Banskej Bystrici. Centrem jejich odborného zájmu je sociální pedagogika a sociální práce. Kniha „Sociálna pedagogika a sociálna práca“ (Hroncová, Hudecová a Matulayová, 2000) definuje oba vědní obory, teoretická východiska a teoretický, praktický a empirický směr.

HUDECOVÁ, Anna a Alžběta BROZMANOVÁ - GREGOROVÁ a kol. 2008. *Sociálna práca s rodinou*. Banská Bystrica: UMB. ISBN 978-80-8083-597-2.

Anna Hudecová a Alžběta Brozmanová – Gregorová jsou pedagožkami na Katedře sociální práce na Univerzitě Mateja Bela v Banskej Bystrici. V knize „Sociálna práca s rodinou“ (Hudecová a Brozmanová-Gregorová, 2008) se autorky věnují charakteristice

základních východisek profesních kompetencí sociálních pracovníků ve vztahu k vybrané cílové skupině.

KASANOVÁ, Anna. 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka*. Nitra: UKF. ISBN 978-80-8094-277-9.

Anna Kasanová působí na Katedře sociální práce a sociálních věd na Univerzitě Konštantína Filozofa v Nitře. Kniha „Sprievodca sociálneho pracovníka“ (Kasanová, 2008) je učebním textem je zaměřená na sociální pomoc rodinám s dětmi, dysfunkčním rodinám a náhradní rodinné péči.

KERLINGER, Fred N. 1972. *Základy výzkumu chování. Pedagogický a psychologický výzkum*. Praha: Academia.

Fred Nichols Kerlinger je americký profesor pedagogické psychologie na Newyorské univerzitě. Je autorem mnoha vědeckých studií, ve kterých se zabývá řešením problémů, které jsou na pomezí pedagogiky, psychologie a sociologie. V publikaci „Základy výzkumu chování. Pedagogický a psychologický výzkum“ (Kerlinger, 1972) se intenzivně věnuje výzkumu vztahů a vědeckému výzkumu jako systematické, kontrolované, empirické a kritické zkoumání hypotetických tvrzení o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy.

KOPŘIVA, Karel. 2006. *Lidský vztah jako součást profese*. Vyd. 5. Praha: Portál. ISBN 80-7367-181-6.

Karel Kopřiva je psycholog a zkušený psychoterapeut. V knize „Lidský vztah jako součást profese“ (Kopřiva, 2006) se pomáhající pracovník dozví, jak může lépe rozvíjet svůj vztah ke klientům, jak se vyhne hrozcím nebezpečím a kde může nalézt psychickou energii pro službu druhým.

KRATOCHVÍLOVÁ, Emília a kol. 2007. *Úvod do pedagogiky*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity. ISBN 978-80-8082-145-6.

Emília Kratochvílová je slovenská pedagožka, v centru jejího odborného zájmu je především pedagogika volného času. V publikaci „Úvod do pedagogiky“ (Kratochvílová, 2007) autorka řeší teoretické problémy volného času a praktické otázky výchovy v čase mimo vyučování.

KREBS, Vojtěch a kol. 2007. *Sociální politika*. Vyd. 4. Praha: ASPI. ISBN 978-80-7357-276-1.

Vojtěch Krebs působí jako profesor na Katedře hospodářské a sociální politiky na Vysoké škole ekonomické v Praze. Učebnice „Sociální politika“ (Krebs, 2007) se věnuje teoretickým otázkám sociální politiky a její realizaci v rámci společenského systému, konkrétním opatřením a jejich důsledkům pro jednotlivce i sociální skupiny a celkovou prosperitu společnosti.

LEVICKÁ, Jana a kol. 2004. *Sociálna práca s rodinou*. Trnava: Spoločnosť pre podporu vedy a vzdelávania. ISBN 80-89074-93-6.

Jana Levická je vědecká pracovnice Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenské akademie vied. Ve spolupráci s kolektivem autorů vydala publikaci „Sociálna práca s rodinou“ (Levická, 2004) kde je pozornost zaměřena na mezigenerační soužití, násilí v rodině, sanaci rodiny a chudobu v rodině.

LUDEWIG, Kurt. *Systemic Therapy A Particular Drift between Systems Theory and Psychotherapy*. In: *Selforganization: Portrait of a Scientific Revolution*. Dordrecht (Nizozemsko): Springer Netherlands, 1990, s. 128-142. ISBN 978-90-481-4073-2.

Kurt Ludewig je německo - chilský psycholog a zakladatel systémové terapie, která se zabývá rodinou a vztahy mezi jejími členy. Je spoluzakladatelem Ústavu pro studium systémové terapie v Hamburgu. Publikuje odborné učebnice na toto téma. „Systemic Therapy A Particular Drift between Systems Theory and Psychotherapy“ (Ludewig, 1990) popisuje historický vývoj paradigmat v rodinné psychoterapii, představuje systémové

myšlení v této oblasti a v závěru prezentuje výsledky studií provedených v rámci tohoto koncepčního hlediska, které naznačují jeho účinnost.

MAREŠ, Petr. 2006. *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. ISBN 80-87007-15-8.

Petr Mareš působí na Katedře sociologie na Fakultě sociálních studií, Masarykova univerzita Brno. Publikace „Faktory sociálního vyloučení“ (Mareš, 2006) se zabývá konceptem sociální exkluze, který ovlivnil sociální politiku nejen u nás, ale také v Evropské unii. Studie pracuje s empirickými daty, které pochází z Šetření sociální situace domácností, které provedl Český statistický úřad v roce 2001 a z Šetření sociálně slabých domácností, které realizovala Fakulta sociálních studií Masarykovi univerzity v Brně v letech 2004/2005.

MARTENS, Priscilla. ©2009. *IFPS ToolKit A comprehensive guide for establishing & strengthening Intensive Family Preservation Services*.

Priscilla Martens je výkonná ředitelka National Family Preservation Network, společnosti, jejímž posláním je zachování rodin a ochrana dětí. Hlavní sídlo společnosti je ve státě Idaho a program této společnosti se postupně rozšířil do dalších 35 amerických států. Svou odbornou praxi Martensová věnuje službám v oblasti péče o děti a zachování biologické rodiny. Publikace „IFPS ToolKit A comprehensive guide for establishing & strengthening Intensive Family Preservation Services“ (Martens, 2009) popisuje program „homebuilding“, jeho historii, financování a vyhodnocení.

MATĚJČEK, Zdeněk. 2007. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 4. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-272-0.

Zdeněk Matějček je významný dětský psycholog. V knize „Co děti nejvíce potřebují“ (Matějček, 2007) se autor zamýšlí nad otázkou nejdůležitějších dětských potřeb. Nejvýznamnější z nich je potřeba jistoty dítěte ve vztazích k lidem ve svém nejbližším okolí.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-473-7.

MATOUŠEK, Oldřich. 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-901424-7-8.

MATOUŠEK, Oldřich. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7178-549-0.

Oldřich Matoušek je spoluzakladatelem katedry sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a nyní je vedoucím této katedry. Jeho odborným zájmem je problematika z oblasti rodiny, rizikové mládeže, pedagogiky mládeže a dospělých a sociální práce. Kniha „Rodina jako instituce a vztahová síť“ (Matoušek, 1993) popisuje společenské, biologické a historické aspekty rodiny a poznatky vyplývající z analýzy těchto poznatků o rodině mají připravit vysokoškolské studenty na praktickou práci s rodinami. „Slovník sociální práce“ (Matoušek, 2003) čtenáři vysvětluje základní termíny sociální práce, v tomto slovníku autor uvádí i hesla z vědních oborů, které se sociální prací úzce souvisí. „Základy sociální práce“ (Matoušek a kol., 2001) je první učebnicí u nás, která je věnována sociální práci a popisuje její principy a metody.

MIOVSKÝ, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1362-4.

Michal Miovský je psycholog a odborník v oblasti metodologie výzkumu. Publikace „Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu“ (Miovský, 2006) je koncipována jako učební text pro studenty psychologie a psychology. Představuje v ucelené formě historické kořeny, vývoj a současnou podobu kvalitativního přístupu v psychologii.

MOŽNÝ, Ivo. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-58-X.

Ivo Možný je profesorem sociologie a sociální filosofie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Věnuje se především sociologii rodiny jak ve vědeckovýzkumné činnosti, tak i v publikační činnosti. Je autorem mnoha odborných publikací. „Rodina a společnost“ (Možný, 2006) rozšiřuje a aktualizuje autorovu monografii „Sociologie rodiny“ (Možný, 1999) a je úvodem do sociologie rodiny, poskytuje přehled teoretických úvah o rodině od jeho počátků až po současnost a systematicky popisuje jevy, které s rodinou souvisí, např. fungování rodiny z ekonomického a sociálního hlediska, nerovnosti rodin v této oblasti a další.

OLÁH, Michal a Milan SCHAVEL. 2006. *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*. Prešov: VŠZ a SP sv. Alžbety. ISBN 80-969449-9-1.

Michal Oláh je profesorem sociální práce na Vysoké škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislavě. Milan Schavel přednáší na Katedře aplikovanej sociálnej práce FZaSP TU v Trnavě. V knize „Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce“ se autoři sociální práci věnují v širším kontextu s ohledem na změny ve společnosti, v rodinách a také individuální změny jedince v dnešní době.

PELIKÁN, Jiří. 2007. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-7184-569-0.

Jiří Pelikán byl český pedagog, působil ve výzkumném ústavu odborného školství, kde se věnoval pedagogickým výzkumům. Je autorem řady odborných publikací o výchově. Kniha „Základy empirického výzkumu pedagogických jevů“ (Pelikán, 2007) uvádí čtenáře do vědecké analýzy mnoha pedagogických jevů. Autor popisuje proces empirického výzkumu od formulace problému až po zpracování dat s využitím konkrétních metod a technik.

SATIROVÁ, Virginia. 1994. *Kniha o rodině*. Praha: Institut Virginie Satirové: Práh; Brno: Svan. ISBN 80-901325-0-2.

Virginia Satirová byla významnou americkou představitelkou humanistické psychologie a rodinné terapie. Vytvořila nové modely mezilidských, systémů, jejichž klíčovými koncepty jsou sebehodnocení a komunikace. Je autorkou mnoha publikací na toto téma. „Kniha o rodině“ (Satirová, 1994) se zabývá systémy komunikace v rodině, vlivu sebehodnocení, podrobně vysvětluje rodinné mapy, jejichž tvorba je základem úspěšné rodinné terapie. Sama autorka říká, že tato kniha klade důraz na pozitivní význam výchovy kongruentních lidí.

SCHILLING, Johannes. 1999. *Sociálna práca. Hlavné smery vývoja sociálnej pedagogiky a sociálnej práce*. Trnava: SAP. ISBN 80-889008-54-X.

Johannes Schilling je významný metodik sociální práce. V knize „Sociálna práca. Hlavné smery vývoja sociálnej pedagogiky a sociálnej práce“ (Schilling, 1999) se zabývá vztahem sociální práce a sociální pedagogiky v historickém kontextu. Společné kořeny obou vědních disciplín vidí už ve středověku.

SINGLY, Francois de, 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-249-1.

François de Singly je jedním z nejvýznamnějších francouzských sociologů, který se zabývá rodinou. Je autorem mnoha odborných studií, v nichž vychází především z francouzských sociologů, především Durkheima a Kaufmanna. Dílo „Sociologie současné rodiny“ (Singly, 1999) popisuje principy, na kterých se zrodila současná moderní rodina v kontextu s historickými poznatky. Velký důraz je přitom kladen na vztahy mezi členy rodiny a také na osobní autonomii každého člena rodiny.

***Sociálna patológia rodiny. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2011, s. 275-278. ISBN 978-80-8132-000-2. ONDREJKOVIČ, Peter. *Prejavy anómie v súčasnej slovenskej rodine*. DREXLEROVÁ, Barbora. *Sociálno – ekonomické problémy súčasnej rodiny*.**

Sborník z mezinárodní vědecké konference s názvem „Sociální patologie rodiny“ se zabývá otázkami rodiny, životní reflexí odborníků, kteří se problematikou rodiny zabývají, opírá se o poslední výzkumy v této oblasti. Peter Ondrejkovič je profesor na Katedře sociologie Filozofické fakulty Univerzity Konštantína filozofa v Nitře, zabývá se sociologií výchovy, mládeže a sociologií patologie. Drexlerová Barbora působí na Katedře sociální práce FZaSP TU v Trnavě, zabývá se sociálním poradenstvím a problematikou sociální práce s rodinou.

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert. ISBN 80-85834-60.

Anselm Strauss a Juliet Corbinová jsou významní američtí metodologové. Publikace „Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie“ je odbornou příručkou a návodem pro kvalitativní výzkum realizovaný pomocí zakotvené teorie. Přehledně a srozumitelně popisuje jednotlivé postupy a techniky včetně konkrétních příkladů.

STRIEŽENEC, Štefan. 1996. *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava: AD. ISBN 80-967589-0-X.

Štefan Strieženec byl významný pedagog a odborník v oboru teorie sociální práce na Slo-vensku. Kniha „Náčrt problematiky sociální práce“ (Strieženec, 1993) je první koncept a základní vymezení vztahů sociální práce a sociální politiky, na ni navazuje publikace „Slovník sociálneho pracovníka“ (Strieženec, 1996), kde autor ujasňuje pojmy a terminologii v teorii sociální práce.

***Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: IREAS, 2007, s. 169-192. ISBN 978-80-86684-47-5. BECHYŇOVÁ, Věra a Marta, KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. VÁVROVÁ, Alena. *Proces vyřizování žádostí*. GJURIČOVÁ, Šárka. *Pomoc rodinám se speciálními potřebami při výchově dětí*. BUBLEOVÁ, Věduna. *Současná situace a typy náhradní rodinné péče*.**

Publikace vznikla v rámci řešení projektu CZ.04.3.07/2.1.01.03 „Prevence syndromu CAN prostřednictvím komplexní práce s rodinou“, jehož realizátorem je Dětské krizové centrum, o. s. Předkládaná publikace nabízí čtenáři ucelený přehled zahrnující historické kontexty, popis problematiky a jednotlivých forem ohrožení dětí; zamýšlí se nad otázkami a způsoby odtajnění případů týrání a zneužívání dětí, nastiňuje motivy, příčiny a mechanismy vzniku syn CAN. V souladu se současným pojetím se zabývá také otázkou vzájemné interakce mezi členy rodiny a problémem transgeneračního přenosu. Věra Bechyňová je zakladatelkou a ředitelkou občanského sdružení STŘEP – Českého centra pro sanaci rodiny a Marta Konvičková je sociální pedagožka, pracuje v občanském sdružení STŘEP jako vedoucí metodik raně intervenčního programu. Alena Vávrová je vedoucí Střediska náhradní rodinné péče v Praze a Věduna Buleová je socioložka působící také ve Středisku náhradní rodinné péče v Praze. Šárka Gjuričová je dětská psycholožka, pracuje ve fakultní nemocnici v Motole.

ŠPECIÁNOVÁ Šárka. 2007. *Sociálně právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 978-80-86991-27-6.

Šárka Špeciánová vystudovala Právnickou fakultu na Karlově univerzitě v Praze. Působí v Dětském krizovém centru a vede semestrální výuku předmětu právní ochrany dětí na Univerzitě Karlově v Praze - Pedagogické fakultě. Centrem jejího odborného zájmu je náhradní rodinné péče, školí žadatele o náhradní rodinnou péči. Publikace „Sociálně první ochrana dětí“ (Špeciánová, 2007) se věnuje problematice sociálně právní ochraně dětí.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-310-3.

Roman Švaříček a Klára Šeďová působí na Masarykově univerzitě v Brně na Filosofické fakultě. Kniha „Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách“ (Švaříček a Šeďová, 2007) dává čtenáři představu, jak kvalitativní výzkum vypadá v praxi. V první části autoři popisují metodologii kvalitativního přístupu, druhá část je složena z realizovaných kvalitativních výzkumů v pedagogických vědách.

ÚLEHLA, Ivan. 2004. *Umění pomáhat: Učebnice metod sociální práce. Praha: Slon. Vyd. 2. ISBN 80-85850-69-9.*

Ivan Úlehla je významný psycholog, spoluzakladatel Institutu pro systemickou zkušenost. V přehledné učebnici „Umění pomáhat“ popisuje základní postupy práce s lidmi, kteří potřebují pomoc. Jako výchozí přístup autor uvádí systemický přístup. Tato kniha je jedinou publikací u nás, která se systemickým přístupem zabývá.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2005. *Vývojová psychologie. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8.*

VÁGNEROVÁ, Marie. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál. Vyd. 4. ISBN 978-80-7367-414-4.*

Marie Vágnerová je psycholožka, přední odbornice v oblasti pedopsychologie a vývojové psychologie. Té se podrobně věnuje v rozsáhlé publikaci „Vývojová psychologie“ (Vágnerová, 2005). Kniha „Psychopatologie pro pomáhající profese“ (Vágnerová, 2008) je určena všem, kdo pracují s lidmi a chtějí lépe rozumět jejich psychickým problémům. Seznamuje čtenáře se základními pojmy psychopatologie, Kniha přináší originální přehled poznatků o dopadech negativních sociálních jevů na psychiku člověka: o problematice dysfunkce rodin, o sociokulturním handicapu, o nezaměstnanosti a bezdomovectví i psychologických aspektech kriminality a pobytu ve vězení.

VIŠŇOVSKÝ, Ľudovít. 1998. *Teória výchovy. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. ISBN 80-8055-135-9.*

VIŠŇOVSKÝ, Ľudovít a kol. 2007. *Základy rodinnej výchovy. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. ISBN 978-80-8083-443-2.*

Ľudovít Višňovský pôsobí na Katedre pedagogiky na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici. V centru jeho odborného zájmu je problematika teorie výchovy, pedagogické metodologie, pedeutologie, teorie rodinné výchovy a výchovy k manželství a rodičovství. Je autorem mnoha odborných publikací. V naší práci jsme čerpali z knih „Základy rodinnej výchovy“ (Višňovský a kol., 2007) a „Teória výchovy“ (Višňovský, 1998).

ŽILOVÁ, Anna. 2005. *Úvod do teórie sociálnej práce*. Banská Bystrica: MENTOR, Badín. ISBN 80-968932-1-1.

Anna Žilová, ředitelka Ústavu sociálních věd Pedagogické fakulty Katolické univerzity v Ružomberku, je členkou Asociace supervizorů a sociálních poradců Slovenské republiky. V publikaci „Úvod do teórie sociálnej práce“ (Žilová, 2005) vymezuje sociální práci jako vědní obor a praktickou činnost. Charakterizuje pojem sociální pracovník včetně jeho vztahu ke klientovi a etickým problémům tohoto vztahu. Rovněž věnuje velkou pozornost metodám sociální práce a její profesionalizaci.

PŘÍLOHA P 2: SLOVNÍČEK POJMŮ

- Anomie** Anomie v rodině znamená deficit různých systémových regulací a jeho následky. Tyto následky můžeme připsat jednotlivci i sociálnímu systému. V této souvislosti nebudeme zřetelně rozlišovat anomii na sociální a psychickou, i když si uvědomujeme možnost chápání psychické anomie jako možný důsledek sociální anomie. (Ondrejko, 2011, s. 282)¹¹.
- Dysfunkční rodina** Za „dysfunkční rodinu“ považujeme rodinu, kde se vyskytují vážnější poruchy některých nebo všech funkcí. Rodinná stabilita je narušená a vývoj dítěte je ohrožen. Dysfunkce rodiny se různou mírou dotýká především dětí a ve výchově, jejich fyzickém a duševním vývoji vyvolává značné komplikace. (Hudecová a kol., 2008, s. 154). Každý člen rodiny v ní zastává určitou roli. Mezi jednotlivými členy se vytvářejí vztahy, které jsou charakteristické chováním a stylem komunikace. Pokud rodina neplní své funkce, můžeme ji považovat za dysfunkční rodinu. V takové rodině dochází k nedostatečnému naplňování potřeb rodiny a především potřeb nezletilých dětí. (Vágnerová, 2008, s. 589).
- Homebuilders** „Homebuilders“ program vznikl v roce 1974, jeho hlavním posláním je zamezení rozpadu biologické rodiny a umístění dítěte do státní péče pomocí intenzivní práce s rodinou. Tento program je označován za „průkopníka sociální služby“

---

¹¹ V originále: Anómiu v rodine považujeme za deficit najrôznejších systémových regulácií (nielen kvantitatívneho ale aj kvalitatívneho charakteru) a následky tohto deficitu, ktorý možno pripísať alebo sociálnemu systému, alebo osobe (jednotlivcovi). V tomto zmysle sme sa vzdali castého explicitného rozlišovania anómie podľa atribútov sociálna verzus psychická anómia. Uvedomujeme si však aj možnosť chápania psychickej anómie v rodine ako možného dôsledku sociálnej anómie. (Ondrejko, 2011, s. 282).

známé jako „intenzivní záchrana rodiny“. (Bakošová, 2008, s. 122).

Intervence

„Intervence“ je všeobecně používaný pojem, který označuje proces nebo postup zvolený k dosažení změny nebo k přerušení určitého jednání. (Strieženec, 1996, s. 84).

„Intervence“ v pedagogice a psychologii je zákrok, předem plánovaný a systematický zásah, kterým řešíme určitý problém jedince, rodiny či skupiny. (Průcha a kol., 2003, s. 92).

Katamnéza

„Katamnéza“ je zjišťování stavu a vývoj případu po skončení intervence. Jde o výsledek amnestického přešetření po určité době od ukončení intervence. (Průcha a kol., 2003, s. 97).

Multidisciplinární spolupráce

„Multidisciplinární spolupráce“ je pro úspěšnou sanaci rodiny nezbytná. Rodiny s dětmi, kterým hrozí, že budou odebrány do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo které v takovém zařízení jsou, mají mnoho problémů z různých oblastí. Proto efektivní náprava rodiny není možná pouze v rámci jedné instituce, ale je důležitá jejich týmová spolupráce a koordinace. (Bechyňová a Konvičková, 2007, s. 171).

Rodina je obvykle značně diferencovaná má různé problémy což znamená, že potřebuje různé formy pomoci, např. lékařskou, výchovnou, psychologickou, právní, speciálně pedagogickou, ekonomickou, sociální. Tuto formu pomoci nazýváme interdisciplinární. (Bakošová, 2008, s. 110).

Nepříznivá sociální situace „Nepříznivou sociální situací“ se rozumí oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující

prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením. (Zákon o sociálních službách, ©2006).

Rodina

Zásadní funkcí rodiny je funkce reprodukční. Rodina usnadňuje lidem výchovu dětí a péči o ně. Rodina je biologicky důležitá pro udržení lidstva a je také jednotkou společnosti. Člověka reprodukuje nejen jako organismus, ale také jako kulturní bytost, protože zprostředkovává tradici i pro další generace. První a závazný model společnosti, se kterým se setkává dítě, je právě rodina, která formuje jeho postoj k ostatním skupinám a jeho osobní vývoj. Tyto postoje rodina utváří podle svých tradic, vlastního hodnotového schématu. Rodinné normy se od norem ve společnosti průměrných vždy nějak odchyľují. A rodina má v úmyslu to, aby dítě do společnosti vstoupilo s určitým programem a určitým druhem orientace. (Matoušek, 1993, str. 10). „Rodina“ je nejdůležitější sociální skupina, je to ekonomická a sociální buňka společnosti, která má více úloh. Její hlavní funkcí je reprodukce a socializace potomstva. Je základním článkem sociální struktury společnosti. (Strieženec, 1996, s. 186).

Sanace rodiny, Sociálně aktivizační

služby pro rodiny s dětmi „Sanace rodiny“ je pod názvem Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi obsažena v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Patří mezi služby sociální prevence a má pomáhat osobám, u kterých je vysoké riziko sociálního vyloučení. Jedná se o soubor programů a služeb poskytovaných především biologické rodině s dítětem, u

kterého je ohrožen sociální, biologický a psychologický vývoj. Cílem „sanace rodiny“ je předcházení, zmírnování či eliminace příčin ohrožení dítěte, poskytovat rodičům i dětem podporu a pomoc, aby byla odvrácena hrozba odebrání dítěte do péče státu, případně bylo dítě navráceno a byla zachována biologická rodina. (Bechyňová a Konvičková, 2008, s. 170).

Sociální politika

„Sociální politika“ je souhrn státních opatření, jejichž účelem je zlepšit životní podmínky obyvatel v rámci hospodářských a politických možností dané země. V konkrétní společnosti ji ovlivňují kulturní a společenské podmínky a tradice v sociální regulaci, vývojová etapa společnosti a existující politický systém. „Je to rozdílné chápání rovnosti a sociální spravedlnosti, rozdílné názory na míru zodpovědnosti jednotlivce, postavení a funkci rodiny, místa a funkce nestátních subjektů, třetího sektoru, postavení a možnost působení obcí v sociální oblasti a přirozeně funkce státu jako subjektu sociální politiky a jejího garanta.“ (Strieženec, 1996, s. 153)¹². „Od sociální politiky v moderní společnosti se právem očekává, že poskytne předpoklady, podmínky, impulsy a motivace pro rozvoj každého jedince a tím i prosperitu celé společnosti.“ (Krebs a kol., 2007, s. 11). Cílem sociální politiky je zdokonalovat životní podmínky lidí a jejich rozvoj osobnosti. (Krebs a kol., 2007, s. 37).

Sociální pomoc

„Sociální pomoc“ je soubor činností, které pomáhají lidem zabezpečit základní životní podmínky, obnovit sociální stabilitu a suverenitu. Je poskytována formou peněžitých

---

¹² V originále: Je to rozdielne chápanie rovnosti a sociálnej spravodlivosti, rozdielne názory na mieru zodpovednosti jednotlivca, postavenia a funkcie rodiny, miesta a funkcie neštátnych subjektov, tretieho sektoru, postavenia a možnosť pôsobenia obci v sociálnej oblasti a prirodzene funkcie štátu ako subjektu sociálnej politiky a jej garanta. (Strieženec, 1996, s. 153).

dávek, poradenstvím, azyly, službami. Nástroji sociální pomoci jsou sociální práce, sociální rehabilitace, poradenství, věcná a peněžitá pomoc, sociálně – právní ochrana a služby sociální pomoci. (Strieženec, 1996, s. 155). „Sociální pomoc“ je péče o členy společnosti, kteří nejsou v určitých situacích či některých fázích života samostatně nebo s podporou svého blízkého okolí řešit své problémy. Rozlišujeme tři typy „sociální pomoci“, primární pomoc, která slouží osobnosti a celkovému rozvoji lidí, sekundární neboli preventivní pomoc, která je uskutečňována formou poradenství a podpory a terciální pomoc uplatňovaná v okamžiku, kdy problémy eskalují a člověk není schopný je zvládnout sám. (Schilling, 1999, s. 42).

Sociální situace

„Sociální situace“ je komplexní stav vytvořený souhrnem životních podmínek, okolností a vlivů na určitou osobu či skupinu, které se jich bezprostředně či zprostředkovaně dotýkají (Strieženec, 1993, s. 180).

Sociální služba

„Sociální služba“ je činnost, která přispívá k uspokojování osobních anebo kolektivních potřeb. Sociální služby se poskytují na základě sociální situace člověka fyzickými i právníckými osobami bezplatně, za částečnou nebo plnou úhradu. (Strieženec, 1996, s. 200).

Syndrom CAN

Pojem „Syndrom CAN“ je zkratkou z původně anglického termínu Child Abuse and Neglect. Toto pojmenování zahrnuje týrané, zneužívané a zanedbávané dítě – v české terminologii je pojem překládán jako syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte. Tento syndrom můžeme definovat jako jakékoliv nenáhodné, vědomé i nevědomé konání rodičů, vychovatelů nebo jiné osoby vůči dítěti, které je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a které poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj

dítěte, v krajním případě způsobuje dokonce jeho smrt. (Dunovský, Dytrich a Matějček, 1995, s. 24). „Syndrom CAN“ souvisí s mírou stresu, kterou rodiny prochází. Ty, které jsou sociálně slabé, kulturně a etnicky se odlišují a jsou nepřijímané majoritní společností, rodiny, ve kterých jsou výchovně nezkušení nebo zdravotně odlišní rodiče, je riziko CAN mnohem vyšší. (Gjuričová, 2007, s. 141).

Systemický přístup

„Systemický přístup“ je hlavním trendem v humanitních vědách, především psychologii, sociální práci, psychoterapii, pedagogice nebo sociologii. Nabízí nové možnosti zacházení se sociálními a psychosociálními jevy v moderní a postmoderní době. Tento termín se začal používat v sedmdesátých letech minulého století jako označení psychoterapeutické školy zvané systemická rodinná terapie. (Matoušek a kol., 2001, s. 222).

PŘÍLOHA P 3: TRANSKRIPCE ROZHovorŮ

RM1

T: Dobrý den, jmenuji se Petra Šperlingová, kromě toho, že jsem sociální pracovnice z Maltézské pomoci, studuji sociální pedagogiku na UTB. Tento rozhovor bude použitý v mé diplomové práci, která se věnuje Péči o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Pokud nebudete chtít na některou otázku odpovědět, nemusíte. Rozhovor je zcela anonymní, proto Vás nebudu oslovovat jménem. Souhlasíte s účastí v tomto rozhovoru se mnou? Děkuji.

M1: Ano

T: Nyní bych Vás požádala o krátké představení sebe sama, můžete mi říct Váš věk, vzdělání, kolik máte dětí, zda máte manžela, práci, kde bydlíte, případně něco z Vaší finanční situace, jaké máte vzájemné vztahy v rodině...

M1: Tak je mě 39 roků, jsem na péči jako o dítě, no a zajímám se dobře o děti, manžel pracuje, su velice spokojená s tím, a peněz má dobré.

T: A kolik máte dětí?

M1: Tři děti.

T: A chcete říct o sobě ještě něco dalšího? Ten příspěvek na péči máte na koho?

M1: Ten je na syna a mám jako dvojku stupeň.

T: A teď něco, co se týká volného času, myslíte, že máte dostatek volného času?

M1: Já pro sebe vůbec nemám volný čas, nejvíc se starám o toho nejmenšího kluka, který je postižený.

T: A máte nějaký koníček?

M1: Koníček mám, kterým si přivydělávám, je to malování podle předlohy.

T: A je něco třeba, co byste dělala ve volném čase s dětmi, s celou rodinou...

M1: Tak s dětmi a celou rodinou bych ráda jela na výlet, ale bohužel, jde o syna, toho nemůžeme brát.

T: Kvůli synovi nemůžete... a finančně byste na to dosáhli? Třeba na dovolenou?

M1: No tak na dovolenou, kdybychom si jako ušetřili nějakou korunu, tak aji jo.

T: A jaké jsou Vaše běžné denní povinnosti? Třeba úklid, vaření, hygiena, příprava dětí do školy, vedete děti k tomu, aby Vám pomáhali? Co je učíte, k čemu je vedete?

M1: Ano, pomáhám, třeba u toho syna nebo dcerky, tak aby umývali nádobí, úklid a tak dále.

T: Máte tedy hodně povinností, denně vaříte...

M1: Tak podle toho, když nejsou zaměstnaná v práci, tak hodně jako se starám.

T: A co děláte v práci?

M1: tak... ne, nebudu odpovídat.

T: Dobře. Děkuji. A jaká máte v rodině pravidla? Třeba poděkovat, poprosit, stravování u jednoho stolu.

M1: Tak když třeba se u jednoho stolu obědváme nebo večeřáme, podle toho, jak to vychází. Tak vždycky, když se dá oběd na stůl, tak se řekne „děkuji“ nebo když odnést talířky, tak se řekne taky „děkuju“.

T: A potřebujete s něčím pomoc? Víte, na koho se obrátit, když potřebujete pomoc?

M1: Ano, vím, je to na Maltézskou pomoc paní Šperlingové.

T: I třeba na nějaký úřad ze státní sféry?

M1: Ano, to su velice moc spokojená, kdy mě může paní Šperlingová pomoci vyřizovat úřední spisy.

T: A zkušenosti třeba z pomoci ze státu, s úřadem práce a tak, máte dobré?

M1: Ano, mám dobré.

T: A teď ještě poslední otázka. Víím, že máte ráda svoje děti, dokázala byste popsat, jak dáváte dětem svoji lásku najevo?

M1: Tak když jich mám ráda, tak buď jim kupím nějakou odměnu, když něco splniju a nebo přitulijou se ke mně.

T: A jak často je chválíte a za co?

M1: Za den třebas jedenkrát až dvakrát, podle toho, co udělají. Ale nejvíc mě potěšijou, když dostanou dobré známky.

T: Dobře, mockrát Vám děkuji za rozhovor. Na shledanou.

M1: Taky děkuju, na shledanou.

RD1

T: Dobrý den, jmenuji se Petra Šperlingová, kromě toho, že jsem sociální pracovnice z Maltézské pomoci, studuji sociální pedagogiku na UTB. Tento rozhovor bude použitý v mé diplomové práci, která se věnuje Péči o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci.

Pokud nebudeš chtít na některou otázku odpovědět, nemusíš. Rozhovor je zcela anonymní, proto Tě nebudu oslovovat jménem. Souhlasíš s účastí v tomto rozhovoru se mnou? Děkuji.

D1: Ano.

T: Děkuji. Tak, nyní bych Tě požádala o krátké představení sebe sama. Můžeš mi říct třeba, kolik máš roků, jestli máš sourozence, pokud ano, jak spolu vycházíte. Jestli máš svůj pokoj, do jaké školy chodíš, cokoliv Tě napadne.

D1: Mám sedmnáct roků, mám dva sourozence, teďka nechodím do školy, že sem přešel na jinou školu.

T: A máš svůj pokoj?

D1: Ano.

T: Takže jsi rád... jsi v něm sám?

D1: Ano.

T: Dobře. A co rád děláš? Co Tě baví?

D1: Tož dělám florbal, hasiče chvílku jsem dělal kick box.

T: A je třeba něco, co bys rád dělal a z nějakého důvodu nemůžeš? Nějaký koníček, nebo něco?

D1: Tož to asi ne.

T: A s kým nejvíc trávíš volného času?

D1: S mamkou, s kamarádama a někdy aji sám.

T: A co děláte třeba ve volném čase s rodiči? Děláte něco společného, třeba že hrajete nějakou hru, povídáte si, nebo chodíte ven?

D1: Povídáme si, chodíme ven a někdy aji tu hru.

T: A jaké jsou Tvé denní povinnosti kromě školy? Třeba co se týká uklízení, pomáhat rodičům.

D1: Umývám nádobí, někdy peru, vysávám a tak.

T: Tak to je dobré. A jaká máte v rodině pravidla? Co se týká třeba poděkovat, poprosit, nebo obědvat nebo večeřet u jednoho stolu. Máte taková nějaká rodinná pravidla?

D1: Tož ale jenom menší.

T: Například napadne Tě něco?

D1: Poděkovat u stolu, když někdo donese jídlo.

T: A když třeba potřebuješ s něčím pomoci, komu řekneš? Když potřebuješ něco pomoci nebo poradit, víš, kam se máš obrátit a komu říct?

D1: Tož na maltézsků pomoc anebo mamce.

T: A jak moc si myslíš, že Tě má maminka ráda nebo rodiče?

D1: Tož mamka mě má ráda, ale taťka moc ne.

T: Myslíš, že ne. A myslíš, že mají rodiče vás sourozence všechny stejně rádi?

D1: Ne.

T: Ne? A co dělá mamka, aby Ti ukázala, jak Tě má ráda? Třeba jak se chová?

D1: Tož kupuje mi věci, které chcu, nebo platí mi, když chcu jet někam na výlet.

T: Aji Ti třeba řekne, že Tě má ráda?

D1: Někdy jo.

T: A taťka?

D1: Ne.

T: A zlobí se na Tebe někdy rodiče?

D1: Jo (smích).

T: A třeba proč? Jestli to chceš říct...

D1: Tož někdy zlobím.

T: A za co Tě chválí?

D1: Tož když se postarám o malého brácha a když pomáhám vlastně.

T: Tak to je dobře. Mokrát Ti děkuji za tento rozhovor, ahoj.

D1: Nashle.

RS1

T: Dobrý den, jmenuji se Petra Šperlingová, kromě toho, že jsem sociální pracovnice z Maltézské pomoci, studuji sociální pedagogiku na UTB. Tento rozhovor bude použitý v mé diplomové práci, která se věnuje Péči o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Pokud nebudete chtít na některou otázku odpovědět, nemusíte. Rozhovor je zcela anonymní, proto Vás nebudu oslovovat jménem. Souhlasíte s účastí v tomto rozhovoru se mnou? Děkuji.

S1: Ano.

T: Děkuji. Můžete mě obecně popsat rodinu z Vašeho hlediska? Například co se týká bydlení, finanční situace, vzájemných vztahů.

S1: Tak jedná se o pětičlennou rodinu, která donedávna žila ve stísněných prostorech, měli opravdu malinkatý byt, ta finanční situace tam taky není moc dobrá. Rodiče jsou převážně na úřadu práce, maminka pobírá příspěvek při péči o osobu blízkou. Díky tomu, že ty prostory jsou tam takové stísněné, nebo byly, tak ta rodinná situace se nám jeví taková napjatější. Co se týče těch vztahů, především se domníváme, že ty vztahy jsou vyhrocené vůči otci.

T: Jakým způsobem tráví rodiče s dětmi volný čas z Vašeho hlediska?

S1: Myslím si, že nijakým. Maminka se snaží děti zabezpečit v rámci svých možností, co se týče toho volného času, je vytížená tím, že pečuje o toho nejmladšího syna, který je zdravotně postižený, tudíž jí nezbyvá čas na nějaké to rozvíjení a trávení času s ostatními dětmi.

T: A myslíte si, že i otec se zapojuje?

S1: Ne, myslím si, že otec je v té rodině velmi pasivní, bych řekla, že je to takový ten kritický člen rodiny, který to tam vesměs všecko narušuje.

T: Jak z Vašeho pohledu působí rodiče na své děti v oblasti praktických dovedností?

S1: V tomto směru si myslím, že nepůsobí nijak dobře. Je to tam takové benevolentní. Svým způsobem maminka se snaží nějakým způsobem je trošičku vést, ale díky tomu, že opravdu ta péče o toho nejmladšího syna je velmi náročná, spíš čeká od nich nějakou podporu, které se jí teda dostává jo, ty děti opravdu... mám pocit, že ten nejstarší tam v podstatě supluje tatínka. Možná, že pocit té zodpovědnosti mamince ulehčit ho nutí v tomto směru jí vypomáhat.

T: Jsou v rodině ukotveny běžné sociální dovednosti, například pozdrav, poděkování, navázání kontaktu s druhým člověkem.

S1: Musím říct, že jsem si toho nějak nevšimla. Je fakt, že když tam člověk dojde, tak pozdraví, a říkám, tam ta atmosféra byla vždycky napjatá. Nevím, jestli to bylo mou přítomností, tím, že jsem došla do rodiny, ale na mě to působilo, že ty vztahy jsou tam vyhrocené dlouhodobě jo. Že tam opravdu oni nějakým způsobem fungují, přežívají, ale není to ideální, jo. Tam je to napětí cítit.

T: Takže myslíte třeba ty děti, když dojdou do kontaktu s nějakým člověkem, třeba dám příklad, s psychologem v pedagogicko psychologické poradně, že jsou schopni se nějakým způsobem otevřít? Že umí navázat ten kontakt, nebo je to ztížené?

S1: Já bych řekla, že to bude ztížené. Ty děti se bojí, protože z mého úsudku tam tatínek nadužívá alkoholické nápoje a ony se bojí toho odkrytí jo. Že by se to nějakým způsobem řešilo. Na druhou stranu, co jsem si všimla, rádi chodívají ven, do Tulipu, že ten čas se snaží trávit mimo rodinu.

T: A vyzozorovala jste, jak silný je citový vztah rodičů a dětí?

S1: Ta maminka na děti je velmi fixovaná, myslím, že i děti v ní mají důvěru, že tam je opravdu rušivý element ten tatínek, kterému si myslím, že se moc nesvěřují a spíše se mu vyhýbají. Nemají prostě v něm ty děti oporu, ani maminka.

T: A jak se třeba ten vztah s tou maminkou nebo s tím otcem projevují?

S1: U matky mě přijde, že jsou otevřenější, že jí řeknou věci, které... nebo tak, když se něco děje, myslím, že přijdou za matkou, že toho otce neberou jo, že by mu řekli: tati, já jdu dneska ven, dojdu v tolik a tolik. Myslím, že tam opravdu funguje spíš ta matka.

T: A myslíte, že vzájemné emoce mohou napomáhat řešení nepříznivé sociální situace?

S1: Vzájemné emoce určitě vás nějakým směrem posunou k nějakému řešení. Teď je otázka, jaké ty emoce budou. Jestli pozitivní, nebo negativní jo, že tam... Já mám dobrý pocit z toho vztahu matka – děti. Ale zase si myslím, že ten tatínek prostě tu rodinu táhne dolů. Že prostě je to furt takový začarovaný kruh, takový nějaký kvartál, kdy to funguje a pak to zase spadne, že tam není nějaký ten režim, aby to fungovalo stále.

T: Dobře, mockrát Vám děkuji za rozhovor.

S1: Nemáte zač.

RM2

T: Dobrý den, jmenuji se Petra Šperlingová, kromě toho, že jsem sociální pracovnice z Maltézké pomoci, studuji sociální pedagogiku na UTB. Tento rozhovor bude použitý v mé diplomové práci, která se věnuje Péči o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Pokud nebudete chtít na některou otázku odpovědět, nemusíte. Rozhovor je zcela anonymní, proto Vás nebudu oslovovat jménem. Souhlasíte s účastí v tomto rozhovoru se mnou? Děkuji.

M2: Určitě ano.

T: Děkuji.

M2: Tak, nyní bych Vás požádala o krátké představení sama sebe. Můžete mi říct třeba Váš věk, vzdělání, kolik máte dětí, zda máte manžela, zda pracujete, kde bydlíte. Něco třeba o Vaší finanční situaci, cokoliv Vás napadne.

M2: Tak je mi 27 let, mám tři děti, jsem na mateřské dovolené. Mám druha, který je vlastně nemocný, je epileptik, takže s těma penězi to taky není, beru pět tisíc pět set, mám tři děti. Nevím, co víc bych k tomu řekla, vzdělání mám základní.

T: Bydlení...

M2: Bydlím s rodiči, protože Romové to mají tak problematické, že si nemůžou najít bydlení jenom tak jakože... pokud nejsou peníze, no tak si to bydlení člověk těžko sežene. No, a takže tak nějak. Bydlí nás tady asi 15 lidí a dohromady je tu asi pět místností.

T: A teď něco k volnému času. Myslíte, že máte dostatek volného času, co ráda děláte? Máte nějaký koníček?

M2: Tak, tam je to spíš takové, že když mám ty tři děti, tak času moc volného není, že. Ale vlastně ty dva starší chodí do školy a s tou nejmladší vlastně nejsou žádné problémy, takže co potřebuju udělat si, si udělám.

T: A nějaký koníček máte? Nebo chtěla byste mít nějaký koníček a z nějakého důvodu to není možné?

M2: Tak nějaký koníček... Já ani nevím, tak jako nemám takto moc příležitostí, takže jediné co asi tak nejvíc to vaření... a nic moc jako velice... při tech dětech nic moc velice udělat nejde, že.

T: A jezdíte třeba s dětmi na dovolenou? Nebo co děláte s dětmi ve volném čase společně, jako rodina?

M2: Jako popravdě, nejsme na tom finančně nejlíp, s třema děckama a z pěti tisíc jako zaplatím si to nejnutnější a zbývá mi „prd“, takže nikam moc nejezdíme, jako co mám říct? Nejezdíme, my jsme furt doma. Takže děcka si vyběhnou tam do parku na sídlišti a to je asi tak všechno, co uděláme.

T: Dobře, a teď co se týká praktických dovedností. Jaké jsou Vaše běžné denní povinnosti, co se třeba musí dělat, úklid, vaření a tak podobě... praní.

M2: Tak to samozřejmě všechno, ale asi moje první, ráno když vstaneme, tak si dám do pořádku děti, protože do školy je nachystám, že. No, pak si uklidím, začne se vymýšlet, co se bude vařit. Domluvíme se tady v baráku vlastně, protože je nás tady hodně a každý den vaří někdo jiný, aby to nebylo všechno na jednoho člověka. No a než se uvaří, tak už jsou

zase děcka ze školy doma, takže mi ta máme takový jako ten koloběh, to už máme takhle několik let. Tady se nic moc nemění.

T: A co třeba starší děti, pomáhají Vám s něčím, s vařením, s úklidem nebo podobě.

M2: Tak oni se snaží, ale když člověk vidí ten bordel a ten hluk kolem toho, tak ho to i přejde a radši je pošle ven.

T: A co je třeba učíte, k čemu je vedete? Aby si aspoň po sobě uklízeli...

M2: Tak určitě k samostatnosti, nějaká ta hygiena, protože ty hygienické návyky, ty děcka s tím mají problém. Já to vím podle sebe, že třeba musím je nutit si čistit zuby, musí pořádně umývat si ruky, nebo... ale jako takto já si myslím, že sama o svých dětech můžu říct, že se snažím pro ně udělat to nejlepší.

T: A teď něco ohledně sociálních dovedností. Máte v rodině nějaká pravidla ustálená, třeba že obědváte nebo večeříte u jednoho stolu, když vás je tady tolik, jak to je třeba?

M2: Nás je tady několik rodin, je tady sestra s manželem a čtyřma dětma. Oni bydlí ve dvou místnostech, protože přece jenom jsou ta nejpočetnější rodina od nás. Takže oni vlastně jídávají sami. No a my tak jakože... ono to tady ani tak nejde, jako že bysme všichni drželi při sobě, nebo aby... nejde to tak. Je nás tady strašně moc, takže spíš uvaří se a nabere si každý, co... a nají se každý zvlášť. My ani nemáme, jakože ten prostor, abysme si k tomu sedli všichni, protože tolik lidí fakt...

T: A třeba jako jenom Vaše rodina, Vy, Vaše děti a Váš přítel?

M2: Tak jako my si třeba nesedáváme v té kuchyni, ale my si to vezmeme do pokoje a jako tak všichni se najíme společně.

T: A co třeba děti, kdy Vás o něco poprosí, Vy jim vyhovíte, poděkují Vám, umí poprosit, poděkovat, nebo když přijdou ze školy, pozdraví, vedete je...

M2: Tak to si řeknu ve zkratce. Když přijdou ze školy, tak řeknou ahoj mami, ahoj tati. No, a když něco chtějí, tak... jakože já jim vyhovím, že, tak jsou to přece jenom moje děti, ale tak jakože řeknou, děkuju a takhle, ale není to pravidlem.

T: A Vy třeba když potřebujete s něčím pomoci, víte na koho se obrátit?

M2: Tak určitě se obrátím na ty nejbližší, co mám vedle sebe, „prosím“, „můžeš“, „je to možné, nebo tady tohle“... jako s tímto takhle v té rodině nemám problém.

T: A co se týká třeba státního zajištění nebo takhle, jaké máte zkušenosti?

M2: Strašně špatné, mě stát nikdy v ničem nevyhověl. Já sem měla takový problematický, že... jako byla jsem vlastně ve výkonu trestu, když jsem přišla vlastně z výkonu trestu, tak

mi nepomohl nikdo s ničím. Kam jsem se obrátila, tak mě odmítli, takže já se státem mám jenom ty nejhorší zkušenosti, jako já to říkám podle sebe.

T: A třeba sociální pracovnice...

M2: Tak určitě, vlastně díky nim, když se mi před dvěma lety narodila dcera, tak mi pomohly vyřídit veškeré dávky. Teda bylo to až v době, kdy malá měla tři měsíce. Ale celou tu dobu, vlastně od narození až po tu dobu, ty tři měsíce, jsem byla bez příjmu, neměla jsem ani nárok, řekli mi, že mě má živit rodina.

T: Víím, že máte ráda své děti, dokázala byste popsat, jak dáváte najevo svým dětem lásku?

M2: Tak jak dávám lásku jim najevo... neumím si třeba představit už jenom to, že bych od nich byla někde vzdálená, nebo tady to... mě by to prostě zabilo... A jelikož víím, co mám ještě před sebou, že mám soudy rozjeté, tak se toho strašně bojím. Já bez nich umřu. Já nevím... Ty velicí už to vnímají tak, jakože prostě nebude maminka, nebo tady tohle... je mi to líto, určitě... ale S.....a je nejmenší, a ona je na mě vlastně taková, že bez ní nemůžu ani na záchod. Takže ona je závislá... Já si vůbec neumím představit, když vlastně šla bych do výkonu trestu zpátky, co s ní bude. Nevím.

T: Je to těžké. A takhle třeba když jste běžně doma, tak je třeba pohladíte, obejmete...

M2: To my se furt mačkáme, to musí být dennodenně, bez toho to ani nejde... pusa a obejmutí.

T: A třeba za co je chválíte?

M2: Za co je chválím? Když si po sobě uklidí, protože ono se to nestává moc často, pokud je do toho nenatlačím. A za pěkné známky ve škole. Tak jako takové normální běžné věci.

T: Mockrát Vám děkuji za rozhovor.

M2: Nemáte zač.

T: Na shledanou.

M2: Nashle.

RD2

T: Dobrý den, jmenuji se Petra Šperlingová, kromě toho, že jsem sociální pracovnice z Maltézské pomoci, studuji sociální pedagogiku na UTB. Tento rozhovor bude použitý v mé diplomové práci, která se věnuje Péči o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Pokud nebudeš chtít na některou otázku odpovědět, nemusíš. Rozhovor je zcela anonymní,

proto Tě nebudu oslovovat jménem. Souhlasíš s účastí v tomto rozhovoru se mnou?
Děkuji.

D2: Ano.

T: Děkuji. Tak teď bych Tě požádala o krátké představení sebe sama. Můžeš mi říct, kolik máš roků, do které chodíš třídy, kolik máš sourozenců.

D2: Mám osm roků, chodím do třetí třídy a mám dva, tři sourozence.

T: Dva, ne?

D2: Ne, ještě na Slovensku mám jednoho.

T: Aha, ještě máš na Slovensku, to jsem nevěděla. A jako spolu vycházíte, jak vycházíš se svými sourozenci?

D2: Dobře.

T: Dobře. A co ve škole se spolužákama, taky vycházíš dobře?

D2: Jakš takš.

T: Jezdíš aji na výlety se školou?

D2: Někdy.

T: A máš třeba svůj pokojík?

D2: Ne.

T: Nemáš. A ještě bys chtěla o sobě něco říct? Napadne Tě něco?

D2: Ne e.

T: Tak, a co ráda třeba děláš ve volném čase? Co Tě baví?

D2: Mě nic nebaví, ale ve volném čase jí chci jít k babičce do Malack.

T: A máš nějaký koníček, něco, co ráda děláš? Třeba tancovat, kreslit si, zpívat.

D2: Já ráda sportuju.

T: Tak to je pěkný. A je třeba něco, co bys ráda dělala, ale nemůžeš z nějakého důvodu?

D2: Jo, mamka mě, když já chci třeba chodit do hudebky nebo do aerobiku, tak mamka řekne ne.

T: A proč myslíš, asi kvůli čemu řekne mamka, že ne?

D2: Totiž, jak se budeme stěhovat, tak tam budeme chodit a mamka tady nechce, abysme chodili.

T: A myslíš, že má mamka na to třeba peníze?

D2: Ne.

T: A co děláte s rodičema ve volném čase, jezdíte třeba někam na dovolenou s mamkou, s tatškou.

D2: Ne e, ale ve volném čase třeba jdeme na Š...k (*koupaliště*), když je moc horko.

T: Koupat se?

D2: Ano.

T: A máš kromě školy aji nějaké denní povinnosti? Třeba pomáhat uklízet nebo něco.

D2: Ano, mám.

T: A jaké třeba?

D2: Musím hlídat S.....u (*mladší sestra*), musím s ní chodit ven, ať se mamka vyspí. A pak si musím napsat úkoly a potom možu jít sama ven.

T: A úkoly píšeš s kým?

D2: Někdy sama, někdy s mamkou.

T: A máte v rodině nějaká pravidla? Třeba že jíte u jednoho stolu, obědváte...

D2: Žádné pravidla nemáme, máme pravidla, že nemáme lézt po stolu, a stejně ložíme.

T: A co třeba poděkovat, nebo poprosit, nebo pozdravit. Když maminka Ti třeba něco udělá, poděkuješ jí, nebo poprosíš, když něco potřebuješ?

D2: Já ju poprosím a poděkuju, ale mamka nechce, aby sem jí děkovala.

T: Ne? A proč?

D2: Já to sama nevím.

T: a jak moc si myslíš, že Tě mamka a tatka mají rádi? Uměla bys to ukázat rukama? Třeba málo, hodně. (*dítě ukazuje*). Uplně hodně moc? Výborně! A myslíš, že má ráda všechny stejně sourozence? Mamka s tatškou?

D2: Mamka ne e.

T: Myslíš, že někoho má ráda víc a někoho míň?

D2: Ona má brášku, sestřičku a mě má nejvíc, a ještě jednu moji sestřičku, která je u babičky na Slovensku, tak tu vůbec nemá ráda.

T: A co dělá třeba maminka, aby Ti ukázala, že Tě má ráda?

D2: Slíbila, že mě vezme na výlet do Buchlova, když já budu chtít, nebo do ZOO, nebo k babičce na Slovensko.

T: A takhle třeba, dává Ti mamka pusu, obejmě Tě, nebo pohladí. Mazlíte se?

D2: Všecko.

T: A aji se na Tebe někdy zlobí?

D2: ano.

T: A za co třeba?

D2: Že si mám třeba uklidit velký nepořádek v pokoji, jak tam spíme. Nebo že já bez dovolení půjdu na počítač.

T: A za co Tě třeba chválí?

D2: Za to, že třeba, že dostanu na vysvědčení samé jedničky.

T: Téda, a ještě za něco, třeba když jí pomůžeš s něčím?

D2: Ne.

T: Dobře, tak já Ti moc děkuju za rozhovor. To bylo všechno. Ahoj.

RS2

T: Dobrý den, jmenuji se Petra Šperlingová, kromě toho, že jsem sociální pracovnice z Maltézske pomoci, studuji sociální pedagogiku na UTB. Tento rozhovor bude použitý v mé diplomové práci, která se věnuje Péči o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Pokud nebudete chtít na některou otázku odpovědět, nemusíte. Rozhovor je zcela anonymní, proto Vás nebudu oslovovat jménem. Souhlasíte s účastí v tomto rozhovoru se mnou? Děkuji.

S2: Ano.

T: Děkuji. Můžete mě obecně popsat rodinu z Vašeho hlediska, například co se týká bydlení, finanční situace, práce, vzájemných vztahů.

S2: Jde o matku samoživitelku, která pečuje o tři děti. Je romského etnika. Bydlení je nevyhovující z mého pohledu. Bydlí se třemi dalšími sestrami a matkou v domě, kde je málo prostoru pro všechny děti. Finanční situaci také nepovažuji za dobrou, matka pobírá pouze příspěvek na děti – rodičovský příspěvek a přídavky. Z hlediska toho, že bydlí všichni společně, tak jsou společně posuzované osoby a nemají nárok na žádné další sociální dávky, jako příspěvek na bydlení a podobně, nebo hmotnou nouzi, doplatek na bydlení a podobně. Z hlediska práce je to problematické, matka pečuje o malé dítě, takže občas vezme nějakou práci na dohodu a jinak další příjem v rodině není. Vzájemné vztahy vidím jako poměrně vyhrocené, protože z hlediska toho, že je v domě málo místa, tak často dochází ke sporům.

T: Děkuji. A jakým způsobem tráví děti s rodiči volný čas z Vašeho hlediska?

S2: Trávení volného času rodičů s dětmi je takové, že děti si hrají spíše společně mezi sebou. Rodiče, nebo dospělí v té domácnosti tráví také čas zvlášť při rozhovorech a kouření. Děti nenavštěvují žádné kroužky, protože z finančního hlediska toto není možné a jediný volný čas, který tráví společně, jsou občasné procházky, anebo v případě akcí školy, nebo nějakých akcí v obci, se těchto pravidelně účastní.

T: A jak z Vašeho pohledu působí rodiče na své děti v oblasti praktických dovedností?

S2: Tak myslím, že děti jsou schopné se o sebe postarat sami, co se týče nachystání si jídla, mytí a podobně. Ale v oblasti třeba úklidu v domácnosti příliš nespolupracují. Vím, že o to se spíše starají dospělí členové rodiny, takže k tomuto nejsou příliš vedeni. V oblasti úklidu domu vidím často nedostatky, že děti si třeba neustelou sami postel a podobně.

T: A co se týká přípravy do školy?

S2: Co se týká přípravy do školy, tam si děti dělají úkoly hodně spíše sami, nejsou vedeni důsledně k tomu, aby se do školy připravovali za strany matky. Chtělo by to posílit tu důslednost, pravidelnost hlavně u těch dětí.

T: Jsou v rodině ukotveny běžné sociální dovednosti? Třeba pozdrav, poděkování, navázání kontaktu s druhým člověkem?

S2: Ano, to bych řekla, že ano. Děti jsou zvyklé pozdravit, jsou zvyklé poděkovat, v navázání kontaktu s druhým člověkem nemají problém. Problém bych viděla spíše v komunikaci v té rodině anebo i v komunikaci s jinými lidmi. A tak, že je tam hodně dětí, které jsou zvyklé se překřikovat, všechny chtějí mluvit najednou a prostě nejsou zvyklé dát druhému prostor k vyjádření.

T: Myslíte si, že jsou v rodině nastavena nějaká pravidla, jako třeba stravování u jednoho stolu anebo podobně?

S2: Tak určitě v rodině se vaří, takže společné obědy všichni mají, ale pravidlo stolování u jednoho stolu v žádném případě u nich nefunguje. Děti si vezmou svoji misku, jí z misek, a tu si vezmou a sní jí kdekoli. Takže ne, nejedí společně.

T: A vypozerovala jste, jak silný je citový vztah rodičů a dětí a jak se projevuje? Myslíte si, že vzájemné emoce mohou napomáhat řešení nepříznivé sociální situace?

S2: Tak citový vztah matky k dětem je poměrně silný, abych řekla. Určitě by nechtěla, aby děti byly odebrány z rodiny. Potom by se velmi ranila. Děti má ráda. Největší citový vztah vnímám s nejmladším dítětem, ke starším dětem už je citový vztah trochu chladnější. Stejně tak děti mají citový vztah mezi sebou, k tomu nejmladšímu dítěti je jaksi nejsilnější.

Vzájemné emoce, které by mohli pomoci nepříznivé sociální situaci... to si nemyslím. Ke zlepšení té nepříznivé sociální situace bych viděla, že by spíše přispěl pravidelný režim těch dětí, denní. A především důslednost ze strany matky.

T: A nevypozorovala jste třeba, co se týká toho citového vztahu, jak tam probíhá nějaké mazlení, pohlazení, pochvala nebo případně kárání dětí.

S2: Často lze vyzpozorovat to, že se po dětech hodně křičí, že pozitivní zpětná vazba je velmi malá, že děti nejsou moc chváleny. Ale zase na druhé straně vůči tomu nejmladšímu dítěti toto funguje. Hůře jsou na tom starší děti.

T: Dobře, děkuji Vám za rozhovor. Na shledanou.

S2: Na shledanou.

RM3

T: Dobrý den, jmenuji se Petra Šperlingová, kromě toho, že jsem sociální pracovnice z Maltéžské pomoci, studuji sociální pedagogiku na UTB. Tento rozhovor bude použitý v mé diplomové práci, která se věnuje Péči o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Pokud nebudete chtít na některou otázku odpovědět, nemusíte. Rozhovor je zcela anonymní, proto Vás nebudu oslovovat jménem. Souhlasíte s účastí v tomto rozhovoru se mnou? Děkuji.

M3: Ano, souhlasím.

T: Děkuji. Teď bych Vás ráda poprosila o krátké představení sebe sama, můžete mi říct Váš věk, vzdělání, kolik máte dětí, zda máte manžela, pracujete?

M3: Je mi 29 let, mám dvě děti, vzdělání mám základní a manžela nemám.

T: A pracujete?

M3: Nepracuju.

T: A co Vaše finanční situace? Jaká je?

M3: Dost špatná.

T: A bydlení, bydlíte kde?

M3: V rodinném domku.

T: A bydlíte tam sama s dětmi?

M3: Nebydlím tam sama s dětmi, bydlím zde se sestrama, s mamkou a s neteřama a synovcama.

T: A chcete říct o sobě ještě něco dalšího třeba, kdyby Vás něco napadlo...

M3: Ne. Mě už nic nenapadne.

T: Myslíte si, že máte dostatek volného času?

M3: No, to nemám.

T: A co ráda děláte, máte nějaký koníček?

M3: Co ráda dělám? Vůbec nic. (*smích*)

T: A chtěla byste třeba dělat něco zajímavého a z nějakého důvodu nemůžete?

M3: Tak chtěla bych třeba takto, když mám čas, dívat se na televizi, ale bohužel nemůžu.

T: A proč nemůžete?

M3: Nemám kde...

T: Nemáte televizi?

M3: Nemáme.

T: A s dětmi ve volném čase děláte co třeba?

M3: Rozčiluju se... s ním (*syn*) se učím, teďka nacvičujeme s malou (*dcera*) básničku, protože má vystoupení.

T: A jezdíte třeba na dovolené nebo na výlety?

M3: Ne, nejezdíme.

T: A proč?

M3: Protože nemám za první kam a nemáme na to finance.

T: Teď otázka, která se týká Vašich běžných denních povinností. Jaké jsou Vaše běžné denní povinnosti, třeba co se týká uklízení, vaření, praní, příprava dětí do školy a tak podobně?

M3: No, uklízím, vypravuju jich do školy, teď jezdím do V.....í od sestry s děčkama, pak dojezu z V.....í, podělám něco doma, pak pro ně zase jedu do V.....í. Pak s ním (*syn*) napíšu úlohy, naučím se s ním no a pak mi dojde malá (*ze školky*).

T: A vaříte i?

M3: Ne.

T: A proč?

M3: Tak, nemám co, to je jedna věc. Druhá věc, vaříja oni, takže se nějak srovnáme, že.

T: Takže nemáte z čeho vařit, nemáte dostatek potravin?

M3: *odpověděl syn*: Paní Petra minule donesla jídlo...

T: Nyní bych se zeptala, jestli máte v rodině nějaká pravidla, jestli třeba obědváte nebo večeríte u jednoho stolu.

M3: No, obědváme a večeříme, ale jenom já, malá a malý.

T: A co třeba poděkování nebo poprosit... učíte děti, aby vždycky poděkovali, poprosili.

M3: Ano, když jim něco dám, oni poděkují. A když po mě něco chtějí, tak musí poprosit.

T: Výborně. Víím, že máte ráda svoje děti, dokázala byste popsat, jak dáváte najevo svým dětem lásku?

M3: Mazlím se s nima, pusinkuju jich.

T: A jak často je chválíte a zaco?

M3: Tak jeho chválím, když mi donese dobrou známku anebo když něco neprovede ve škole. A malou chválím zato, že se snaží v té školce.

T: Dobře, tak to bylo všechno, mockrát Vám děkuji za rozhovor. Na shledanou.

M3: Na shledanou.

RD3

T: Dobrý den, jmenuji se Petra Šperlingová, kromě toho, že jsem sociální pracovníce z Maltézské pomoci, studuji sociální pedagogiku na UTB. Tento rozhovor bude použitý v mé diplomové práci, která se věnuje Péči o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Pokud nebudeš chtít na některou otázku odpovědět, nemusíš. Rozhovor je zcela anonymní, proto Tě nebudu oslovovat jménem. Souhlasíš s účastí v tomto rozhovoru se mnou? Děkuji.

D3: Jo.

T: Tak, teď bych tě krátce představila o nějaké představení sebe sama. Můžeš mi říct třeba, kolik máš roků, do které chodíš třídy...

D3: Osm a třídy chodím do první.

T: A máš třeba svůj pokoj?

D3: Nemám.

T: Nemáš. A bydlíte kde s maminkou?

D3: V domě.

T: V domě, uhm. A v tom domě bydlíte jenom s maminkou nebo máš sourozence?

D3: Sourozence.

T: A kolik?

D3: Osm.

T: Ty máš kolik sourozenců?

D3: Jedna.

T: Jednu, že? Sestřičku. A v domě bydlíte sami, nebo vás tady bydlí víc?

D3: Víc.

T: A co ve škole? Máš třeba ve škole nějaké kamarády?

D3: Jo.

T: A chodíš tam aji na obědy?

D3: Ne.

T: A jezdíš aji se školou na výlety třeba?

D3: Ne.

T: A co se sestrou? Jak spolu vycházíte?

D3: Dobře.

T: Nehádáte se, máte se rádi?

D3: Ne, jen trochu se pohádáme někdy.

T: A je ještě něco co bys chtěl o sobě říct? Napadne tě ještě něco?

D3: Ne.

T: Tak, a co děláš rád ve volném čase? Co tě baví?

D3: Mě? Malovat.

T: Malovat? A co bys třeba chtěl dělat, něco co neděláš? Je něco co bys chtěl dělat, a neděláš?

D3: (Nesrozumitelné žvatlání)

T: Ve volném čase nějakou zábavu?

D3: Poslouchat.

T: A co poslouchat? Třeba hudbu poslouchat? A neposloucháš hudbu? A proč? Máte radio?

D3: Mamka to má na telefonu.

T: Na telefonu má mamka. A televizi? V televizi taky bývá hudba, máte televizi?

D3: Ne.

T: A co třeba děláte s maminkou ve volném čase?

D3: Učíme se.

T: Aji si třeba hraje?

D3: Jo.

T: A jezdíte třeba někam na výlety nebo na dovolenou?

D3: Ne.

T: Ne, a chtěl bys?

D3: Jo.

T: A jaké máš denní povinnosti kromě školy třeba...

D3: Chodit po venku...

T: Ale třeba doma, pomáháš mamce třeba uklízet, nebo něco?

D3: Jo.

T: A s kým se do školy připravuješ? S kým se učíš a děláš úkoly?

D3: S mamkou.

T: A máte v rodině nějaká pravidla, že třeba obědváte nebo večeříte u jednoho stolu?

D3: Jo.

T: Jo? Obědváte a večeříte u jednoho stolu? Jako s mamkou a se sestřičkou, nebo i třeba s ostatníma?

D3: S ostatníma.

T: Aji s ostatníma. A co třeba poděkovat poprosit, když třeba mamka ti třeba... když něco potřebuješ od mamky, nebo od někoho, umíš poprosit?

D3: Jo.

T: A poděkuješ vždycky?

D3: Jo.

T: A pozdravit?

D3: Jo.

T: Taky. To je výborně. To tě učí maminka, nebo ve škole?

D3: Ve škole.

T: A teď mě ukaž rukama, jak moc si myslíš, že tě má maminka ráda.

D3: Moc.

T: Moc? A co třeba dělá, když maminka ti chce ukázat, že tě má ráda?

D3: Přejde za mnou a začne se mazlit.

T: A aji se někdy na tebe zlobí?

D3: Někdy jo.

T: A za co třeba?

D3: Mě našťve.

T: A čím třeba?

D3: Když budím sestru.

T: A chválí tě aji mamka za něco?

D3: Jo.

T: A za co třeba?

D3: Za hvězdičky.

T: Tak to je výborný. Tak ti moc děkuju za rozhovor, ahoj.

D3: Ahoj.

T: Děkuju.

RS3

T: Dobrý den, jmenuji se Petra Šperlingová, kromě toho, že jsem sociální pracovnice z Maltéžské pomoci, studuji sociální pedagogiku na UTB. Tento rozhovor bude použitý v mé diplomové práci, která se věnuje Péči o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Pokud nebudete chtít na některou otázku odpovědět, nemusíte. Rozhovor je zcela anonymní, proto Vás nebudu oslovovat jménem. Souhlasíte s účastí v tomto rozhovoru se mnou? Děkuji.

S3: Ano, souhlasím.

T: Děkuji. Můžete mě obecně popsat rodinu z vašeho hlediska, co se týká například bydlení, finanční situace, práce, vzájemných vztahů a tak podobně?

S3: Jedná se v podstatě o matku samoživitelku se dvěma dětmi, matka žila donedávna se svými dětmi v rodinném domku, kde také žije její matka a sestry s rodinami. Je tam celkem asi patnáct lidí, jedná se o romskou rodinu. Matka chodila do zvláštní školy, dosud nikde v podstatě nepracovala, její příjem tvoří pouze přídavky na děti. Má osmiletého syna a šestiletou dceru, ani jedno z dětí nemá uvedeného otce v rodném listu. Matka se v podstatě snažila kompenzovat nedostatek financí tím v tom domě, že pomáhala s domácími pracemi, s vařením, doprovodem neteří do školy. Bohužel nedosahuje až takových znalostí, aby se se synem učila, proto byl tam trošku problém, syn opakuje první třídu, pomáhá mu v tomto teda pracovnice SAS v tom učení. V poslední době začal mít ale syn výchovné problémy ve škole, dcera chodí teda zatím do mateřské školy. Protože matka nepřispívá do toho finančního rozpočtu domácnosti, dochází v poslední době k rozbrojům mezi členy rodiny. Za pomoci tedy sociální aktivizační služby si matka našla ubytování

v azylovém domě, tak doufám, že pobyt teda v tom, azylovém domě povede k osamostatnění matky. Pokusí se najít práci, bydlení a i ty vztahy se trošku uklidní.

T: Jakým způsobem tráví děti s rodiči volný čas z vašeho hlediska?

S3: Nevím o tom, že by matka trávila nějak s dětma volný čas, nemám ani o tom nějaké informace. Většinou když tam přijedu na šetření tak děti si hrají buď mezi sebou, na ulici nebo na dvorku.

T: A jak z vašeho pohledu působí rodiče na své děti v oblasti praktických dovedností?

S3: Tady si myslím, že trošku asi ty praktické dovednosti u matky vážnou, sice pro ostatní vařila, ale ti se vyjadřovali, že to snad ostatním nechutnalo. U dětí vím, že vážnou i hygienické návyky, na což byla matka i několikrát upozorňována. Nevím o žádných jiných praktických dovednostech.

T: Jak jsou v rodině ukotveny běžné sociální dovednosti, třeba pozdrav, poděkování, navázání kontaktu s druhým člověkem?

S3: Myslím si, že sama matka má problém v komunikaci s druhým člověkem, protože vždy při hovoru se mnou nebo s jinýma sklopí hlavu, uhýbá pohledem a v podstatě děti reagují podobně. Dceru jsem teda viděla většinou akorát v postýlce, kdy nemluvila vůbec a syn taky když jsem s ním něco projednávala, tak většinou měl sklopenou hlavu. Začal trošku komunikovat, až když jsem s ním hovořila třeba o samotě. Většinou když jsem tam přijela tak ostatní členové rodiny pozdravili, nebo tak, děti ale myslím si, že ani v tomto až takový problém nemají.

T: A vyzozorovala jste, jak silný je citový vztah rodičů a dětí a jak se projevuje? Myslíte, že vzájemné emoce mohou napomáhat řešení nepříznivé sociální situace?

S3: Myslím si, že matka má své děti ráda, ale vzhledem k jejímu etniku a nižší inteligenci není schopná až tak projevit tu lásku k dětem. Navíc ostatní členové rodiny se k matce a jejím dětem stavěli spíše negativně, což jím teda bylo při každém šetření v rodině vytýkáno. Věřím tomu, že tím že bude matka sama žít s dětmi v tom azylovém domě, že si k těm dětem najde lepší cestu a naučí se projevovat trošku tu mateřskou lásku.

T: Dobře. Moc vám děkuji za rozhovor.

S3: Taky děkuji.

RM4

T: Dobrý den, jmenuji se Petra Šperlingová, kromě toho, že jsem sociální pracovnice z Maltéžské pomoci, studuji sociální pedagogiku na UTB. Tento rozhovor bude použitý v mé diplomové práci, která se věnuje Péči o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Pokud nebudete chtít na některou otázku odpovědět, nemusíte. Rozhovor je zcela anonymní, proto Vás nebudu oslovovat jménem. Souhlasíte s účastí v tomto rozhovoru se mnou? Děkuji.

M4: Ano.

T: Děkuji. Tak, nyní bych vás požádala o krátké představení sama sebe. To znamená, můžete mi říct, kolik máte let, jaké máte vzdělání, kolik máte dětí, zda máte manžela, zda pracujete, kde bydlíte popřípadě nějakou vaši finanční situaci, vzájemné vztahy, cokoliv co chcete o sobě říct ještě dalšího.

M4: Tak je mi čtyřicet tři let, jsem vdaná, mám deset dětí. No, nevím.

T: Práce? Bydlení?

M4: Jsem na mateřské dovolené, manžel ten teda není, zaměstnaný je na úřadě práce.

T: A bydlíte v nájmu, v bytě?

M4: Ne, ve vlastním bytě bydlíme.

T: A třeba finanční situace vaší rodiny je jaká, když jste na mateřské dovolené?

M4: Je dost obtížná, no.

T: Dost obtížná, děkuji. Tak, teď pár otázek které se týkají volného času. Myslíte, že máte dostatek volného času?

M4: No, moc ne, ale mám.

T: A co ráda děláte, máte nějaký koníček? Nebo co byste ráda dělala.

M4: Já ráda pečů.

T: Pečete ráda? To je pěkné. A třeba s dětmi ve volném čase, podnikáte něco, nebo byste něco chtěli podnikat?

M4: Když je tak pěkně venku, tak většinou jdeme ven, jsme venku s děckama.

T: A třeba dovolená?

M4: Jezdíme taky.

T: Jezdíte na dovolenou? Takže peníze na dovolenou vám neschází?

M4: Ale jo, schází, ale to je kousek, není to daleko, to je jenom do Vyškova.

T: Dobře. Tak, a jaké jsou vaše běžné denní povinnosti, co se týká třeba úklidu, vaření, praní, přípravy dětí do školy, máte toho moc? Nebo jak to zvládáte, nebo co všechno děláte přes den takhle, kromě vaší oblíbené činnosti?

M4: Já ráno vstanu v sedm hodin, doprovodím syna do školy, na autobusáku, přijdu z autobusovým, zastavím se v obchodě, koupím děckám na snídani, nechám je ještě chvíli spát, pak je probudím, no a pak celý den už teda vařím, uklízím, starám se o děcka.

T: A co děti? Pomáhají vám třeba s uklízením nebo s vařením? Učíte třeba děti některé už starší vařit, nebo?

M4: Ano, teď začínám A.....u a E.....u učit vařit a pomáhají mi obě dvě.

T: Tak to je dobře. Tak, a jaká máte v rodině pravidla? Mám teď na mysli, třeba jestli společně obědváte nebo večeříte u jednoho stolu, a jestli děti vedete k tomu, aby poděkovali, pozdravili. Jak to máte tady tyhle pravidla, když třeba se vrátí dítě ze školy, jestli vás pozdraví, nebo když mu s něčím pomůžete, jestli vám poděkuje, máte taková pravidla zavedená?

M4: Ano, je to tady. V.....o když se vrátí ze školy s E.....u tak pozdraví a obědváme a večeříme společně u stolu všeci, když něco koupím děckám, poděkují a hlavně jim říkám, že když jdou venku prostě slušně, ať pozdraví . Jestli jim odpovídají nebo ne, ale prostě ať pozdraví.

T: A potřebujete třeba v současné době s něčím pomoci? Víte, když byste potřebovala s něčím pomoci kam se obrátit na koho?

M4: No, poslední dobou jsme chtěli pomoci hlavně s tím nechat spravit teda ten barák. A prostě tady není na koho se obrátit tady s tím. Není, takže akorát jedině tak děcka co jsou ty dospělý starší, že teda přijdou a pomůžou ale jinak takhle že by nikde na sociálkách nebo něco to ne.

T: Takže nějaká finanční podpora ze státu?

M4: Ne, kdepak, v žádném případě ne.

T: Dobře, a teď ještě poslední. Víím, že máte ráda svoje děti, dokázala byste popsat, jak jim dáváte najevo, že je máte ráda, nebo za co je chválíte, jak tady tohle u vás je?

M4: Když si sednu s děckama, jo, tak jim řeknu, teda líbí se mi to na tebe, to. Jsem velmi šťastná, že teda to uděláš jo, řeknu jim, že ju mám ráda, ona mi to řekne taky, což mi to

říkají často ty děti, že? (smích). Poslechnou fakt a to se mi na nich líbí, že voni poslechnou a oni vijou, že já jim neublížím, že jich mám ráda.

T: Dobře, tak. Já vám mockrát děkuji za tento rozhovor, jste opravdu moc hodná, že jste mně odpověděla, na shledanou.

M4: Na shledanou.

RD4

T: Dobrý den, jmenuji se Petra Šperlingová, kromě toho, že jsem sociální pracovnice z Maltézske pomoci, studuji sociální pedagogiku na UTB. Tento rozhovor bude použitý v mé diplomové práci, která se věnuje Péči o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Pokud nebudeš chtít na některou otázku odpovědět, nemusíš. Rozhovor je zcela anonymní, proto Tě nebudu oslovovat jménem. Souhlasíš s účastí v tomto rozhovoru se mnou? Děkuji.

D4: Ano.

T: Děkuji. Nyní bych tě požádala o krátké představení sama sebe. Můžeš mi říct kolik ti je let, kam chodíš do školy, kolik máš sourozenců, třeba mi popsat jaký je tvůj pokoj, kam jezdíte se školou na výlety, nebo cokoliv co bys o sobě ráda řekla.

D4: Je mi jedenáct let, mám devět sourozenců.

T: A jak spolu vycházíte se sourozenci?

D4: Jako dobře, máme svůj vztah jako normální. Tož každý mám ráda, nedělám žádné rozdíly.

T: A třeba tvůj pokoj, máš svůj pokoj?

D4: Ne, nemám.

T: A ve škole, jezdíš se školou na výlety, chodíš na obědy, máš tam kamarády?

D4: Ve škole jako už mám kamarády, na obědy nechodím, tam jsem chodila, ale už nechodím. Na výlety jako takto na ty krátký, ale na to že bych tam byla třeba jeden, dva dny to já nechodím.

T: A co ráda děláš ve volném čase? Co tě baví, nebo co bys ráda dělala?

D4: No, já ve volném čase jako co mám, no tak já sem vždycky s mamkou, ona mi ukazuje takový ty věci, co mám dělat, jak vařit a takto.

T: A to tě baví?

D4: Jo.

T: A je třeba něco, co bys ráda dělala, ale nemůžeš z nějakého důvodu?

D4: A tak, já bych chtěla jako hrát na klavír, ale že bych jako na to nebyl nějaký důvod ne, normální.

T: Takže na klavír nechodíš, protože je to daleko, nebo?

D4: Není to daleko, ale teďka já spíš jako hlídám svého bratra.

T: A nejvíc volného času trávíš s kým?

D4: Se svojí sestrou.

T: Se sestrou? A s rodiči děláte co třeba ve volném čase? Jezdíte někam na výlety, nebo?

D4: Jo, jezdíme jako takto ven na procházky. Věčně jako si sedáme třeba u stolu a děláme takovou legraci.

T: A jaké jsou tvé denní povinnosti kromě školy? Musíš třeba pomáhat rodičům s úklidem, připravujete se společně do školy, nebo s kým se připravuješ do školy?

D4: Do školy se připravuji jako takto s mamkou, že bych měla nějaké denní povinnosti to je, že přijdu ze školy, uklidím, hlídám L... a a to je asi všechno.

T: Dobře, a jaká máte v rodině pravidla? Třeba co se týká, jestli obědváte a večeříte u jednoho stolu, jestli se vzájemně o něco, když potřebujete, poprosíte, poděkujete si, máte taková pravidla?

D4: Jo, máme pravidla, že vždycky večeříme spolu, že když se prostě nehne jeden člověk, no tak se nehne ani jeden. Máme taky takové pravidlo, že když jdeme ven, tak musíme vždycky pozdravit ať je to slušnost, ani když nám neodpovídaj, to je sice jedno, no ale vždycky pozdravíme.

T: A když třeba potřebuješ s něčím pomoci, na koho se obrácíš? Víš, kam se máš obrátit, komu říct?

D4: No, vždycky mamce.

T: Dobře. A jak moc si myslíš, že tě má mamka ráda?

D4: Hodně mě má ráda, protože ona mi se vším pomáhá, a když jsem třeba někdy smutná, ona mě rozveseluje.

T: Takže od jedničky do pětky pětka když je nejvíc, tak které číslo třeba bys dala?

D4: Pětka, no.

T: A myslíš, že mají rodiče všechny sourozence stejně rádi?

D4: Jo, to jde na nich vidět, že oni nedělají žádné rozdíly.

T: A co dělá maminka třeba nebo taťka, aby ti ukázali, jak tě mají rádi?

D4: Tak pomáhají mi třeba s úkolama. Jako pomáhá mi, že třeba mě učí vařit, nebo dělá se mnou srandy a takto, prostě si to ukazujem no.

T: A aji se někdy na tebe zlobí třeba kvůli něčemu?

D4: No, že třeba něco provedu, ale ne často.

T: A za co tě třeba chválí?

D4: Třeba když, nevím, když třeba upeču dort, nebo něco takového no.

T: Aji třeba za jedničky ve škole?

D4: Jo.

T: Tak to je výborný, tak moc ti děkuju za rozhovor, ahoj.

D4: Ahoj.

RS4

T: Dobrý den, jmenuji se Petra Šperlingová, kromě toho, že jsem sociální pracovnice z Maltéžské pomoci, studuji sociální pedagogiku na UTB. Tento rozhovor bude použitý v mé diplomové práci, která se věnuje Péči o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci. Pokud nebudete chtít na některou otázku odpovědět, nemusíte. Rozhovor je zcela anonymní, proto Vás nebudu oslovovat jménem. Souhlasíte s účastí v tomto rozhovoru se mnou? Děkuji.

S4: Ano, souhlasím.

T: Děkuji. Můžete mě obecně popsat rodinu z vašeho hlediska? Co se týká například bydlení, finanční situace, práce, vzájemných vztahů.

S4: Jedná se o rodinu velmi sociálně slabou, s velkými finančními problémy, odkázanou na sociální dávky, je to rodina velice početná, je tam spousta dětí. Myslím si, že jako rodina fungují, že opravdu jsou spjatí, jsou tam velice dobré vztahy mezi sebou, ale na druhou stranu rodiče jsou velice, nechci říct nezodpovědní, ale nejsou schopni nastavit pravidla a dbát na to aby se ty pravidla dodržovaly, takže jsou takoví benevolentní.

T: A jakým způsobem tráví děti z rodiny volný čas z vašeho hlediska?

S4: Myslím si, že celá rodina tráví volný čas společně doma. Nebo v rámci jiných rodin, kde se navštěvují, ale je to jenom podle mě rodina, není tam nikdo cizí. Málo kdo z těch rodičů je ochoten pustit si do rodiny někoho cizího. Vím akorát o té, tuším, že je to třetí, čtvrté dítě v rodině teďka to nenapočítám, která opravdu spolupracuje se sociálně

aktivizační službou a dojíždí mimo rodinu do vlastně města, kde se účastní nějakých kulturních akcí, aby zažila i něco jiného mimo rodinu.

T: To je vlastně, schůzky z dobrovolnicí.

S4: Ano.

T: Ta služba je podpořena dobrovolníkem. Jak z vašeho pohledu působí rodiče na své děti v oblasti praktických dovedností?

S4: Já si myslím, že pouze do, jak to nazvat, do svých rozumových schopností, to co rodiče vlastně nabyli, to co zvládají, tak jsou schopní předat těm svým dětem, ale není to vždycky úplně, jak bych to řekla... že vlastně oni jenom do svých kapacit, tak jak mají vlastně nastavenou tu svoji kapacitu, tak do té své kapacity jsou schopni předat praktické dovednosti. Ale nemusí to vždycky vypadat, nebo není to v souladu s lidmi z jiných etnik... jako s všeobecnou normou, to nemusí být, že to spíš vypadá, že to je pod normu. Ale v rámci té rodiny si myslím, že to je prostě v pořádku. Stejně, tak jak rodiče získali v dětství, tak teďka se snaží a myslím, že v této rodině se velice snaží, předávat těm dětem to, co oni mají.

T: A jsou v rodině ukotveny běžné sociální dovednosti? Třeba pozdrav, poděkování, navázání kontaktu s druhým člověkem?

S4: Já myslím, že základ určitě ano. Pozdrav, poděkování, co jsem se setkala, tak vždycky, když navštívím tuto rodinu, tak to tam je. Mě pozdraví, poděkují, snaží se být pohostinní, nabídnou vodu nebo takhle. Ale s tím navázáním kontaktu... myslím si, že tam asi problém bude. Se mnou ne, protože tam jezdím pravidelně do rodiny, ale myslím si, že tím, že jsou spjatí jenom v rámci té rodiny, tak že s tím může být problém. Ale nemůžu to potvrdit, protože se mnou ten problém nemají.

T: Vyzorovala jste, jak silný je citový vztah rodičů a dětí a jak se projevuje? Myslíte, že vzájemné emoce mohou napomáhat nepříznivé sociální situace?

S4: Citový vztah je tam velice silný, rodiče bych přirovnala... taková ta... až taková ta slépka, která drží tu rodinu, ochránářsky až, že vlastně potom to není v souladu s našimi normami, běžnými normami, kdy rodiče kryjí záškoláctví, nebo si nechávají ty děti déle doma. Jo, a snaží se třeba i problémy výchovné u těch starších dětí, pokud nastanou, tak se snaží dlouho, dlouho je krýt. A až když ví, že jim teče do bot, a můžou mít důsledky sami rodiče a musí se k tomu postavit, tak teprve potom přiznají všechno. A ty emoce, napomáhat... myslím si, že určitě tady v této rodině je to hodně pozitivní, že to takhle je.

No, ale jestli vyloženě jim to pomůže v té nepříznivé sociální situaci, to si asi nemyslím. Myslím si, že asi ne.

T: myslíte si tedy, že by spíš ty vzájemné vztahy silné v té rodině, ji mohly nějakým způsobem brzdit, protože nejsou tak otevřené vůči těm ostatním?

S4: Myslím si, že ano. Že by mohli získat nějaké... nabýt ty děti nových dovedností, nebo vůbec náhledu na život, nebo náhledu na ty sociální normy jak to funguje jinde. Kdyby mohly s té rodiny... opustit tu uzdu té rodiny a navštěvovat i nějaké jiné rodiny, nebo jí nevím... nějaké třeba ty dobrovolníky... kdyby ty děti všechny tímhle tím prošly, tak by mohly nabýt něco, co ti rodiče nejsou schopni kapacitně jim dát, nebo prostě nejsou na to zvyklí v rámci toho svého etnika.

T. Dobře, moc Vám děkuji za rozhovor.

S4: Nemáte zač.

PŘÍLOHA P 4: SOUHLAS RODIČE S ÚČASTÍ DÍTĚTE V PROJEKTU**Souhlas rodiče s účastí nezletilého dítěte ve výzkumném projektu**

Souhlasím s účastí mého nezletilého dítěte.....

ve výzkumném projektu v rámci diplomové práce s názvem „Péče o rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci“. Dále uděluji paní Petře Šperlingové dle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, souhlas se zpracováním osobních a citlivých údajů ke studijním a vědeckým účelům v rámci výše uvedené diplomové práce na fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně.

V Uherském Hradišti dne: .....

Podpis zákonného zástupce: .....